

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำของหัวหน้ากลุ่มงานการพยาบาลกับประสิทธิผลของกลุ่มงานการพยาบาล ตามการรับรู้ของหัวหน้าหอผู้ป่วย ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องไว้ดังนี้คือ

1. ภาวะผู้นำ
  - 1.1 ความหมายภาวะผู้นำ
  - 1.2 แนวคิดและทฤษฎีภาวะผู้นำ
2. ประสิทธิภาพองค์การ
  - 2.1 ความหมายประสิทธิภาพองค์การ
  - 2.2 แนวคิดและทฤษฎีประสิทธิภาพองค์การ
  - 2.3 แนวทางการประเมินประสิทธิภาพของกลุ่มงานการพยาบาล
    - 2.3.1 ความพึงพอใจในงาน
    - 2.3.2 ความยืดหยุ่นผูกพันต่อองค์การ
    - 2.2.3 การติดต่อสื่อสาร
    - 2.2.4 การผลิตและบริการ
  - 2.4 ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำกับประสิทธิภาพองค์การ
3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. ภาวะผู้นำ

1.1 ความหมายภาวะผู้นำ

“ผู้นำ” (leader) เป็นคำซึ่งถูกนำมาใช้ตั้งแต่ปี ค.ศ.1300 ส่วน “ภาวะผู้นำ” (leadership) เพิ่งจะปรากฏในภาษาอังกฤษเมื่อปี ค.ศ. 1800 และมีการศึกษาวิจัยภาวะผู้นำอย่างจริงจังในปี ค.ศ. 1900 หรือต้นศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา (Yukl ,1989 cited in Simons,1996 : 4) Bass (1981 อ้างใน พนิดา ดามพงษ์ , 2534) ระบุว่า ภาวะผู้นำเกิดขึ้นพร้อม ๆ กับสังคมมนุษย์ โดยมีบิดามารดาเป็นแบบอย่างเบื้องต้นของผู้นำ ภาวะผู้นำจึงเป็นปรากฏการณ์สากลของมนุษยชาติ ซึ่ง Bass ได้รวบรวมคำจำกัดความภาวะผู้นำที่ได้มีผู้ให้ไว้ตั้งแต่ปีค.ศ.1900 เป็นต้นมา สามารถสรุปเป็นหมวดหมู่ของมโนทัศน์ได้ว่า ภาวะผู้นำ หมายถึง 1) เป็นจุดรวมของกระบวนการกลุ่ม คือ เป็นจุดรวมของอำนาจที่ทำให้กลุ่มร่วมมือกันในการเปลี่ยนแปลง ประกอบกิจกรรม หรือควบคุมสังคม 2) เป็นบุคลิกภาพและผลอันเกิดจากบุคลิกภาพของผู้นำ

3) เป็นศิลปะในการทำให้ผู้อื่นยอมตาม คือเป็นความสามารถของผู้นำในการสร้างความประทับใจ ทำให้ผู้ตามเชื่อฟัง รักดี และร่วมมือ 4) เป็นการใช้อิทธิพลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เกิดการร่วมมือเพื่อไปสู่จุดมุ่งหมายที่วางไว้ 5) เป็นการกระทำหรือพฤติกรรมในการอำนวยความสะดวกและการประสานกิจกรรมของสมาชิกในกลุ่ม 6) เป็นรูปแบบของการชักจูง หรือสร้างแรงบันดาลใจมากกว่าการบังคับ 7) เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับอำนาจ โดยผู้นำใช้อำนาจที่มีอยู่ในการกำหนดพฤติกรรมของสมาชิก 8) เป็นเครื่องมือในการบรรลุจุดมุ่งหมายโดยการกำหนดสถานการณ์ และพฤติกรรมของกลุ่ม แล้วกระตุ้นผลักดัน และประสานองค์การไปสู่จุดมุ่งหมาย 9) เป็นผลของการมีปฏิสัมพันธ์ คือเป็นการกระตุ้นซึ่งกันและกันระหว่างคนที่มีความแตกต่างกัน เพื่อไปสู่จุดมการณ์เดียวกันด้วยความสมัครใจ 10) เป็นการแสดงบทบาทตามที่สังคมคาดหวังระหว่างผู้นำและสมาชิกกลุ่ม 11) เป็นการริเริ่มโครงสร้างและคงไว้ซึ่งโครงสร้างของความคาดหวังและการมีปฏิสัมพันธ์

จากคำจำกัดความดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปแนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำได้ว่า เป็นภาวะที่บุคคลแสดงความสามารถของตน ให้เกิดพลังอำนาจหรืออิทธิพลที่ชอบธรรม เพื่อสร้างแรงบันดาลใจให้เกิดขึ้นกับกลุ่มเป้าหมาย ในอันที่จะทำให้บรรลุเป้าหมายของตน

1.2 แนวคิดทฤษฎีภาวะผู้นำ

การศึกษาทฤษฎีภาวะผู้นำของนักวิชาการได้มีการพัฒนาและจำแนกไว้ตามระยะเวลาที่ต่างกัน ซึ่ง Yukl (1989) ได้แบ่งวิธีการศึกษาภาวะผู้นำออกเป็น 4 ระยะ คือ ระยะลักษณะผู้นำ ระยะพฤติกรรมผู้นำ ระยะผู้นำตามสถานการณ์ และระยะอำนาจของผู้นำ ทำให้เกิดรูปแบบตามสถานการณ์ที่สรุปเนื้อหาแต่ละระยะได้ดังนี้คือ

1. ระยะลักษณะผู้นำ (Trait phase) เป็นกลุ่มทฤษฎีที่พิจารณาลักษณะเฉพาะตัวของการเป็นผู้นำเป็นหลักโดยมีการพัฒนามาจากความเชื่อในทฤษฎีมหาบุรุษ (Great man theory) ของกรีกและโรมันโบราณที่เชื่อว่าภาวะผู้นำเป็นลักษณะที่สืบทอดกันมาแต่กำเนิดตามบรรพบุรุษไม่สามารถพัฒนาได้ ผู้ให้การสนับสนุนทฤษฎีนี้คือ Woods (1913) และ Wiggam (1931 cited in Martiner-Tomey, 1985 : 9) ต่อมา Stogdill (อ้างใน พนิดา ดามาพงศ์, 2534) ได้ทำให้ความเชื่อนี้ลดลง โดยการนำผลงานวิจัยก่อนปี ค.ศ. 1940 มาเปรียบเทียบกับผลงานวิจัยช่วงปี ค.ศ. 1940 - 1970 พบว่าผลงานวิจัยดังกล่าวไม่สัมพันธ์กับภาวะผู้นำเสมอไป ซึ่งสอดคล้องกับ Fiedler and Chemers (1974) ที่ได้คัดค้านและยืนยันว่า ภาวะผู้นำเป็นภาวะที่บุคคลสามารถพัฒนาตนได้ และเป็นลักษณะพิเศษที่ไม่ใช่สืบทอดจากบรรพบุรุษได้เพียงอย่างเดียว จึงนำไปสู่แนวทางการศึกษาพฤติกรรมผู้นำในระยะต่อมา

2. ระยะพฤติกรรมผู้นำ (Behavioral phase) เป็นระยะที่พิจารณาลักษณะเฉพาะตัวผู้นำตามวิธีการใช้อำนาจ หรือแนวพฤติกรรมผู้นำ โดยเริ่มมีการศึกษาตั้งแต่ต้นสงครามโลกครั้งที่สอง หรือช่วง

ปี ค.ศ. 1940 - 1960 พบว่า ผู้นำมีด้วยกัน 3 แบบคือ ผู้นำแบบอัตตาธิปไตย ผู้นำแบบประชาธิปไตย และ ผู้นำแบบตามสบาย ซึ่งปรากฏว่าผู้นำแบบประชาธิปไตยดีกว่าผู้นำแบบอัตตาธิปไตย ต่อมาได้มีการศึกษาว่า ผู้นำเน้นการนำแบบใด พบว่ามี 2 แบบที่สำคัญคือ เน้นคนและเน้นงาน การพิจารณาว่าผู้นำเน้นการนำแบบใดให้พิจารณาจากการตัดสินใจของผู้นำและลักษณะการนิเทศ กล่าวคือถ้าผู้นำรวบอำนาจการตัดสินใจแต่เพียงผู้เดียวถือเป็นผู้นำเน้นงาน แต่หากผู้นำแบ่งปันอำนาจการตัดสินใจให้ผู้ตาม ถือว่าเป็นผู้นำเน้นคน การวิจัยหลายครั้งพบว่าผู้นำที่ประสบความสำเร็จจะเน้นทั้งงานและความสัมพันธ์ (Yukl , 1989) ลักษณะผู้นำแต่ละแบบจะมีผลต่อบรรยากาศในหน่วยงาน และประสิทธิผลแตกต่างกันไป ถ้าผู้บริหารเลือกใช้คุณลักษณะผู้นำได้เหมาะสมกับสถานการณ์ก็ช่วยสร้างบรรยากาศและประสิทธิผล จึงทำให้ความนิยมเปลี่ยนไปสู่การศึกษาผู้นำตามสถานการณ์

3. ภาวะผู้นำตามสถานการณ์ (Situational phase) ช่วงปี ค.ศ. 1960 - 1980 เป็นระยะที่ถือว่าภาวะผู้นำเป็นเรื่องของสถานการณ์ไม่ใช่เรื่องของแต่ละบุคคล และเป็นการศึกษาภาวะผู้นำที่มีประสิทธิผลเหมาะสมกับความต้องการของสถานการณ์ต่างๆ ซึ่งพัฒนาโดย Hersey and Blanchard (1982 : 149) ที่มีหลักการว่า การเป็นผู้นำที่มีประสิทธิผลตามทฤษฎีจะต้องปรับรูปแบบการนำตามความต้องการของผู้ตาม ซึ่งมี 4 ลักษณะคือ ผู้ตามที่ขาดความสามารถขาดความรับผิดชอบ ใช้การนำแบบรายงาน (Selling) โดยเสนอความคิดแก่ผู้ตาม , ผู้ตามที่มีความสามารถแต่ขาดความรับผิดชอบ ใช้การนำแบบมีส่วนร่วม (Participating) , ผู้ตามที่มีความสามารถและมีความรับผิดชอบ ใช้ภาวะผู้นำแบบมอบงาน (Delegating) โดยมีผู้นำเป็นผู้ให้คำปรึกษา และทฤษฎี "Contingency theory" ของ Fiedler (1965) มีแนวคิดว่าผู้นำจะควบคุมสถานการณ์ได้มากน้อยเพียงใด ขึ้นกับปัจจัย 3 ประการคือ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำกับผู้ตาม อำนาจของผู้นำ และโครงสร้างของงาน หากผู้นำมีอำนาจมีความสัมพันธ์ที่ดีกับลูกน้อง โครงสร้างของงานชัดเจน ผู้นำก็ควบคุมสถานการณ์ได้

ส่วนทฤษฎีหนทางสู่เป้าหมาย (Path - Goal theory) ของ House (1971 : 321) มีหลักการคือ พฤติกรรมผู้นำจะกระทบต่อแรงจูงใจและความพอใจในงานของผู้ตาม โดยมีปัจจัยสำคัญคือ พฤติกรรมผู้นำและสถานการณ์ ซึ่งมี 4 ประการคือ 1) สภาพการณ์ที่มีความเครียดสูง ผู้นำต้องทำให้ผู้ตามมั่นใจใช้ภาวะผู้นำแบบค้ำจุน 2) สภาพการณ์ที่โครงสร้างของงานซับซ้อนไม่ชัดเจน ผู้ตามขาดทักษะและประสบการณ์ ผู้นำใช้ภาวะผู้นำแบบชี้แนะ 3) สภาพการณ์ที่โครงสร้างของงานชัดเจนปานกลาง งานท้าทายความสามารถ ผู้ตามมีความสามารถ ให้ใช้ภาวะผู้นำแบบร่วมงาน 4) สภาพการณ์ที่งานซับซ้อนน่าสนใจ ผู้ตามมุ่งความสำเร็จ ผู้นำใช้ภาวะผู้นำแบบเป้าความสำเร็จ โดยกำหนดจุดมุ่งหมายที่ท้าทายผู้ตาม

ทฤษฎีผู้นำตามสถานการณ์เป็นทฤษฎีที่มีตัวแปรซับซ้อน และฐานคติที่ว่าผู้นำสามารถเปลี่ยนการนำตามสถานการณ์ก็ไม่แน่นอนเสมอไป ขึ้นกับความสามารถและลักษณะส่วนตัวของผู้นำ การศึกษาผู้นำในระยะต่อมาจึงเป็นระยะของอำนาจผู้นำ (พนิดา ดามาพงศ์ , 2534)

4. ระยะอำนาจของผู้นำ (Power influence phase) เชื่อว่า ผู้นำมีอำนาจเหนือผู้ตาม แต่ผู้ตามก็สามารถมีอำนาจเหนือผู้นำได้ คำที่ได้รับความนิยมในระยะนี้คือ อำนาจ , อำนาจหน้าที่ , และ อิทธิพล โดย Yukl (1989 : 12 - 53) ให้ความหมายว่า อำนาจคือ ความสามารถของบุคคลที่ทำให้ผู้อื่นยอมปฏิบัติตาม โดยใช้อิทธิพลเหนือทัศนคติและพฤติกรรมของผู้อื่น , อำนาจหน้าที่ เป็นอำนาจตามสิทธิที่ตนมีอยู่ เพื่อกำหนดให้ผู้อื่นปฏิบัติตามที่ต้องการ , อิทธิพล เป็นลักษณะอำนาจส่วนบุคคลที่เกิดขึ้นภายในบุคคล Yukl กล่าวว่า ผู้มีอำนาจส่วนบุคคล เป็นผู้นำที่มีประสิทธิภาพมากกว่าผู้มีอำนาจจากตำแหน่ง แต่หากผู้นำมีอำนาจทั้งสองอย่างแล้วจะสามารถใช้อิทธิพลต่อผู้ใต้บังคับบัญชาได้ดีกว่า ผู้มีอำนาจส่วนบุคคล จึงเป็นผู้มีอิทธิพลสูงสุด ซึ่งสอดคล้องกับ Etzioni (อ้างในสมยศ นาวีการ , 2524) ที่กล่าวว่า สถานการณ์ที่ดีที่สุดของผู้นำก็คือสถานการณ์ที่ผู้นำมีทั้งอำนาจตามตำแหน่งหน้าที่และอำนาจส่วนบุคคล

Yukl ได้แบ่งแหล่งที่มาของอำนาจไว้ 3 แหล่งคือ 1) อำนาจจากตำแหน่ง เป็นอำนาจที่เกิดจากหน้าที่อย่างเป็นทางการ ที่สามารถควบคุมทรัพยากร ข้อมูลข่าวสารและสภาพแวดล้อม 2) อำนาจส่วนบุคคล เช่น ความเชี่ยวชาญ บารมี 3) อำนาจทางการเมือง เป็นอำนาจที่ทำให้บุคคลมีอำนาจมากขึ้น เช่น การตัดสินใจหรือการเลือกสมาชิกให้เข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เพื่อสร้างแนวร่วม เป็นต้น

ทฤษฎีภาวะผู้นำยุคใหม่

ในปี 1978 Burns ได้เสนอทฤษฎีที่อธิบายภาวะผู้นำยุคใหม่ คือทฤษฎีผู้นำการเปลี่ยนแปลง เนื่องจาก Burns วิจัยพบว่าทฤษฎีภาวะผู้นำที่ผ่านมายังไม่สามารถอธิบายภาวะผู้นำได้อย่างชัดเจน และยังไม่รู้ว่าอะไรเป็นแก่นแท้ของภาวะผู้นำที่สอดคล้องกับชีวิตในยุคใหม่ ซึ่งแบ่งเป็นภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง และภาวะผู้นำการแลกเปลี่ยน

ผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Transformational phase) เป็นระยะที่มุ่งยกระดับความต้องการ ความเชื่อ ทัศนคติ คุณธรรม ของผู้ตามให้สูงขึ้น เพื่อส่งผลต่อการพัฒนาการเปลี่ยนแปลงของกลุ่มให้มีประสิทธิภาพ

1. ผู้นำการเปลี่ยนแปลงของ Burns (1978 อ้างในพนิดา ดามาพงศ์ , 2534) Burns มองว่า ผู้นำเป็นผู้มีอำนาจชนิดหนึ่งที่เน้นความสัมพันธ์ การรวมตัวอย่างมีความมุ่งมั่น แต่ผู้นำแตกต่างจากผู้มีอำนาจ คือ ผู้มีอำนาจคำนึงแต่แรงจูงใจของตน ส่วนผู้นำจะค้นหาแรงจูงใจของผู้ตามและยกระดับแรงจูงใจของผู้ตามให้สูงขึ้น โดยค่อย ๆ กระตุ้นแรงจูงใจของผู้ตามอย่างต่อเนื่อง ซึ่ง Burns เห็นว่าปฏิสัมพันธ์นี้เกิดขึ้น 3 ลักษณะ คือ ผู้นำการแลกเปลี่ยน (Transactional leadership) ผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Transformational leadership) และผู้นำจริยธรรม (Moral leadership) Burns อธิบายว่า

1.1 ผู้นำการแลกเปลี่ยน (Transactional leadership) เป็นภาวะที่เกิดขึ้นเมื่อบุคคลริเริ่มติดต่อกับผู้อื่น โดยประสงค์จะแลกเปลี่ยนสิ่งที่มีคุณค่าเพื่อสนองความต้องการของผู้ตาม

สิ่งที่แลกเปลี่ยนอาจเป็นด้านเศรษฐกิจ การเมือง หรือด้านจิตใจ เพื่อแลกเปลี่ยนกับการทุ่มเทความพยายามเพื่อทำงานให้สำเร็จ

1.2 ผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Transformational leadership) เป็นภาวะที่ผู้นำตระหนักถึงความต้องการของผู้ตามเช่นกัน ในขณะที่ผู้นำการแลกเปลี่ยนใช้รางวัล แต่ผู้นำการเปลี่ยนแปลงจะกระตุ้นให้ผู้ตามเกิดความสำนึกของความต้องการ โดยบอกถึงความต้องการ ความจำเป็น และแรงจูงใจอื่น ๆ ของผู้ตามและผู้นำ เพื่อยกระดับความต้องการของผู้ตามให้สูงขึ้นตามระดับความต้องการของ Maslow ได้แก่ ความต้องการด้านร่างกาย ด้านความปลอดภัย ด้านความรัก ด้านชื่อเสียง และการประสบความสำเร็จในชีวิต ทำให้ผู้ตามเกิดจิตสำนึกของอุดมการณ์และยึดถือค่านิยมเชิงจริยธรรมซึ่งเป็นค่านิยมจุดมุ่งหมาย (end values) เช่น อิสรภาพ ความยุติธรรม ความเสมอภาค เป็นต้น ผลของผู้นำการเปลี่ยนแปลงทำให้ผู้นำและผู้ตามยกระดับความต้องการซึ่งกันและกัน จนก่อให้เกิดผู้ตามเปลี่ยนเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง และผู้นำการเปลี่ยนแปลงเปลี่ยนเป็นผู้นำจริยธรรม

1.3 ผู้นำจริยธรรม (Moral leadership) เป็นภาวะที่ผู้นำยกระดับความประพฤติและความปรารถนาเชิงจริยธรรมของทั้งผู้นำและผู้ตามให้สูงขึ้น และก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งสองฝ่าย อำนาจของผู้นำจะเกิดขึ้นเมื่อทำให้ผู้ตามเกิดความไม่พึงพอใจต่อสภาพเดิมแล้วจึงดำเนินการเปลี่ยนแปลง ซึ่งจะก่อให้เกิดการเคลื่อนไหวไปสู่จุดมุ่งหมายที่ส่งผลประโยชน์ร่วมกัน หากจุดหมายนั้นเป็นจุดหมายของผู้นำเพียงอย่างเดียว ผู้นำจะกลายเป็นผู้นำไร้จริยธรรม หรือกล่าวได้ว่าผู้นำจริยธรรมเป็นผู้นำที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ตอบสนองความต้องการและความจำเป็นอย่างแท้จริงของผู้ตาม

2. ผู้นำการเปลี่ยนแปลงของ Bass ในปี 1985 Bass (อ้างในพินดา ดามาพงศ์, 2534) ได้เสนอผลงานวิจัยที่ขยายทฤษฎีภาวะผู้นำการแลกเปลี่ยนและภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของ Burns โดยใช้ทฤษฎีแรงจูงใจมาอธิบายแนวคิดให้ชัดเจนขึ้นดังนี้

2.1 ผู้นำการแลกเปลี่ยน Bass อธิบายว่า ผู้นำการแลกเปลี่ยนเป็นภาวะที่พัฒนาจากทฤษฎีความคาดหวัง (Expectancy theory) ของ Vroom ที่มีฐานคิดว่าบุคคลมีความคิดมีเหตุผล ต้องการผลลัพธ์สูงสุดในสิ่งที่ตนได้ทุ่มเทความพยายาม ดังนั้นผู้นำการแลกเปลี่ยนจะอธิบายผู้ตามให้เข้าใจบทบาทและงานที่ผู้ตามต้องทำ เพื่อให้บรรลุผลลัพธ์ที่ผู้นำต้องการและอธิบายว่าผู้ตามจะได้รับอะไรบ้างหากทำงานได้สำเร็จ ผู้นำจะใช้การเสริมแรงทางบวกอย่างเหมาะสมหากผู้ตามทำงานบรรลุผลสำเร็จ และจะเสริมแรงทางลบอย่างเหมาะสมหากผู้ตามทำงานล้มเหลว ซึ่งทำให้ผู้ตามเกิดแรงจูงใจที่จะทุ่มเทความพยายามเพื่อทำงานให้สำเร็จ

2.2 ผู้นำการเปลี่ยนแปลง Bass อธิบายว่า ผู้นำการเปลี่ยนแปลงเป็นผู้กระตุ้นให้ผู้ตามไม่พอใจในสิ่งที่มียู่ โดยใช้วิธีการดังนี้คือ 1) ทำให้ผู้ตามตระหนักถึงความต้องการ ให้สำนึกถึงความสำคัญและคุณค่าของจุดมุ่งหมายและวิธีการที่จะบรรลุจุดมุ่งหมาย 2) โดยทำให้ผู้ตามไม่คำนึงถึง

ประโยชน์ส่วนตนแต่อุทิศตนเพื่อทีม เพื่อองค์กรและนโยบาย 3) โดยการกระตุ้นระดับความต้องการของ Maslow หรือ Alderfer เพื่อให้ผู้ตามเกิดความต้องการและความจำเป็นที่สูงขึ้น ระดับความต้องการของ Maslow ได้แก่ ความต้องการด้านร่างกาย ความต้องการด้านความรัก ด้านความนับถือตนเอง และด้านการบรรลุผลสำเร็จในชีวิต ส่วนความต้องการของ Alderfer ได้แก่ความต้องการเพื่อความอยู่รอด ความต้องการที่จะมีความสัมพันธ์กับผู้อื่น และความต้องการความเจริญงอกงาม Bass ได้วิเคราะห์องค์ประกอบของผู้ นำการเปลี่ยนแปลง พบว่ามี 3 องค์ประกอบ คือ การสร้างบารมี การคำนึงถึงความเป็นเอกบุคคล และการกระตุ้นปัญญา

พินดา ดามาพงศ์ (2534) ได้ศึกษาภาวะผู้นำสุภาพดีถ้วนหน้า โดยปรับปรุงจากรูปแบบภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง และภาวะผู้นำการแลกเปลี่ยนของ Bass (1985) พบว่า ผู้นำสุภาพดีถ้วนหน้าของสาธารณสุขอำเภอ สอดคล้องกับแบบภาวะผู้นำของ Bass ซึ่งมีตัวประกอบดังนี้คือ

1. บารมี
2. การสร้างวิสัยทัศน์ ถ่ายทอดวิสัยทัศน์ และปลูกฝังค่านิยม
3. การกระตุ้นปัญญา
4. การสร้างแรงบันดาลใจ
5. การคำนึงถึงความเป็นเอกบุคคล
6. การเสริมแรงทางบวกอย่างเหมาะสม
7. การเสริมแรงทางลบอย่างเหมาะสม

วาลินี วิเศษฤทธิ์ (2539) ศึกษาวิจัยเรื่อง ตัวประกอบภาวะผู้นำของหัวหน้าหอผู้ป่วยตามความต้องการของพยาบาลประจำการ โรงพยาบาลสังกัดกระทรวงกลาโหม โดยการสัมภาษณ์และทำสนทนากลุ่ม (focus group) กับพยาบาลหัวหน้าหอผู้ป่วยจำนวน 5 ท่าน และพยาบาลประจำการจำนวน 15 ท่าน ถึงลักษณะผู้นำที่ดีของพยาบาลหัวหน้าหอผู้ป่วย เพื่อต้องการข้อมูลของภาวะผู้นำจากสภาพความเป็นจริงสามารถปฏิบัติได้จริงและเป็นที่ต้องการของพยาบาลหัวหน้าหอผู้ป่วยร่วมกับทฤษฎีที่ได้ศึกษามา เพื่อกำหนดตัวประกอบภาวะผู้นำพบว่า ตัวประกอบที่ได้มีความสอดคล้องกับลักษณะภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของ Bass (1985) และทฤษฎีโครงสร้างอำนาจของ Kanter (1977) ซึ่งมีด้วยกัน 7 องค์ประกอบคือ

1. การสร้างบารมี
2. การกระตุ้นความคิดเกี่ยวกับปัญญา
3. การสร้างแรงบันดาลใจ
4. การคำนึงถึงความแตกต่างของแต่ละบุคคล
5. การเสริมแรงทางบวกอย่างเหมาะสม
6. การเสริมแรงทางลบอย่างเหมาะสม
7. การเสริมสร้างความสามารถผู้ใต้บังคับบัญชา

1. **ผู้นำการเปลี่ยนแปลง** มี 5 ตัวประกอบคือ บารมี , การกระตุ้นปัญญา , การสร้างแรงบันดาลใจ , การคำนึงถึงความเป็นเอกบุคคล และการเสริมสร้างความสามารถผู้ใต้บังคับบัญชา

1.1 **บารมี (Charisma)** หมายถึง ลักษณะพิเศษของบุคคลที่สามารถดึงดูดใจคนให้เกิดความจงรักภักดี ยอมทำตาม ทุ่มเหตความพยายามในการทำงานโดยไม่หวังผลประโยชน์ ซึ่งลักษณะเช่นนี้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ Yukl (1989 : 210) กล่าวว่านักวิชาการบางท่านใช้คำผู้นำบารมี (Charismatic leadership) ในความหมายเดียวกับผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Transformation leadership)

House (1971 อ้างในพนิดา ดามาพงศ์ , 2534) ได้ศึกษาองค์ประกอบของผู้นำบารมีในองค์การที่มีความซับซ้อนพบว่า ลักษณะของผู้นำบารมีประกอบด้วย 1) มีลักษณะเด่น เชื่อมมั่นในตนเอง ต้องมีอิทธิพลเหนือลูกน้อง 2) เป็นแบบอย่างแก่ลูกน้อง สิ่งที่ลูกน้องยึดถือเป็นแบบอย่างได้แก่ ค่านิยม ความคาดหวัง การตอบสนองทางอารมณ์ ทศนคติต่อองค์การ 3) ผู้ตามประทับใจในความสามารถและความสำเร็จของผู้นำ 4) มีเป้าหมายที่เป็นอุดมการณ์อย่างชัดเจน 5) แสดงออกถึงความคาดหวังในผู้ตาม 6) มักมีพฤติกรรมที่สร้างและยกระดับแรงจูงใจของผู้ตาม 7) มีคุณสมบัติที่ดึงดูดใจผู้ตาม

Bass ขยายทฤษฎีผู้นำของ House (1971) ว่า ผู้นำที่มีบารมีเกิดขึ้นในช่วงที่มีความเครียด หรือในช่วงที่เกิดการเปลี่ยนแปลงค่านิยมและความเชื่อ ผู้นำที่มีบารมีจึงเกิดขึ้นในองค์การใหม่ ๆ ที่ต้องต่อสู้เพื่อความอยู่รอด และในองค์การเก่าที่กำลังล้มเหลวมากกว่าในองค์การเก่าๆที่ประสบความสำเร็จ ผู้นำที่มีบารมีอาจมีลักษณะแตกต่างกัน เช่น บางคนสร้างอารมณ์ร่วม บางคนใช้หลักเหตุผล ผู้นำที่ใช้หลักเหตุผลเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญทางเทคนิคและมีทักษะในการชักจูง

ผู้นำบารมีมีลักษณะแตกต่างจากผู้นำอื่น ๆ คือ 1) สร้างวิสัยทัศน์ และผู้ตามยอมรับ 2) กล้าเสี่ยงต่อสถานภาพเพื่อประโยชน์ส่วนรวม 3) ใช้วิธีการใหม่ ๆ เพื่อบรรลุจุดมุ่งหมายร่วมกัน 4) ประเมินสถานการณ์ได้ถูกต้อง แม่นยำ ไวต่อความต้องการของผู้ตาม 5) ทำให้ผู้ตามเกิดความไม่พึงพอใจในสภาพปัจจุบัน 6) ทำให้ผู้ตามมั่นใจในกลยุทธ์ เชื่อมมั่นว่าผู้นำจะนำไปสู่จุดหมายได้ 7) ใช้อำนาจส่วนตัวเพื่อให้งานสำเร็จ ซึ่งได้แก่ อำนาจชำนาญ (expert power) และอำนาจอ้างอิง (reference power) (Conger and Kanungo , 1987 อ้างในพนิดา ดามาพงศ์ , 2534)

การสร้างวิสัยทัศน์ ถ่ายทอดวิสัยทัศน์ และปลูกฝังค่านิยม (Vision , Projection the vision and Value driver) การสร้างวิสัยทัศน์ หมายถึง การที่ผู้นำกล่าวออกมาอย่างชัดแจ้งถึงภาพในอนาคต รวมทั้งวิธีที่จะทำให้ภาพนั้นเป็นจริง เพื่อให้ผู้ตามรู้สึกมีส่วนร่วม (share vision) เป็นการระดมจุดมุ่งหมายร่วมกับการปลูกฝังค่านิยมให้ทุกคนร่วมมือกัน (WHO : 1988 ,Plant : 1987 , Peters : 1987 อ้างใน พนิดา ดามาพงศ์ , 2534)

การปลูกฝังค่านิยม ค่านิยมเป็นพื้นฐานหรือแนวคิดที่บุคคลยึดถือ หรือให้ค่าว่าเป็นสิ่งอันพึงปรารถนา และกลายเป็นจุดมุ่งหมายไปในที่สุด ค่านิยมจะทำให้เกิดแรงบันดาลใจ ซึ่งเป็นแรงขับทำให้เกิดแรงจูงใจ กระตือรือร้น มีพลัง มีอำนาจที่จะทำงานอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมาย และมีพฤติกรรมที่สอดคล้องกับค่านิยม และเมื่อคนมีค่านิยมตรงกันก็จะสามารถทำงานร่วมกันได้ (WHO c,1987 อ้างในพนิดา ดามาพงศ์ , 2534)

การสร้างวิสัยทัศน์ ถ่ายทอดวิสัยทัศน์ และปลูกฝังค่านิยม เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในผู้นำการเปลี่ยนแปลง ผู้นำจะแสดงให้เห็นว่าสิ่งต่างๆ สามารถทำได้ และมีความพยายามจะเห็นว่าผู้นำที่มีชื่อเสียงระดับโลก ล้วนแต่มีความสามารถในการสร้างและถ่ายทอดวิสัยทัศน์สู่ผู้ตามทั้งสิ้น เช่น เซอร์ซิล , จอห์นเอฟ เคนดี้ นโปเลียน เป็นต้น (Plant , 1987 อ้างในพนิดา ดามาพงศ์ , 2534)

1.2 การกระตุ้นปัญญา (Intellectual stimulation) หมายถึง การทำให้ตระหนักถึงปัญหาและวิธีแก้ไข ซึ่งเป็นการเปลี่ยนค่านิยมและความเชื่อมากกว่าการเปลี่ยนพฤติกรรมทันทีทันใด การกระตุ้นปัญญาจะทำให้ผู้ตามเห็นธรรมชาติของปัญหาที่เผชิญอยู่ รวมทั้งวิธีแก้ปัญหา การเกิดปัญญาเป็นความรู้สึภายใน ไม่จำเป็นต้องสังเกตเห็น (Bass , 1985) ในสถานการณ์ที่ปั่นป่วนปัญหาไม่ชัดเจน ผู้นำจะกระตุ้นปัญญาผู้ตาม โดยให้ข้อมูลข่าวสาร ชี้ทางเลือกในการปฏิบัติ กำหนดค่านิยมจุดมุ่งหมาย สร้างภาพพจน์ คำขวัญ สัญลักษณ์ที่เข้าใจง่าย จนผู้ตามเข้าใจและยอมรับ

Yukl (1981) ได้ยกตัวอย่างสถานการณ์ที่ผู้นำการเปลี่ยนแปลงใช้กระตุ้นปัญญาเพื่อเปลี่ยนแปลงกลุ่มและองค์กรดังนี้ คือ 1) เมื่อกลุ่มหรือองค์การถูกคุกคามจากสิ่งแวดล้อม 2) เมื่อเกิดปัญหารุนแรงที่ลดประสิทธิภาพของหน่วยงาน เช่น ขาดเครื่องมือ ขาดวิธีปฏิบัติที่เหมาะสม เกิดความล่าช้า ต้นทุนสูง เป็นต้น 3) เมื่องานขาดประสิทธิภาพ เพราะเครื่องมือชำรุด ขาดวัสดุอุปกรณ์ พนักงานขาดงาน เป็นต้น 4) เมื่อผู้นำมีอำนาจเพียงพอที่จะทำการเปลี่ยนแปลง และริเริ่มวิธีการที่สามารถจะแก้ปัญหาที่องค์การเผชิญ

1.3 การสร้างแรงบันดาลใจ (Inspiration) หมายถึง การเร้าอารมณ์ ปลุกใจ ทำให้ผู้ตามมีชีวิตชีวา กระตือรือร้นใช้ความพยายามมากกว่าที่คิดเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม ทำงานของกลุ่มให้บรรลุผลสำเร็จ และผูกพันกับจุดมุ่งหมายของผู้นำ วิธีสร้างแรงบันดาลใจ ผู้นำสามารถสร้างแรงบันดาลใจให้เกิดขึ้นได้โดยการพูดเพื่อเร้าใจผู้ตามให้มีความมั่นใจ เน้นการปฏิบัติ สร้างความเชื่อมั่นในอุดมการณ์ และใช้วิธี Pygmalion effect (Bass , 1985 : 66)

1.3.1 การใช้คำพูดเพื่อเร้าใจให้ผู้ตามมั่นใจและกระตือรือร้น เช่น พูดให้ผู้ตามเกิดความภาคภูมิใจในตนเอง พูดในสิ่งที่ทำให้ผู้ตามเชื่อมั่นว่าตนสามารถทำงานได้สำเร็จ และบรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่ม

1.3.2 เน้นการปฏิบัติ ได้แก่ กระตุ้นให้ลูกน้องที่มีความสามารถพิเศษได้ทำโครงการใหม่ ๆ ให้อาสาสมัครทำงาน เปิดโอกาสให้ลูกน้องเข้าพบ เยี่ยมตรวจงาน (walk around management) จัดให้มีการทดลองปฏิบัติอย่างจริงจังในองค์การเพื่อหาวิธีการใหม่ ๆ ทำระบบให้ย้ายขึ้นเพื่อไม่ให้เกิดความสับสน ร่วมทุกข์ร่วมสุขกับลูกน้อง สร้างบรรยากาศองค์การและการติดต่อสื่อสาร เช่น บรรยากาศที่เปิดเผย มีฝ่ายการติดต่อสื่อสารที่กว้างขวาง

1.3.3 สร้างความเชื่อในจุดมุ่งหมายที่เป็นอุดมการณ์ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง เพราะความเชื่อในอุดมการณ์ที่ตนยึดจะทำให้บุคคลเกิดความพยายามมากเป็นพิเศษ จนทำงานได้สำเร็จ

1.3.4 การใช้ Pygmalion effect คือ การที่ผู้นำคาดหวังผู้ตามในด้านดี ทำให้ผู้ตาม พยายามปฏิบัติตามความคาดหวังของผู้นำ บุคคลที่ถูกทำให้เชื่อว่าตนทำงานดีจะทำงานให้ดีกว่าคนที่ถูกคาดหวังว่าทำงานไม่ดี หรือไม่ได้รับการคาดหวังใด ๆ

1.4 การคำนึงถึงความเป็นเอกบุคล (Individualized consideration) หมายถึง การตอบสนองความต้องการของผู้ตามตามความแตกต่างของแต่ละบุคคล สร้างความสัมพันธ์กับผู้ตาม พัฒนาผู้ตามให้เจริญงอกงาม ทำให้ผู้ตามมีความสามารถ ความรับผิดชอบ ผูกพัน และพร้อมจะอุทิศตน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การ ผู้นำที่คำนึงถึงความแตกต่างของผู้ตามจะสามารถมอบหมายงานที่เหมาะสมตามความสามารถของผู้ตาม และเพื่อให้ผู้ตามมีโอกาสแสดงความสามารถให้ปรากฏ ผู้นำควรใช้การบริหารแบบมีส่วนร่วม ให้ความสนใจเป็นพิเศษกับผู้ตามที่มีปัญหา ชื่นชมต่อผลงานของผู้ตาม ผู้ตามเกิดความพึงพอใจ ส่งผลให้งานมีคุณภาพมากขึ้น

พฤติกรรมที่คำนึงถึงความเป็นเอกบุคล ได้แก่ การเน้นการพัฒนา การเน้นเอกบุคล และการเป็นพี่เลี้ยง

1.4.1 การเน้นการพัฒนา ผู้นำต้องเป็นนักพัฒนา คือ พัฒนาตนเอง พัฒนางาน และพัฒนาผู้ตามให้มีความสามารถ เพื่อให้ผู้ตามมีศักยภาพสูงพอที่จะรับผิดชอบงานในปัจจุบันและอนาคต (Hay and Tomas ,1967 อังโนพนิดา ดามาพงศ์ , 2534) เสนอว่าผู้นำสามารถพัฒนาผู้ตามได้โดยวิธีการต่าง ๆ ดังนี้ คือ การให้คำปรึกษาในการทำงาน กระตุ้นให้ผู้ตามศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม และปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างแก่ผู้ตาม และกระจายอำนาจให้ผู้ตามได้แสดงความสามารถและความรับผิดชอบ

1.4.2 เน้นความเป็นเอกบุคล ได้แก่ ให้ความคุ้นเคยเป็นกันเอง สร้างบรรยากาศแบบครอบครัว ออกนิตะในที่ทำงาน มีการติดต่อแบบสองทาง ทำให้ผู้นำได้รับข้อมูลข่าวสารมากขึ้นและตรงตามความเป็นจริง ทำให้การตัดสินใจมีความถูกต้องยิ่งขึ้น

ผู้ตามต้องได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับความเคลื่อนไหว ความก้าวหน้าหรือการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ภายในองค์การ ทำให้ผู้ตามมีโอกาสซักถามข้อข้องใจและเกิดความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่ง

ขององค์กร ผู้นำก็ได้รับรู้พฤติกรรมของผู้ตาม ผู้นำต้องให้ความสนใจอย่างจริงจังกับความแตกต่างของผู้ตาม โดยค้นหาแรงจูงใจของผู้ตามและตอบสนองให้ผู้ตามได้ประโยชน์สูงสุด ทำให้ผู้ตามเกิดความรู้สึกว่าได้รับการยอมรับ ซึ่งทำให้ผู้นำก็ได้รับการยอมรับจากผู้ตามเช่นเดียวกัน

1.4.3 การเป็นพี่เลี้ยง คือการที่ผู้อาวุโสให้คำแนะนำปรึกษาแก่ผู้ทำงานใหม่ พี่เลี้ยงจะให้ความรู้และประสบการณ์ที่มีอยู่อย่างมากมาย และใช้ตำแหน่งหน้าที่ของตนในการพัฒนาผู้ตาม พี่เลี้ยงมีลักษณะเหมือนพ่อ (paternalistic - father figure) บางครั้งก็เป็นแบบอย่าง เป็นที่ปรึกษา ครูผู้แนะแนว ผู้ฝึก และช่วยหาทางเลือกในการตัดสินใจ ผู้รับการฝึกจะยอมรับนับถือพี่เลี้ยงและกลายเป็นฐานอำนาจของพี่เลี้ยงในเวลาต่อมา Yukl (1981 : 196) กล่าวว่าสถานการณ์ที่ควรมีพี่เลี้ยงคือ เมื่องานมีความซับซ้อนต้องใช้เทคนิคสูงการเรียนรู้นาน เมื่อผู้ตามขาดประสบการณ์จากเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลง และเมื่อมีการขยายงานอย่างรวดเร็วทำให้ต้องเตรียมผู้ปฏิบัติงานในตำแหน่งงานใหม่

1.5 การเสริมสร้างความสามารถผู้ใต้บังคับบัญชา สภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปพร้อมกับความจำเป็น ทำให้วิชาชีพต่างๆต้องตระหนักและมุ่งมั่นที่จะพัฒนาวิชาชีพของตนให้ทันหรือเทียบเท่ากับการเปลี่ยนแปลงที่ดำเนินไปอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะวิชาชีพพยาบาลซึ่งเป็นวิชาชีพที่ได้รับคาดหวังจากผู้รับบริการในทุกระดับเป็นอย่างมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะพยาบาลเป็นวิชาชีพในทีมสุขภาพเพียงกลุ่มเดียวที่ต้องทำงานอยู่กับผู้รับบริการหรือผู้ป่วยอย่างใกล้ชิดตลอดเวลา 24 ชั่วโมง ดังที่ศิริพร ตันติพิบูลวินัย (2541) กล่าวไว้ว่า ภาวลักษณะใหม่ของพยาบาลที่ผู้ป่วยต้องการจะเห็นในปัจจุบันนั้น เป็นภาวลักษณะที่พยาบาลจะต้องพัฒนาตนเองอย่างมาก โดยเฉพาะความรู้สึว่าตนเองมีความมั่นคง มีสิทธิ มีอำนาจในการจัดการกับงานของตนเอง มีความมั่นใจในการทำงาน มีความรอบรู้ในงานที่ทำ มีอำนาจในการตัดสินใจ รู้ว่าตนเองรู้อะไรมากน้อยแค่ไหน และสิ่งที่สำคัญที่สุดคือต้องสามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับการรักษาพยาบาลได้อย่างถูกต้อง และสามารถทำงานได้แบบมืออาชีพจริง ๆ (Professional)

ประเด็นต่าง ๆ ดังกล่าวที่เป็นไปจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้บริหารทางการพยาบาลต้องพิจารณาและดำเนินการให้สอดคล้องกับความต้องการของทั้งผู้รับบริการและผู้ให้บริการได้อย่างเหมาะสม ซึ่งศิริพร ตันติพิบูลวินัย (2541) ยังให้ข้อคิดเพิ่มเติมว่า ความกดดันที่ผู้บริหารทางการพยาบาลกำลังเผชิญอยู่ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงผู้ที่เข้ามารับบริการเพียงกลุ่มเดียว แต่จะมาจากกลุ่มพยาบาลในระดับปฏิบัติงานด้วย พยาบาลที่ได้รับการศึกษาอย่างดีมีทักษะในการทำงานสูง มีความต้องการที่จะมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและจัดการกับงานของตนเอง เพราะพยาบาลเหล่านี้มีความเชื่อว่าหากตนเองมีอำนาจทางการบริหารจัดการกับงานของตนเองได้อย่างเป็นอิสระ ก็จะช่วยให้อาการบริการผู้ป่วยได้อย่างรวดเร็วและอย่างมีประสิทธิภาพ จะทำให้ผู้ป่วยมีความพึงพอใจต่อบริการที่ได้รับ และจะช่วยร่นระยะเวลาการอยู่ในโรงพยาบาลของผู้ป่วยให้สั้นลงด้วย อีกประการหนึ่งการมีอิสระในการทำงานของตนเองจะช่วยให้การสื่อสารและการประสานงานระหว่างสมาชิกในทีมสุขภาพดีขึ้นด้วย อีกทั้งทำให้พยาบาลได้ทำงานอย่างมีคุณค่า มีความสุขใจ คงอยู่ในงาน ซึ่งเป็นวิธีการ

แก้ปัญหาการขาดแคลนพยาบาลอีกทางหนึ่ง คีริพร ดันดีพูลวินัย จึงได้รวบรวมความหมายของการเสริมสร้างความสามารถหรือการถ่ายโอนอำนาจ (Empower) ที่นักวิชาการต่างก็ให้ความคิดเห็นที่คล้ายคลึงกันดังนี้

การช่วยให้ผู้อื่นมีความรู้สึกมั่นคง มั่นใจในตนเองและในงาน จนเขาสามารถตัดสินใจและจัดการกับงานของตนเองได้จนประสบความสำเร็จดังที่ตั้งใจไว้ (Chandler , 1992)

แนวทางหรือกระบวนการการพัฒนาชีวิตของคนที่ไม่ม่อำนาจให้เป็นคนที่มีอำนาจในตนเอง มีความรู้สึกมั่นใจ เป็นตัวของตัวเอง มีความเป็นอิสระ และรู้ว่าชีวิตมีคุณค่า (Clifford , 1992)

กระบวนการช่วยให้คนสามารถยืนหยัดขึ้นเพื่อจัดการกับชีวิตของตนเองได้ในทุกด้าน ไม่ว่าในด้านการงาน ชีวิตส่วนตัว หรือสิ่งต่างๆที่มีผลกระทบต่อสุขภาพของตนเอง (Gibson , 1990)

การให้อำนาจแก่ผู้อื่น เป็นการช่วยผู้อื่นให้มีความสามารถที่จะจัดการกับชีวิตของตนเองได้ เป็นการยินยอมให้ผู้อื่นได้เติบโตขึ้น และพัฒนาความสามารถให้ทัดเทียมกับเรา (Steiner , 1986)

Brow (1986) ได้กล่าวไว้ว่า ลักษณะสำคัญของผู้บริหารที่จะสามารถเสริมสร้างความสามารถให้แก่บุคลากรพยาบาลคือ การให้ความเป็นอิสระ (freedom) การสร้างสัมพันธ์ภาพต่อกัน (relationship) การมีความไว้วางใจ (trust) และการให้ความเคารพนับถือต่อกัน (respect) ซึ่งสอดคล้องกับ Hawks (1992 : 609) ที่เชื่อว่า การเสริมสร้างความสามารถให้กับผู้ได้บังคับบัญชา (Empower) เป็นกระบวนการระหว่างบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปที่จะต้องประกอบด้วย 6 ขั้นตอนคือ การให้ความรู้ , การชักนำ , การเป็นที่เลื่อมหรือผู้สนับสนุน , การเตรียมการ , การมีแบบแผน และการดำเนินการ ซึ่งขั้นตอนการเสริมสร้างความสามารถทั้ง 6 นี้จะทำให้บุคคลได้ใช้ศักยภาพของตนในการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้

การศึกษาพฤติกรรมมองค้การของ Kanter (1977) จากหลาย ๆ องค์การพบว่า ประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่คือ ปฏิเสธการเปลี่ยนแปลง , ปฏิเสธการเสี่ยง , มีแรงจูงใจในการทำงานต่ำ , ประสิทธิภาพของงานต่ำ และขาดความยึดมั่นผูกพันต่อองค์การ ซึ่ง Kanter เชื่อว่าปัจจัยที่มีผลต่อประเด็นปัญหาหรือพฤติกรรมดังกล่าวคือ อำนาจและโอกาส ที่มีอยู่ภายในโครงสร้างทางสังคมของทุกองค์การ ดังนั้นทฤษฎีโครงสร้างอำนาจของ Kanter จึงประกอบด้วย

1. การได้รับอำนาจ (Power) เป็นอำนาจที่จะนำไปสู่ความสำเร็จในเป้าหมายหรือการทำงาน ซึ่งแบ่งเป็นอำนาจที่เป็นทางการ เป็นงานที่เสี่ยงอันตราย งานที่ได้รับความคิดสร้างสรรค์ ส่วนอำนาจที่ไม่เป็นทางการเป็นอำนาจที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างกันภายในองค์การเช่น ผู้ร่วมงาน , ผู้ได้บังคับบัญชา ซึ่งอำนาจทั้งสองนี้จะเกิดขึ้นได้จาก

1.1 การได้รับทรัพยากร (supply or resources) คือการได้รับการเตรียมความพร้อมด้านวัสดุเครื่องมือ บุคลากร งบประมาณ รางวัล เป็นต้น

1.2 การได้รับการสนับสนุน (support) คือการที่ผู้บริหารให้การยอมรับและสนับสนุนผู้ได้บังคับบัญชา

1.3 การได้รับข้อมูลข่าวสาร (information) คือการได้รับรายงานต่าง ๆ เช่น ความรู้ทางเทคนิค ข่าวสารทางการเมือง การเจรจาอย่างไม่เป็นทางการ การเจรจาต่อรอง เป็นต้น

2. การได้รับโอกาส (Opportunity) เป็นโอกาสที่เกิดจากการคาดหวังในความก้าวหน้าต่อหน้าที่การงาน รวมทั้งการได้รับการเพิ่มพูนความรู้ การมีส่วนร่วม

2.1 การมีความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน (Advancement) คือการที่ผู้ใต้บังคับบัญชาได้รับการส่งเสริมจากผู้บริหารให้เลื่อนตำแหน่งหน้าที่การงาน , เลื่อนขั้นเงินเดือนอย่างยุติธรรม

2.2 การได้รับการเพิ่มพูนความสามารถและทักษะ (Competence and Skill) คือการได้รับการอบรม สัมมนา การเข้าร่วมประชุมวิชาการ ศึกษาดูงาน เป็นต้น

2.3 การได้รับคำยกย่องชมเชยและการยอมรับ (Rewards and Recognition) คือการที่ผู้ใต้บังคับบัญชาได้รับการยกย่องชมเชยและการยอมรับจากผู้บังคับบัญชา อันเป็นแรงจูงใจในการปฏิบัติงาน รู้สึกตนเองมีคุณค่า

2. ผู้นำการแลกเปลี่ยน มี 2 ตัวประกอบ คือ การเสริมแรงทางบวกอย่างเหมาะสม และการเสริมแรงทางลบอย่างเหมาะสม

2.1 การเสริมแรงทางบวกอย่างเหมาะสม (Contingent positive reinforcement) เป็นวิธีการที่ผู้นำการแลกเปลี่ยน ใช้จูงใจให้ผู้ตามทุ่มเทความพยายามเพื่อให้งานประสบผลสำเร็จ โดยการประเมินความต้องการของผู้ตาม บอกรับผลดีและวิธีการทำงานที่ผู้นำต้องการ บอกรับรางวัลที่ผู้ตามได้รับตามความต้องการเมื่องานประสบผลสำเร็จ การได้รับคำอธิบายวิธีการทำงานและผลลัพธ์ทำให้ผู้ตามรู้สึกง่ายต่อการทำงาน สามารถทำให้สำเร็จได้ร่วมกับรางวัลเป็นสิ่งที่ถูกใจ จึงเกิดการทุ่มเทความพยายาม เมื่อผู้ตามบรรลุผลสำเร็จผู้นำจะเสริมแรงทางบวกอย่างเหมาะสม หากงานล้มเหลวผู้นำจะเสริมแรงทางลบอย่างเหมาะสม

การเสริมแรงหรือการให้รางวัลที่เหมาะสมมี 2 วิธีคือ การยกย่องชมเชยผู้ที่ทำงานดี โดยการขึ้นเงินเดือน เลื่อนตำแหน่ง และการยกย่องชมเชยผู้ที่ทุ่มเทความพยายาม เช่น การประกาศความดีความชอบ การให้เกียรติในฐานะพนักงานดีเด่น การยกย่องชมเชยจากผู้นำมีผลทำให้ผู้ตามปฏิบัติงานได้ดีมีประสิทธิภาพ เช่นเดียวกับการให้รางวัลด้วยวัตถุ พินิตา ดามาพงศ์ (2534) ได้รวบรวมผลงานวิจัยเกี่ยวกับการยกย่องชมเชยที่น่าสนใจ ไว้ดังนี้ การศึกษาของ Sims (1977) พบว่า การยกย่องชมเชย การยอมรับนับถือว่าผู้ตามทำงานดี ทำให้ผู้ตามเกิดความคาดหวังที่จะทำงานให้สำเร็จและยังทำให้ผู้ตามมีอิทธิพลสูงขึ้น การวิจัยของ Green and Podsakoff (1981) พบว่า การที่ผู้นำขาดความสามารถในการให้รางวัลที่เหมาะสมแก่ผู้ตาม ทำให้ผู้ตามเกิดความรู้สึกไม่พอใจและไม่อยากเอาอย่างผู้นำและจะต่อต้านองค์การด้วย

ผลการวิจัยดังกล่าวทำให้ทราบว่า การให้รางวัลที่เหมาะสมแก่ผู้ตามทำให้ผู้นำได้รับความนิยมชมชอบจากผู้ตาม และก่อให้เกิดประสิทธิผลอย่างมากแก่องค์การ

Klimoky and Hay (cited in Bass , 1985 : 128) ได้ศึกษาพฤติกรรมกรรมการให้รางวัลที่เหมาะสมของผู้มีเทศ พบว่ามี 6 ประการคือ 1) การให้คำอธิบายวิธีการทำงานอย่างชัดเจน 2) ให้ผู้ตามมีส่วนร่วมในการกำหนดมาตรฐานของงาน 3) ติดต่อสื่อสารกับผู้ตามบ่อยครั้งเกี่ยวกับงาน 4) สนับสนุนผู้ตามให้ทุ่มเทความพยายามในการทำงานให้สำเร็จ 5) ทบทวนการปฏิบัติงานเป็นระยะ ๆ 6) ปฏิบัติต่อผู้ตามอย่างสม่ำเสมอ Klimoky and Hay ยังพบว่าพฤติกรรมกรรมการให้รางวัลที่เหมาะสมของผู้มีเทศมีความสัมพันธ์กับแรงจูงใจและความพึงพอใจของผู้ตาม

2.2 การเสริมแรงทางลบอย่างเหมาะสม (Contingent negative reinforment)

เป็นวิธีการที่ผู้นำป้อนข้อมูลทางลบให้กับผู้ตาม เมื่อผลการปฏิบัติงานของผู้ตามต่ำกว่ามาตรฐานจนผู้นำเกิดความคับข้องใจ แต่จะใช้อารมณ์น้อยที่สุด ซึ่งอาจมีได้ตั้งแต่การให้กำลังใจ คำแนะนำ ไม่ยอมมอบ ว่ากล่าว หรืออาจต้องตำหนิรุนแรง การเสริมแรงทางลบอย่างเหมาะสม หรือเรียกว่าการบริหารแบบมีข้อยกเว้น (management by expectation) ซึ่งอาจมีผลระหว่างผู้นำและผู้ตามทำให้ผลผลิตต่ำได้

การศึกษาของ Bass (1985 : 195) พบว่า การให้รางวัลที่เหมาะสมมีผลต่อประสิทธิภาพของหน่วยงานร้อยละ 25 ส่วนการจัดการโดยมีข้อยกเว้นมีผลต่อประสิทธิภาพหน่วยงานเพียงร้อยละ 5 Mitchel and Wood (1980 : 123) ให้ข้อคิดเห็นว่า ถ้าผู้ตามขาดความพยายามในการทำงานอาจใช้การลงโทษ แต่ถ้าขาดความสามารถให้ฝึกอบรม หรือย้ายพนักงานที่มีความสามารถมาแทน ถ้าการขาดความสามารถของผู้ตามเกิดจากสภาพแวดล้อมหรืองานยากเกินความสามารถ ผู้นำควรเปลี่ยนสภาพแวดล้อมการทำงาน และเปลี่ยนแปลงหรือปรับปรุงตนเองมากกว่าจะวิพากษ์วิจารณ์ผู้ตามเพราะผู้นำที่มีประสพการณ์จะให้ความสนใจสภาพแวดล้อมการทำงานมากกว่าเหตุผลจากตัวพนักงาน

จากคุณลักษณะต่าง ๆ ของผู้นำการเปลี่ยนแปลงและผู้นำการแลกเปลี่ยนข้างต้น กล่าวได้ว่าเป็นลักษณะภาวะผู้นำที่มีความเหมาะสมเป็นอย่างยิ่งต่อสภาพแวดล้อมในปัจจุบันที่บุคคลต่างก็มีความต้องการที่จะพัฒนาตนเองให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง และต่างก็ต้องการแสดงศักยภาพของตนที่มีอยู่ได้อย่างเต็มที่ ผู้นำในองค์กรต่าง ๆ จึงต้องตระหนักว่าการบริหารที่จะทำให้เกิดความสอดคล้องกับความเป็นไปดังกล่าวควรมีทิศทางใด ดังนั้นลักษณะภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงและภาวะผู้นำการแลกเปลี่ยนที่คำนึงถึงความรู้สึกของผู้ตามควบคู่กับการบริหารจึงเป็นแนวคิดที่มีความเหมาะสมและน่าสนใจ ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยจึงได้นำลักษณะภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงและภาวะผู้นำการแลกเปลี่ยนที่ได้ศึกษาค้นคว้ามา ร่วมกับผลงานวิจัยของ วาสิณี วิเศษฤทธิ์ (2539) มาเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาครั้งนี้ ซึ่งประกอบด้วย 7 องค์ประกอบคือ การสร้างบารมี , การกระตุ้นปัญญา , การสร้างแรงบันดาลใจ , การคำนึงถึงความเป็นเอกบุคคคล , การเสริมแรงทางบวกอย่างเหมาะสม , การเสริมแรงทางลบอย่างเหมาะสม และการเสริมสร้างความสามารถผู้ใต้บังคับบัญชา

2. ประสิทธิภาพของการ

2.1 ความหมายประสิทธิภาพ

ประสิทธิภาพ (Effectiveness) เป็นคำซึ่งมีแนวคิดที่ค่อนข้างซับซ้อนและคลุมเครือ ในระยะแรกของการศึกษาประสิทธิภาพการระหว่างช่วงปี ค.ศ. 1950 และต้นปีค.ศ. 1960 แนวคิด ประสิทธิภาพการถูกมองเป็นเพียงผลของการปฏิบัติงานเท่านั้น เช่น ความสามารถในการสร้างผลประโยชน์ สูงสุดให้กับองค์กร การผลิตสินค้าให้เพียงพอกับความต้องการของตลาด โดยมองข้ามปัจจัยสำคัญหลายๆ อย่างที่มีผลต่อการเกิดประสิทธิผลขององค์กร (Ross cited in Scott, 1987 : 319 , Schein, 1980 : 231) คำว่า "เป้าหมาย" และ "ประสิทธิผล" จึงถูกนำมาใช้ควบคู่กันบ่อยครั้ง เนื่องจากองค์กรส่วนใหญ่ ต่างก็มีความเห็นว่า เมื่อเป้าหมายขององค์กรเป็นไปในทิศทางใดประสิทธิผลย่อมเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ดังนั้น ความมีประสิทธิภาพขององค์กรในระยะแรกจึงใช้การบรรลุความสำเร็จตามเป้าหมาย (The goal approach) เป็นสำคัญ (Jackson and Morgan, 1978 : 319, Zammuto and Bedeian, 1991 : 59) ดังความเห็นของ Haimann and Scott (1974 ; 429) ที่กล่าวว่า องค์กรที่บรรลุเป้าหมายคือองค์กรที่มี ประสิทธิภาพ และ Etzioni (1960: 257) ก็ให้ความเห็นว่า องค์กรใดจะมีประสิทธิผลนั้น แสดงว่า องค์กรนั้นต้องสามารถใช้ทรัพยากรที่มีอยู่หรือที่สรรหามาได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อการบรรลุเป้าหมาย

ในระยะต่อมานักทฤษฎีองค์กรได้ใช้แนวทางของทฤษฎีระบบมาศึกษาประสิทธิภาพ (System-resource approach) โดยมององค์กรเป็นระบบสังคม (Social system) ที่ดำรงอยู่ ท่ามกลางสิ่งแวดล้อมอันประกอบด้วยทรัพยากรต่าง ๆ จึงกล่าวว่า องค์กรที่มีประสิทธิผลคือ องค์กร ที่สามารถแข่งขันและดำรงอยู่ในสภาพแวดล้อมที่วุ่นวายด้วยความสำเร็จ ทั้งในการสรรหาและใช้ทรัพยากร ได้ตามต้องการ นั่นก็คือการมีความสัมพันธ์ที่สอดคล้องระหว่างองค์กรและสิ่งแวดล้อม (Steers ,1991:302, Mott ,1972 cited in Hoy and Miskel, 1991: 388) แต่ก็มีการพัฒนาแนวคิดเกี่ยวกับประสิทธิผล องค์กรมาตลอด

ต่อมาได้มีการตระหนักถึงลักษณะของการสร้างความพึงพอใจให้กับบุคคลทุกระดับทั้งภายใน และภายนอกองค์กร ที่มีผลต่อการดำเนินงานและการดำรงอยู่ขององค์กร (The Stakeholder approach หรือ Constituency approach หรือ Multiple constituencies) อันได้แก่ นายจ้าง ลูกจ้าง ลูกค้า ตัวแทน จำหน่ายสินค้า องค์กรต่าง ๆ ของรัฐ และกลุ่มสังคมต่าง ๆ (Zammuto and Bedeian, 1991:59-60) การศึกษาประสิทธิภาพการในระยะต่อมาจึงมีการคำนึงถึงบทบาทที่จำเป็นของกลุ่มบุคคลดังกล่าวที่จะมีผล ต่อความสำเร็จขององค์กร

อย่างไรก็ตามคำนิยามของประสิทธิผลก็ขึ้นอยู่กับเป้าหมายองค์กร และ รูปแบบของลักษณะหรือวิธีการประเมินประสิทธิผลตามที่องค์กรต่างได้เลือกไว้ (Haimann and Scott, 1974 :430, Decker and Sullivan, 1992 :113)

สรุปได้ว่าประสิทธิผลองค์กร ก็คือภาพรวมขององค์กรที่จะสามารถตอบสนองต่อความต้องการของตลาดหรือสิ่งแวดล้อมได้เพียงใด ซึ่งขึ้นอยู่กับแนวคิดที่จะศึกษาองค์กรว่าจะมององค์กรในทิศทางใด เช่น มองเพียงเพื่อการบรรลุเป้าหมาย หรือมององค์กรให้เป็นระบบสังคมที่ต้องเกี่ยวข้องกับกลุ่มบุคคลหลายกลุ่มทั้งภายในและภายนอกองค์กร ร่วมกับต้องปรับตัวเพื่อตอบสนองความต้องการของสังคมตามสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป

2.2 แนวคิดทฤษฎีประสิทธิผลองค์กร

จากการศึกษาเอกสารเกี่ยวกับทฤษฎีองค์กร ผู้วิจัยพบว่าประสิทธิผลองค์กร เป็นเรื่องที่ได้รับ ความสนใจจากนักทฤษฎีองค์กรมาเป็นเวลานาน และก็มีนักทฤษฎีองค์กรหลายท่านได้พยายามศึกษา วิจัยหาแนวทางสร้างทฤษฎีการประเมินประสิทธิผลไว้มากมาย เพื่อที่จะให้เป็นมาตรฐานสากลสามารถนำไป ประเมินได้กับทุกองค์กร แต่ปัจจุบันก็ยังหาทฤษฎีไม่ได้ เพราะต้องประสบกับปัญหาหลายรูปแบบ ดังที่ Jaskson and Morgan (1978 :337) กล่าวว่า องค์กรที่มีลักษณะต่างกัน ลักษณะองค์การประเมิน ประสิทธิภาพก็ต่างไปด้วย เช่น องค์กรธุรกิจจะคำนึงถึงการผลิตสินค้าเพื่อผลกำไร ส่วนองค์กรที่เป็น วิชาชีพจะเน้นการสร้างที่น่าเชื่อถือ ความสามารถด้านวิชาชีพ จึงทำให้ลักษณะการประเมินประสิทธิผล องค์กรสองลักษณะนี้ต่างกัน

ก่อนที่จะทำความเข้าใจกับประสิทธิผลองค์กรมีความจำเป็นที่เราจะต้องเข้าใจก่อนว่าความ ต้องการขององค์กรต่าง ๆ มีอะไรบ้าง ซึ่งความต้องการที่สำคัญคือ (Steers, 1991:302) 1) การได้มาซึ่ง ทรัพยากร (Resource acquisition) ขององค์กร 2) ประสิทธิภาพ (efficiency) ขององค์กร คือ อัตราส่วนระหว่างสิ่งนำเข้าหรือสิ่งที่ลงทุนไป กับผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นต้องสมดุลหรือมีผลกำไรให้กับองค์กร (Thorndike, 1949 cited in Bedeian, 1983 :151) 3) ผลผลิต (Production or output) สินค้าหรือ บริการต้องเป็นที่ต้องการของตลาด (Thorndike,1949 cited in Bedeian,1983:151) 4) การประสานงาน อย่างเหมาะสมในองค์กร (Rational coordination) 5) ความสามารถในการปรับตัวและการเปลี่ยนแปลงขององค์กร (Organizational renewal and adaptation) 6) ความสอดคล้อง (Conformity) คือ ความต้องการสร้างความสอดคล้องขององค์กรกับค่านิยมหรือบรรทัดฐานของสังคม เพื่อความเจริญและความอยู่รอดขององค์กร 7) ความพึงพอใจของกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้อง (Constituency Satisfaction) ทั้งภายในและภายนอกองค์กร

ซึ่งจากความต้องการพื้นฐานขององค์การดังกล่าวได้มีนักทฤษฎีองค์การนำไปใช้เป็นหลักเกณฑ์ เพื่อสร้างแนวทางการประเมินประสิทธิผลองค์การในหลายรูปแบบ แต่ Steers (1975 : 546-558) ให้ความเห็นว่า ความพยายามในการอธิบายหรือสร้างรูปแบบเพื่อศึกษาประสิทธิผลองค์การของนักทฤษฎีองค์การ ไม่ว่าจะเสนอในลักษณะของการอธิบายหรือจากผลการวิจัย ก็ยังพบว่า มีข้อบกพร่องและความซับซ้อนอยู่มากมาย ซึ่งการพัฒนาในรูปแบบต่าง ๆ ก็เกิดจากการศึกษาจากหลักทั่วไป (Deductive) ตามความต้องการขององค์การหรือด้วยวิธีศึกษาจากเฉพาะกรณี (Inductive)

ปัญหาและแนวทางการประเมินประสิทธิผลองค์การ

Hall (1991 cited in Hodge, Anthony and Gales, 1996 :77) ได้ให้ข้อคิดว่าปัญหาของความคลุมเครือและความสับสนในการประเมินประสิทธิผลองค์การนั้น เกิดจากองค์การไม่สามารถตอบสนองเงื่อนไข ทั้ง 4 ด้านได้พร้อมๆกัน คือ 1) ด้านสิ่งแวดล้อม (all the environmental conditions) ที่มีอำนาจการต่อรองเข้ามาเกี่ยวข้อง 2) ด้านเป้าหมาย (all goals) เนื่องจากองค์การมีเป้าหมายที่หลากหลายและขัดแย้ง 3) ด้านกลุ่มบุคคล (all groups of peoples) ด้วยกลุ่มบุคคลหลายประเภททั้งภายในและภายนอกองค์การ 4) ด้านเวลา (time demands) ด้วยระยะเวลาในการดำเนินงานที่ต่างกันขององค์การ

แต่อย่างไรก็ตามจากการศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปแนวทางที่น่าสนใจในการศึกษาประสิทธิผลองค์การได้ 4 แนวทางคือ

1. แนวทางการบรรลุเป้าหมาย (The Goal Model)
2. แนวทางเชิงระบบ (The System Resource Model)
3. แนวทางเชิงกลุ่มผู้เกี่ยวข้อง (The Stakeholder Model)
4. แนวทางค่านิยมที่แข่งขัน (Competing - Values Approach)

1. แนวทางการบรรลุเป้าหมาย (The Goal Approach to Organizational Effectiveness) เป็นแนวทางที่ยึดเกณฑ์การบรรลุ "ผลสำเร็จ" ที่ได้กำหนดเป็นพันธกิจในอนาคตขององค์การ หรือคือ การกำหนดผลลัพธ์ที่ต้องการขององค์การ (Decker and Sullivan, 1992 : 115) ซึ่งเป้าหมายขององค์การสามารถแยกได้ 2 ประเภท คือ (Steer, 1977:51) เป้าหมายที่เป็นทางการ (official goals or mission statement) และเป้าหมายทางการปฏิบัติ (Operative goals or private goals)

Etzioni (1964 cited in Hodge, Anthony and Gales, 1996 : 57) , Campbell (1977 : 23) กล่าวว่า ลักษณะเป้าหมายที่ดีจะต้องประกอบด้วย การสร้างแนวทางให้กับผู้ปฏิบัติ , มีความเป็นมาตรฐานสามารถวัดได้, และมีความถูกต้องทำนองครองธรรม ซึ่ง Etzioni วิเคราะห์ว่า การศึกษาเพื่อประเมินประสิทธิผลขององค์การที่มักจะใช้เป้าหมายขององค์การ (organizational goals) เป็นเครื่องวัดผลของการทำงานนั้นจะมีข้อบกพร่องคือ วิธีการของการวัดที่ไม่เที่ยงตรงเท่าที่ควร กล่าวคือ

1. การใช้การบรรลุเป้าหมาย จะเหมาะสมกับองค์กรที่มีเป้าหมายจำกัดและมั่นคง สำหรับองค์กรที่มีเป้าหมายต่อเนื่อง การใช้การบรรลุเป้าหมายเพื่อวัดประสิทธิผลขององค์กรจะเป็นการยากที่จะทำให้มีความถูกต้อง โดยเฉพาะถ้าผลผลิตขององค์กรนั้นไม่ใช่สินค้าหรือวัตถุ ซึ่งการวัดเฉพาะจากผลที่วัดได้จะเป็นผลเสียต่อการทำงานขององค์กร เพราะองค์กรจะมุ่งผลผลิตของงานเฉพาะในส่วนที่วัดได้เท่านั้น โดยจะให้ความสนใจน้อยต่อการทำงานของส่วนอื่นที่วัดผลไม่ได้ ทั้ง ๆ ที่งานส่วนนั้นอาจเป็นส่วนที่มีความสำคัญและจำเป็นต่อองค์กร

2. การใช้การบรรลุเป้าหมาย จะมีความเหมาะสมสำหรับองค์กรที่มีเพียงเป้าหมายเดียว แต่องค์กรส่วนใหญ่มักมีหลายเป้าหมาย (multi - purpose) ที่ทำให้ยากแก่การให้ความสำคัญในเป้าหมายใดเป้าหมายหนึ่ง

3. การใช้การบรรลุเป้าหมายสำหรับองค์กรที่มีเป้าหมายบางเป้าหมายที่เป็นอุดมคติ ซึ่งยากแก่การกำหนดเวลาในการบรรลุเป้าหมาย ดังนั้นถ้าใช้เกณฑ์การประเมินการบรรลุเป้าหมายที่ว่านี้ก็จะทำให้องค์การดังกล่าวเหมือนไม่มีประสิทธิผล ซึ่งเป็นการประเมินที่ไม่ตรงตามความเป็นจริง

ดังนั้นจึงสรุปข้อจำกัดในการศึกษาประสิทธิผลขององค์กรตามแนวทางการบรรลุเป้าหมายได้ดังนี้ คือ 1) เป้าหมายที่หลากหลายขององค์กร ยากแก่การบรรลุในเวลาเดียวกัน (Jackson and Morgan, 1978: 324) 2) ความคลุมเครือซับซ้อนและขัดแย้งกันของเป้าหมาย ยากแก่การนำไปพิจารณาประสิทธิผล (Kochan, Cummings and Huber, 1976 cited in Hall, 1996 : 261) 3) เป้าหมายที่ใช้เวลานานในการบรรลุผลสำเร็จ ยากแก่การประเมิน (Hodge, Anthony and Gales, 1996 : 75) 4) เป้าหมายที่ไม่ครอบคลุมความต้องการของกลุ่มต่าง ๆ ในองค์กร ทำให้เกิดความขัดแย้งได้ง่าย (Decker and Sullivan, 1992 : 116)

2. แนวทางเชิงระบบ (System Resource Model of Organizational Effectiveness) เป็นแนวทางที่ถูกเสนอให้ใช้เป็นทางเลือกในการพิจารณาประสิทธิผลขององค์กร ตั้งแต่ปลายปี ค.ศ. 1950 และได้รับความสนใจจากนักทฤษฎีองค์กร เพื่อนำไปศึกษาวิจัยประเมินประสิทธิผลขององค์กรอย่างจริงจัง ระหว่างปี ค.ศ. 1960 - 1970 (Zammuto and Bedian, 1991 : 65) ซึ่งเป็นรูปแบบที่เปรียบองค์การเหมือนระบบสังคมเปิด ที่ต้องสร้างความสัมพันธ์หรือต้องพึ่งพิงซึ่งกันและกันกับสิ่งแวดล้อมภายนอก เพราะองค์การจำเป็นต้องอาศัยทรัพยากรและข้อมูลต่างๆจากสภาพแวดล้อมในขณะเดียวกันสิ่งแวดล้อมก็ต้องการผลผลิตหรือบริการจากองค์การ (Thompson, 1967 cited in Decker and Sullivan, 1992 : 116)

Kast and Rosenzweig (1985 cited in Decker and Sullivan, 1992) กล่าวว่า ระบบภายในองค์กรต้องประกอบด้วยระบบต่าง ๆ ดังนี้คือ 1) ระบบย่อยของเป้าหมายและค่านิยม (Goals and Values subsystem) อันได้แก่วัฒนธรรมและปรัชญาขององค์กร 2) ระบบย่อยของจิตวิทยาสังคม (Psychosocial subsystem) ได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและทัศนคติที่เกิดขึ้น 3) ระบบย่อย

ทางเทคนิค (Technical subsystem) ได้แก่ ความรู้ทางเทคนิค เครื่องมือต่าง ๆ รวมถึงเทคนิคการ
 อำนวยประโยชน์ต่าง ๆ 4) ระบบย่อยทางโครงสร้าง (Structural Subsystem) ได้แก่ กฎระเบียบ
 และกระบวนการในการดำเนินงาน รวมถึงการสื่อสารข้อมูลต่าง ๆ 5) ระบบย่อยทางการบริหารจัดการ
 (Managerial Subsystem) ได้แก่ พฤติกรรมด้านการจัดการ เช่น การวางแผนการกำหนดเป้าหมาย
 การดำเนินการและการควบคุมต่างๆ ซึ่งประสิทธิผลที่เกิดขึ้นมาจากความสามารถขององค์กรในการตอบสนอง
 ต่อสิ่งแวดล้อม และการสร้างสมดุลระหว่างระบบย่อยภายในองค์กร

Schein (1965 : 117) , Steers (1991 : 302) กล่าวสรุปว่า การศึกษา ประสิทธิภาพขององค์กร
 ให้มีความน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น จำเป็นจะต้องมองทุกระบบย่อยขององค์กร และใช้หลักเกณฑ์หลายหลักเกณฑ์
 ในการพิจารณา (multiple criteria)

ข้อจำกัด ในการศึกษาตามแนวทางเชิงระบบคือ (Zammuto and Bedeian , 1991 : 67 - 68)
 1) ความยุ่งยากของกระบวนการดำเนินงาน เนื่องจากการดำเนินงานของระบบองค์กร ต้องขึ้นกับทรัพยากร
 และเงื่อนไขต่าง ๆ ของสิ่งแวดล้อม ซึ่งไม่มีมาตรฐานใดที่จะทราบได้ว่า องค์กรดำเนินงานอยู่ในระดับใดจึงจะ
 เหมาะสม 2) ความยุ่งยากในการจัดสรรทรัพยากร เนื่องจากการจัดสรรทรัพยากรที่เหมาะสม เพื่อให้เกิด
 ประสิทธิภาพไม่สามารถกำหนดได้ตายตัว 3) การเน้นการสรรหาทรัพยากรที่มากเกินไป แต่ละเลยหรือไม่ให้
 ความสนใจกับการนำทรัพยากรมาใช้ประโยชน์ให้ได้สูงสุด ซึ่ง Hodge, Anthomy และ Gales (1996 : 76)
 ให้ความเห็นว่า การสามารถสรรหาทรัพยากรได้ครบถ้วนเพียงอย่างเดียวก็ไม่ใช่ว่าองค์กรนั้นจะมีประสิทธิผล
 เกิดขึ้น

3. แนวทางเชิงกลุ่มผู้เกี่ยวข้อง (The Stakeholder Approach หรือ Multiple
 constituencies) เป็นแนวทางที่เริ่มได้รับความสนใจเป็นอย่างมากจากนักทฤษฎีองค์กรในปลายปี
 ค.ศ. 1970 ซึ่งคำนึงถึงทั้งเป้าหมายและสิ่งแวดล้อมขององค์กร ร่วมกับการคำนึงถึงกลุ่มผู้เกี่ยวข้องที่มี
 ผลต่อการดำเนินงานขององค์กร โดยเฉพาะการให้ความสำคัญต่อการสร้างความพึงพอใจแก่กลุ่มบุคคลทั้ง
 ภายในและภายนอกองค์กร ที่มีผลต่อความอยู่รอดขององค์กร อันได้แก่ กลุ่มนายจ้าง ลูกจ้าง ลูกค้า
 กลุ่มผู้ขายสินค้า รัฐบาลทุกระดับ และชุมชน

ข้อจำกัด ในการศึกษาตามแนวทางเชิงกลุ่มผู้เกี่ยวข้อง คือ (Zammuto and Bedeian ,
 1991 : 68 -69) 1) การดำเนินการขององค์กรมักถูกมองตามความเข้าใจของบุคคลแต่ละกลุ่ม 2) ความคิด
 ของบุคคลบางกลุ่มที่ประเมินองค์กรโดยคำนึงถึงแต่ประโยชน์ส่วนตน 3) การสร้างความพึงพอใจให้กับ
 กลุ่มหนึ่ง อาจทำให้เกิดความไม่พอใจกับอีกกลุ่มหนึ่งได้ องค์กรจึงมักเกิดคำถามว่าควรตอบสนอง
 ความพึงพอใจของกลุ่มใดมากที่สุด เช่น ควรตอบสนองต่อผู้มีอำนาจมากที่สุดในองค์กร เพราะเป็นผู้ควบคุม
 ทรัพยากรที่จะมีผลต่อความอยู่รอดขององค์กร หรือตอบสนองต่อกลุ่มที่ถูกเอาเปรียบ (disadriantaged
 stakeholders) แต่นักทฤษฎีองค์กรบางท่านก็กล่าวว่า เป็นการยากที่จะระบุว่ากลุ่มใดมีความสำคัญ

มากกว่ากัน จึงกล่าวได้ว่า แนวทางเชิงกลุ่มผู้เกี่ยวข้อง (Stakeholder Approach) เป็นแนวทางทางปรัชญา (philosophical) หรือศาสตร์ทางการจัดการยากแก่การเข้าใจ

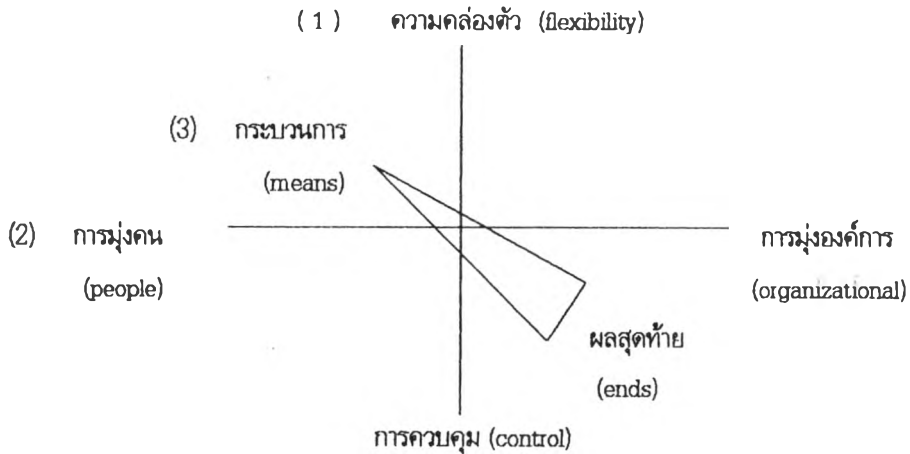
4. แนวทางค่านิยมที่แข่งขัน (Competing - Values Approach) เป็นแนวทางที่ขึ้นอยู่กับค่านิยม ความชอบและความสนใจของผู้ประเมิน นั่นก็คือ การที่บุคคลจะเห็นว่าสิ่งใดมีคุณค่าหรือมีน้ำหนักความสำคัญนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับความต้องการของแต่ละบุคคล หรือผลประโยชน์ของกลุ่ม หรือกล่าวว่สิ่งต่าง ๆ จะมีคุณค่าแตกต่างกันในสายตาของแต่ละคน การประเมินประสิทธิผลที่ดีจึงต้องมีการค้นหาวิธีที่จะให้มีการเปรียบเทียบ หรือการแข่งขันคุณค่าระหว่างกันมากที่สุด (ธงชัย สันติวงษ์ ,2533 : 330)

Quinn and Rohrbaugh (1983 : 363-376) ผู้คิดค้นแนวทางค่านิยมที่แข่งขัน ซึ่งมีแนวทางในการศึกษาคือ การนำร่องร่วมกับผู้เชี่ยวชาญจำนวน 7 ท่าน โดยให้ผู้เชี่ยวชาญทั้ง 7 ท่านพิจารณาจำนวนตัวแปรประเมินประสิทธิผลองค์การที่ได้จากการศึกษาของ Campbell ในปี 1977 ซึ่งมีทั้งหมด 30 ตัวแปร มาทำการคัดเลือกให้มีจำนวนน้อยลงบนพื้นฐานร่วมกันขององค์ประกอบ ผลการวิจัยดังกล่าวทำให้ได้ชุดนิยามทั้งหมด 3 ชุด โดยแต่ละชุดนิยามจะมีลักษณะเฉพาะ (unique effectiveness model) ที่มีคุณสมบัติตรงกันข้ามกัน 2 อย่าง (dichotomy) ดังนี้

ชุดที่ 1 เกี่ยวกับโครงสร้างองค์การ คือ แนวทางการเน้นโครงสร้างใน 2 ลักษณะคือ โครงสร้างที่มีความคล่องตัว และโครงสร้างที่ควบคุม โครงสร้างที่มีความคล่องตัวจะให้ความสำคัญในนวัตกรรม (innovation) การปรับตัว (adaptation) และการเปลี่ยนแปลง ส่วนโครงสร้างที่ควบคุมจะให้ความสำคัญในการออกคำสั่ง ความมีเสถียรภาพ (stability) กฎระเบียบ (order)

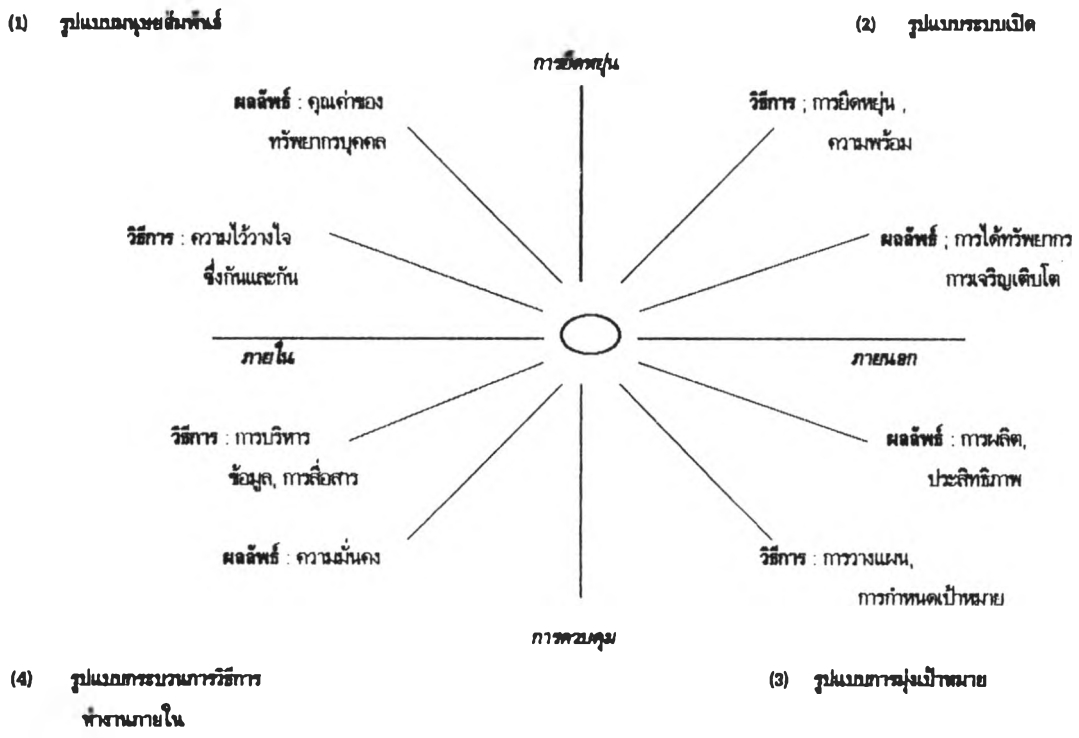
ชุดที่ 2 เกี่ยวกับสิ่งที่องค์การมุ่งเน้น คือ เน้นระหว่างความเป็นอยู่ที่ดีของคนในองค์การ กับ เน้นการพัฒนาองค์การ โดยให้ความสนใจในความรู้สึกและความต้องการของคนกับความสนใจในผลิตภาพ (productivity) และความสำเร็จในงาน (task accomplishment)

ชุดที่ 3 เกี่ยวกับหนทางและผลสุดท้าย คือ การเน้นที่กระบวนการหรือหนทาง (means) ภายใน กับจุดหมายที่ต้องการ (ends) คือผลลัพธ์ ซึ่งก็คือแนวทางการบรรลุเป้าหมายกับแนวทางเชิงระบบนั่นเอง ดังแสดงในแผนภาพที่ 1

แผนภาพที่ 1 แสดงรูปแบบการวัดประสิทธิภาพองค์กรด้วยระบบการวัด 3 ด้าน
แหล่งที่มา ชงชัย สันติวงษ์ . การบริหารเชิงกลยุทธ์ , 2533 : 331.

จากชุดของค่านิยมทั้ง 3 ชุดนี้ สามารถนำมาจัดเกณฑ์การประเมินประสิทธิภาพองค์กรได้ 8 เกณฑ์ และจาก 8 เกณฑ์นี้ก็สามารถนำมาสรุปเป็น 4 รูปแบบของการศึกษาประสิทธิภาพองค์กร คือรูปแบบของมนุษยสัมพันธ์ (Human Relation Model) รูปแบบของระบบเปิด (Open System Model) รูปแบบการมุ่งเป้าหมาย (Rational Goal Model) และรูปแบบกระบวนการวิธีทำงาน (Internal Process Model) (Quinn and Rohibaugh ,1983) ดังแผนภาพที่ 2

แผนภาพที่ 2 แสดงรูปแบบการประเมินประสิทธิภาพองค์กร 4 รูปแบบ

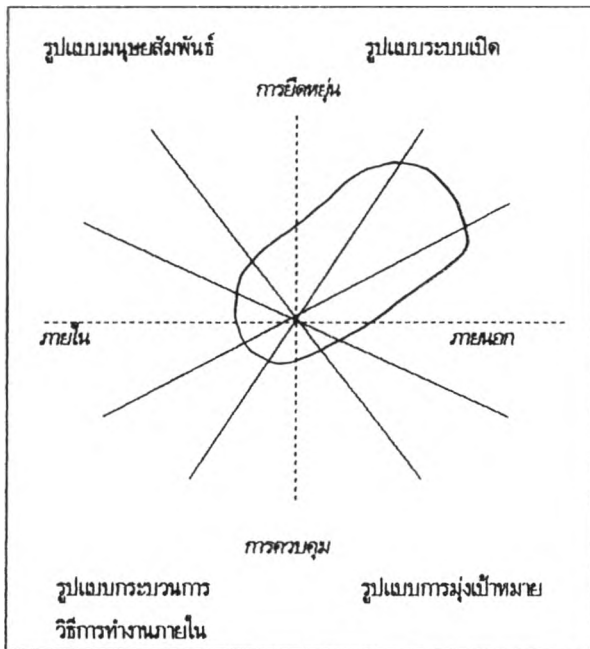
จากรูปแบบ 4 รูปแบบอธิบายได้ว่า

1. รูปแบบมนุษยสัมพันธ์ (Human Relation Model) เป็นรูปแบบที่เน้นคนและความสัมพันธ์ หมายถึงการที่สมาชิกในองค์การทำงานด้วยความไว้วางใจซึ่งกันและกัน (cohesion morale) เป็นวิธีการ (means) เพื่อให้เกิดผล (ends) หรือสิ่งที่ต้องการ คือคุณค่าของทรัพยากรบุคคล
2. รูปแบบระบบเปิด (Open System Model) คือการมีความยืดหยุ่น หรือมีความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับความต้องการของสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไป เป็นวิธีการ (means) เพื่อให้ได้สิ่งที่ต้องการคือการเจริญเติบโตและการได้มาซึ่งทรัพยากร (ends)
3. รูปแบบการมุ่งเป้าหมาย (Rational Goal Model) คือการกำหนดเป้าหมายเป็นวิธีการ (means) เพื่อให้ได้สิ่งที่ต้องการคือผลผลิตและประสิทธิภาพ (ends)
4. รูปแบบกระบวนการวิธีการทำงานภายใน (Internal Process Model) เป็นรูปแบบที่เน้นคน การควบคุม การบริหารข้อมูล และการประสานงานเป็นหลัก เพื่อให้เกิดผลที่ต้องการคือความมั่นคง ซึ่งก็คือความเป็นระเบียบ ความต่อเนื่อง และความราบรื่นในการดำเนินงาน

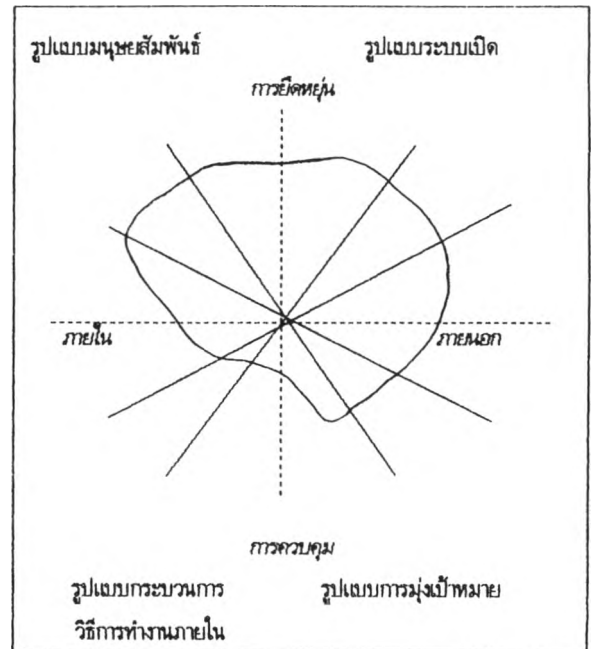
การเลือกรูปแบบต่าง ๆ ของประสิทธิผลองค์การทั้ง 4 รูปแบบไปใช้ ย่อมขึ้นอยู่กับขั้นตอนของวงจรชีวิตขององค์การ (Organizational life cycle) เป็นสำคัญ ซึ่งแบ่งวงจรชีวิตได้ 4 ระยะ (Quinn and Cameron ,1983 cited in Baker et al , 1997 :250) คือ

1. ระยะประกอบการ (Enterpieneunal Stage) ลักษณะเฉพาะของระยะนี้คือ นวัตกรรมหรือความคิดริเริ่มสิ่งใหม่ และการบริหารทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุด องค์การจึงต้องมีความยืดหยุ่นสามารถปรับตัวได้ดี รูปแบบที่จะนำมาใช้ประเมินประสิทธิผลองค์การที่เหมาะสมคือ รูปแบบระบบเปิด
2. ระยะการรวมกลุ่มสมาชิก (Collective Stage) เป็นระยะที่สมาชิกในองค์การมีการร่วมแรงร่วมใจกัน เป็นเสมือนครอบครัวเดียวกัน กิจกรรมที่มีความสำคัญคือ การติดต่อสื่อสารที่ไม่เป็นทางการและโครงสร้าง เพื่อเสริมสร้างความสำเร็จและความมีประสิทธิผลขององค์การ รูปแบบที่จะนำมาใช้ประเมินประสิทธิผลองค์การที่เหมาะสมกับระยะนี้คือ รูปแบบมนุษยสัมพันธ์
3. ระยะการกำหนดแบบแผนและควบคุม (Formulation and Control Stage) เป็นระยะที่องค์การมีวุฒิภาวะมากขึ้น จึงต้องคำนึงถึงความมีระเบียบกฎเกณฑ์ และประสิทธิภาพในการดำเนินงาน รูปแบบที่เหมาะสมคือ รูปแบบกระบวนการวิธีการทำงานภายใน และ รูปแบบการมุ่งเป้าหมาย
4. ระยะการพัฒนาโครงสร้าง (Elaboration of Structure) เป็นระยะที่โครงสร้างองค์การมีความสลับซับซ้อน องค์การจึงต้องมีความยืดหยุ่นสามารถปรับตัวให้ทันกับสภาพแวดล้อม องค์การจึงต้องหันกลับไปใช้รูปแบบระบบเปิดอีกครั้งหนึ่ง

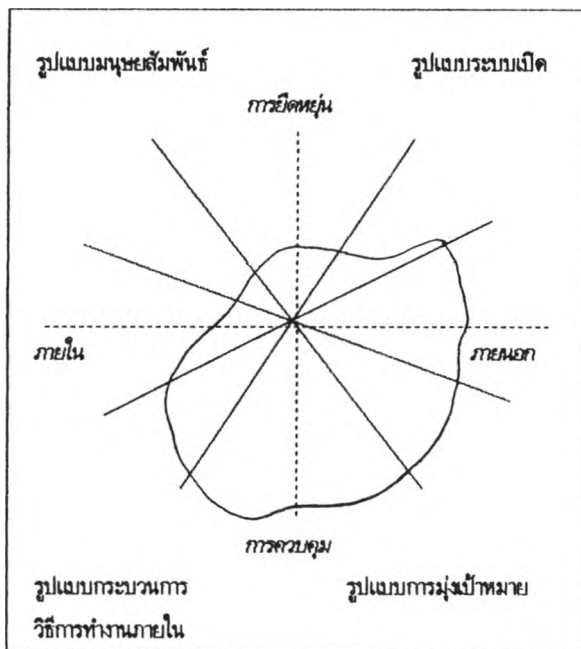
จากรูปแบบต่าง ๆ ในการศึกษาประสิทธิผลองค์การตามแนวทางค่านิยมที่แข่งขัน เมื่อนำมาพิจารณาร่วมกับวงจรชีวิตองค์การ สามารถแสดงความสัมพันธ์ของรูปแบบการประเมินกับระยะต่าง ๆ ของวงจรชีวิตขององค์การได้ดังแผนภาพที่ 3

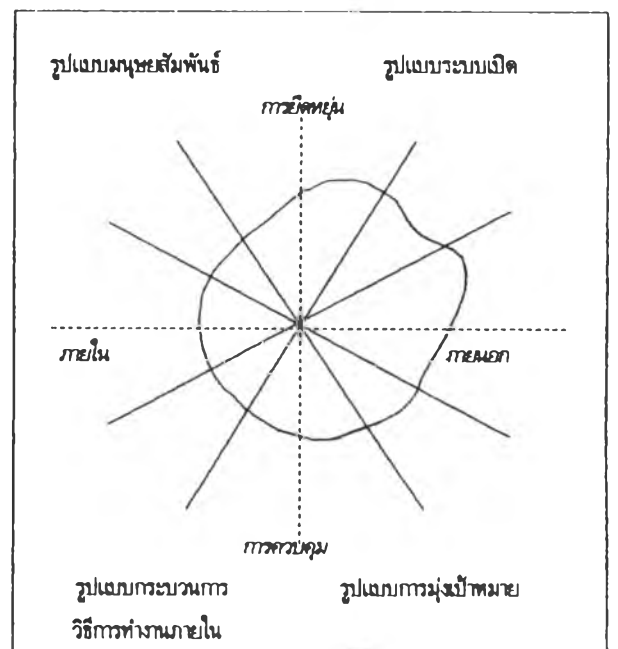
1. ระยะเวลาของการ

2. ระยะเวลาการรวมกลุ่มสมาชิก

3. ระยะเวลาที่กำหนดแบบแผนและควบคุม

4. ระยะเวลาพัฒนาโครงสร้าง

แผนภาพที่ 3 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบต่างๆในการประเมินประสิทธิผลองค์กรกับระยะต่าง ๆ ของวงจรชีวิตองค์กร

แหล่งที่มา Baker, C.M et al. Organizational Effectiveness : Toward an Integrated Model for School of Nursing Journal of Professional Nursing 13(4) , 1997 pp 246-255

Parson (1960 อ้างใน ภรณ์ มหามนต์ , 2529) เป็นผู้หนึ่งที่เห็นพ้องว่า การบรรลุเป้าหมายขององค์การต้องครอบคลุมถึงความสัมพันธ์ระหว่างระบบขององค์การกับส่วนต่างๆของสภาพแวดล้อมภายนอกที่องค์การนั้นดำรงอยู่ และองค์การทุกองค์การจะอยู่รอดได้จำเป็นที่จะต้องทำหน้าที่หรือกิจกรรมพื้นฐานขององค์การ 4 ประเภท คือ "AGIL" อธิบายได้ว่า

- A (Adaptation to the environment) เป็นการปรับตัวขององค์การให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม
- G (Goal attainment) เป็นการบรรลุถึงเป้าหมายขององค์การ
- I (Integration - social stability) เป็นการประสานภายในองค์การที่จะนำไปสู่ความมั่นคงทางสังคม
- L (Latency)เป็นการรักษาความมั่นคงทางคุณค่าของระบบได้แก่วัฒนธรรมและระบบการจูงใจ

จากแนวคิดกิจกรรมพื้นฐานของ Parson ต่อมา Hoy and Miskel (1991 : 263) ได้สร้างแนวทางการประเมินประสิทธิผลองค์การที่เรียกว่า "An Integrated Model " โดยการคัดเลือกเกณฑ์ต่างๆที่ใช้ในการบ่งชี้ประสิทธิผลองค์การจากการศึกษาของ Campbell (1977) และ Steers (1975) มาผสมผสานกับแนวคิดของ Parson ซึ่งสามารถสรุปรูปแบบและตัวบ่งชี้ในแต่ละมิติได้ดังแสดงในตารางที่ 1

มิติต่าง ๆ ของประสิทธิผล (Effectiveness Dimensions)	มิติอื่น ๆ (Added Perspectives)	ตัวบ่งชี้ (Multiple Indicators)
การปรับตัว (Adaption) (A)	มิติเวลา (Time Constituencies)	ความสามารถในการปรับตัว (Adaptability) นวัตกรรมใหม่ (Innovation) ความเจริญเติบโต (Growth) การพัฒนา (Development)
การบรรลุเป้าหมาย (Goal attainment) (G)	มิติเวลา (Time constituencies)	การบรรลุผลสำเร็จ (Achievement) คุณภาพ (Quality) การได้มาซึ่งทรัพยากร (Resource acquisition) ประสิทธิภาพ (Efficiency)
การผสมผสาน (Integration) (I)	มิติเวลา (Time constituencies)	ความพึงพอใจ (Satisfaction) บรรยากาศ (Climate) การติดต่อสื่อสาร (Communication) ความขัดแย้ง (Conflict)
การคงสภาพสิ่งซ่อนเร้น (Latency) (L)	มิติเวลา (Time constituencies)	ความจงรักภักดี (Loyalt) ความสนใจในการดำรงชีวิต (Central life interests) การจูงใจ (Motivation) แบบแผนองค์การ (Identity)

ตารางที่ 1 แสดงรูปแบบการประเมินประสิทธิผลองค์การแบบผสมผสาน (Integrated Model) ของ Hall แหล่งที่มา : Hoy,W.K. and Miskel,C.G. Organizational Effectiveness of Schools. Educational Administration Theory Research Practice. Mc Graw - Hall New York , 1991. p.383

จากรูปแบบการศึกษาประสิทธิผลองค์กรแบบผสมผสาน Hoy and Miskel (1991) กล่าวว่า ก่อนที่ผู้วิจัยจะนำรูปแบบนี้ไปใช้เพื่อศึกษาการประเมินประสิทธิผลองค์กรจำเป็นต้องมีการดำเนินการ 3 ขั้นตอน คือ

1. ควรพิจารณาว่ากลุ่มบุคคลใดที่ทราบเป้าหมายเชิงปฏิบัติการที่สำคัญขององค์กร (The importance operation goal) ได้อย่างชัดเจน เพื่อให้ได้คำตอบที่ตรงตามความเป็นจริง
2. จะต้องพิจารณามิติของเวลาตามวงจรชีวิตขององค์กร ว่าองค์กรมีการดำเนินการมาถึงใน ระยะใด และผู้วิจัยต้องการศึกษาในระยะใด
3. ผู้วิจัยจะต้องระบุตัวบ่งชี้ (indicator) ที่เป็นผลลัพธ์ (outcome) ของแต่ละมิติให้ครอบคลุมนิยามประสิทธิผลองค์กรที่ได้ระบุไว้

ซึ่งถือได้ว่ารูปแบบเชิงผสมผสาน "An Integrated Model " ของ Hoy and Miskel (1991) เป็นรูปแบบที่มีแนวคิดพื้นฐานเช่นเดียวกับรูปแบบค่านิยมที่แข่งขัน (Competing - Values Approach) ที่สามารถนำมาใช้พิจารณาร่วมกันเพื่อศึกษาประสิทธิผลองค์กร

จากแนวคิดต่างๆในการศึกษาประสิทธิผลองค์กรดังกล่าวข้างต้น Mott (1972 cited in Hoy and Miskel,1991:398) ได้พยายามรวบรวมแนวคิดที่สำคัญของผลลัพธ์ขององค์กรเพื่อนำมาสร้างแบบวัด ประสิทธิภาพองค์กรโดยรวม (Overall Organizational Effectiveness) ที่ใช้แนวคิดพื้นฐานจากแนวทาง เชิงการบรรลุเป้าหมายร่วมกับแนวทางเชิงระบบ (goal-system resource model) โดย Mott สามารถ รวบรวมแนวคิดของผลลัพธ์ที่สำคัญขององค์กรได้ 5 ประการคือ การคำนึงถึงปริมาณและคุณภาพของ ผลผลิต , ประสิทธิภาพ , การปรับตัว และความยืดหยุ่นขององค์กร Mott ให้เหตุผลว่าองค์กรทุกองค์กร ต่างก็ต้องการดำเนินการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายทั้งด้านปริมาณ คุณภาพและประสิทธิภาพ พร้อม ๆ กับต้อง สามารถปรับตัวและมีความยืดหยุ่นในการดำเนินงาน เพื่อให้เกิดประสิทธิผลสูงสุดแก่องค์กร นั่นคือ องค์กรที่จะปรับ เปลี่ยนกระบวนการปฏิบัติงานได้ต้องสามารถวิเคราะห์ปัญหาและพัฒนากระบวนการ แก้ปัญหา และหรือเครื่องมือต่างๆให้มีประสิทธิภาพเพื่อให้เกิดผลิตภาพที่สอดคล้องกับความต้องการของ สังคมและสภาพการณ์ที่เปลี่ยนไป ซึ่ง Mott เรียกว่า " Symbolic adaptation " นอกจากนี้องค์กร ยังต้องสามารถนำกระบวนการหรือวิธีการดังกล่าวมาใช้ประโยชน์ให้เกิดผลได้จริง หรือเรียกว่า "Behavior adaptation " ซึ่งเป็นความคิดที่สอดคล้องกับ Steers (1976 :547) , Campbell (1977 cited in Hoy and Miskel , 1991:384) ที่มีความเห็นว่า ความสามารถในการปรับตัวขององค์กรคือ ความสามารถในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงกระบวนการดำเนินการขององค์กร เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลง ทั้งภายในและภายนอกองค์กร นอกจากนี้ Banner and Elaine gagne (1995 :359) กล่าวเสริมว่า การปรับตัวขององค์กรก็คือ แนวโน้มขององค์กรที่จะเกิดวิวัฒนาการใหม่ (evolutionary) หรือคือ ผลพลอยได้ของการวางแผนและความสามารถในการทำนายขององค์กรว่าควรมีบริการไปในทิศทางใด

ส่วน Schein (1980 :233 - 234) ให้แนวคิดเกี่ยวกับวงจรการปรับตัวขององค์การว่าสามารถแบ่งได้ 5 ขั้นตอนคือ 1) ความสามารถในการวินิจฉัยวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกองค์การ 2) การบอกกล่าวข้อมูลข่าวสารของการเปลี่ยนแปลงต่อหน่วยงานที่มีความรับผิดชอบเพื่อทำการแยกแยะและบริหารจัดการต่อไป 3) เปลี่ยนแปลงการผลิตหรือกระบวนการภายในองค์การตามข้อมูลที่ได้รับ พร้อมดูผลกระทบที่ไม่ต้องการและสร้างความมั่นคงให้เกิดขึ้นในกระบวนการเปลี่ยนแปลงนั้น ๆ 4) จัดส่งผลผลิตหรือบริการสู่ตลาดตามความต้องการที่รับรู้มาจากสิ่งแวดล้อม 5) จัดให้เกิดกระบวนการส่งข้อมูลย้อนกลับ เพื่อศึกษาผลสำเร็จของการเปลี่ยนแปลง และรับทราบข้อมูลใหม่เพิ่มเติม เพื่อผสมผสานสภาพแวดล้อมภายในองค์การให้สอดคล้องต่อไป และจากผลการศึกษาของ Bennis and Nanus (1985: 218) พบว่า การเปลี่ยนแปลงองค์การเพื่อการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงมี 3 ขั้นตอน คือ การสร้างจินตภาพ การสร้างความผูกพันความเชื่อถือต่อจินตภาพ และการทำให้เกิดการเรียนรู้ในองค์การ

ซึ่งแบบวัดที่ Mott (1972) สร้างนั้นมีชื่อเรียกว่า " Index of Perceived Organizational Effectiveness " (IPOE) มีข้อความทั้งหมด 8 ข้อ เป็นแบบวัดแบบประเมินค่า 5 ระดับ มีระดับความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.89 และ Mott กล่าวเน้นว่าเป็นแบบวัดที่เขาได้นำไปศึกษาวิจัยและพัฒนาอย่างระมัดระวังกับสถาบันการศึกษาหลายแห่ง ในระยะต่อมาแบบวัดนี้ก็ได้รับการยอมรับจากนักทฤษฎีองค์การอย่างแพร่หลายในการศึกษาประเมินประสิทธิผลองค์กรโดยรวม โดยมีข้อความดังนี้คือ

1. ท่านคิดว่าในหมู่นักการศึกษาที่ท่านรู้จักในโรงเรียนหรือสถาบันของท่านสามารถสร้างผลงานได้เพียงไร
2. คุณภาพของผลงานที่ได้เป็นอย่างไร
3. เขาเหล่านั้นสามารถใช้ประโยชน์สูงสุดจากทรัพยากรที่มีอยู่ได้ดีเพียงใด
4. เขาเหล่านั้นมีความสามารถแค่ไหนในการคาดการณ์ถึงปัญหา หรือหลีกเลี่ยงก่อนที่จะเกิดปัญหา หรือลดผลกระทบให้มันน้อยที่สุด
5. เขาเหล่านั้นได้รับการบอกเล่าเกี่ยวกับกระบวนการดำเนินงานมากน้อยเพียงไร
6. เขาเหล่านั้นสามารถรับหรือปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลงวิถีการปฏิบัติ หรืออุปกรณ์เครื่องใช้ได้ช้าหรือเร็วอย่างไร
7. มีจำนวนคนกี่มากน้อยที่พร้อมที่จะรับหรือปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลง
8. เขาเหล่านั้นทำงานได้ดีแค่ไหนในการเผชิญกับภาวะฉุกเฉินหรือความขัดแย้ง

Gibson และคณะ (1988, อ้างในกรณี มหานนท์ , 2529) มีความเห็นว่าแบบวัด IPOE ของ Mott มีความเหมาะสมเป็นอย่างมากสำหรับการวิเคราะห์องค์การบางประเภท เช่น โรงพยาบาล สถาบันการศึกษา และหน่วยงานของรัฐ เนื่องจากเป็นองค์การที่มีผลผลิตไม่คงที่เหมือนองค์การทางธุรกิจ หรือองค์การอุตสาหกรรมทั่วไป

จากรูปแบบต่าง ๆ ดังกล่าว Cameron and Whetten (1983 cited in Robert, 1993 : 55-73) ได้เสนอประเด็นที่ควรพิจารณาในการประเมินประสิทธิผลองค์กร 7 ประเด็นคือ

1. การกำหนดมุมมองของผู้ประเมิน เนื่องจากการประเมินประสิทธิผลองค์กรจำเป็นจะต้องคำนึงถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลต่อองค์กร ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องหรือเป้าหมายขององค์กร ทำให้การนิยามประสิทธิผลองค์กรมิได้หลากหลาย ขึ้นกับความต้องการของผู้ประเมินว่าต้องการครอบคลุมมากน้อยเพียงใด ซึ่งต้องยอมรับว่าองค์กรมีประสิทธิผลในเรื่องหนึ่งแต่อาจไม่มีประสิทธิผลในอีกเรื่องหนึ่ง ดังนั้นผู้ประเมินจึงต้องให้คำนิยามประสิทธิผลองค์กรที่ต้องการศึกษาให้ชัดเจน

2. กำหนดขอบเขตของการดำเนินการประเมิน ก่อนกำหนดขอบเขตของการดำเนินการประเมินจำเป็นต้องทราบว่าองค์กรมีขอบเขตของการดำเนินการที่ต้องการเน้นอย่างไร และมีความต้องการจากภายนอกองค์กรอย่างไร จากการศึกษาพบว่า การดำเนินการขององค์กรจะเปลี่ยนแปลงไปตามวงจรชีวิตขององค์กร (organizational life cycle) ดังนั้นการประเมินประสิทธิผลองค์กรที่มีความถูกต้องไม่สับสนจึงต้องมีการกำหนดขอบเขตของการประเมินให้ชัดเจน

3. กำหนดระดับวิเคราะห์ การพิจารณาประสิทธิผลองค์กรสามารถวิเคราะห์ได้ 3 ระดับ คือ ระดับบุคคล ระดับองค์กร ระดับประชากรหรือระดับสังคม และระดับวิเคราะห์ที่เหมาะสมก็ขึ้นอยู่กับความต้องการของกลุ่มผู้เกี่ยวข้อง ขอบเขตที่มุ่งเน้น จุดประสงค์ของการประเมิน และบริบทของการตัดสินใจในเรื่องอื่น ๆ

4. กำหนดจุดมุ่งหมายของการประเมิน การกำหนดจุดมุ่งหมายของการประเมินที่ชัดเจนจะช่วยในการพิจารณาถึงกลุ่มที่เกี่ยวข้อง ระดับการวิเคราะห์ และอื่น ๆ ที่เหมาะสม

5. กำหนดกรอบเวลาที่ใช้ในการประเมิน เนื่องจากวงจรชีวิตขององค์กรในแต่ละระยะอาจมีประสิทธิผลไม่สอดคล้องกัน เช่น บางองค์กรอาจมีประสิทธิผลในระยะสั้น แต่ไม่มีประสิทธิผลในระยะยาวหรือในทางกลับกัน จึงต้องมีการพิจารณากำหนดกรอบเวลา เพื่อให้การประเมินมีความชัดเจนยิ่งขึ้น

6. กำหนดประเภทข้อมูลที่ใช้ในการพิจารณาประสิทธิผล การพิจารณาประสิทธิผลองค์กรมีข้อมูลที่สามารถใช้ได้ 2 ลักษณะคือ 1) ข้อมูลปรนัย (objective data) เป็นข้อมูลที่ได้จากเอกสารองค์กร เช่น การบันทึกต่าง ๆ 2) ข้อมูลอัตนัย (subjective data) เป็นข้อมูลจากการรับรู้ เช่น การสัมภาษณ์หรือใช้แบบสอบถาม โดยทั่วไปข้อมูลอัตนัยจะมีความละเอียดมากกว่าข้อมูลปรนัย การเลือกใช้วิธีการเก็บข้อมูลจึงต้องกำหนดประเภทให้ชัดเจน เพราะองค์กรหนึ่งอาจมีประสิทธิผลจากข้อมูลอัตนัย แต่อาจไม่มีประสิทธิผลจากข้อมูลปรนัย หรือในทางกลับกัน

7. กำหนดเกณฑ์การตัดสิน เนื่องจากเกณฑ์การตัดสินประสิทธิผลองค์การมีหลายรูปแบบ จึงอาจทำให้ผลการพิจารณาองค์การมีประสิทธิผลเมื่อใช้เกณฑ์หนึ่ง แต่ไม่มีประสิทธิผลเมื่อใช้อีกเกณฑ์หนึ่ง จึงต้องมีการตัดสินใจให้ชัดเจน

2.3 แนวทางการประเมินประสิทธิผลของกลุ่มงานการพยาบาล

สถานการณ์โดยทั่วไปของระบบบริการสุขภาพของโลกในปัจจุบัน พบว่าในหลายประเทศต่างก็ต้องประสบกับปัญหาและอุปสรรคที่ทำให้ไม่บรรลุเป้าหมายสุขภาพดีถ้วนหน้า ถึงแม้ว่าประเทศส่วนใหญ่จะได้มีการวางแผนเพื่อดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายของการมีสุขภาพดีถ้วนหน้าในปีคศ.2000 แต่ก็มีอุปสรรคเกิดขึ้นหลายประการระหว่างการดำเนินการ ดังผลการประชุมวิชาการเรื่อง " Nursing Administration " ของคณะพยาบาลศาสตร์มหาวิทยาลัยมหิดล (2539) ได้สรุปปัญหาต่าง ๆ ไว้ดังนี้คือ

1. ภาวะถดถอยทางเศรษฐกิจทั่วโลก
2. มีโครงสร้างพื้นฐานไม่เพียงพอที่จะสนับสนุนบริการสุขภาพ
3. มีการสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายสูงในการใช้เทคโนโลยีใหม่ ๆ ที่ไม่เหมาะสม
4. ในยุคของข้อมูลข่าวสาร ยังมีช่องว่างอยู่มากในเรื่องของการรับข้อมูลข่าวสาร แต่ทุกคนได้รับข่าวสารไม่เท่าเทียมกัน มีโอกาสไม่เท่ากัน และตอบสนองต่อข่าวสารได้ไม่เหมือนกัน บางครั้งต้องใช้เวลานาน
5. การขาดความตระหนัก หรือไม่ยอมรับการเปลี่ยนแปลงของโลก (Lack of awareness or denial of global change)
6. การขาดความรับผิดชอบด้านการเมือง (Lack of political comitment)
7. มีโรคใหม่ ๆ เกิดขึ้น เช่น AIDS การแพร่กระจายก่อให้เกิดปัญหาในสตรีและเด็ก เด็กขาดพ่อ - แม่
8. อายุขัยเฉลี่ยของประชากรของประเทศที่พัฒนาแล้วหลังที่สุดประมาณ 43 ปี
9. การเจ็บป่วยด้วยโรคจิตประสาท และโรคติดเชื้อยังคงเป็นปัญหาสำคัญของประเทศทั่วโลก

ส่วนในประเทศไทยการพัฒนาสุขภาพอนามัยของคนไทย มีหน่วยงานรับผิดชอบทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ได้แก่ กระทรวงสาธารณสุข ทบวงมหาวิทยาลัย กระทรวงกลาโหม กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และโรงพยาบาลเอกชน แต่บทบาทและหน้าที่หลักในการดูแลสุขภาพอนามัยของประชาชน โดยเฉพาะส่วนภูมิภาคซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ เป็นหน้าที่ของกระทรวงสาธารณสุข และจากการศึกษาสภาพการณ์และแนวโน้มระบบบริการสาธารณสุขตามแผนการพัฒนาระบบสาธารณสุขในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (2540 - 2544) พบว่า ยังมีปัญหาของระบบสาธารณสุขที่สำคัญ คือ

1. ปัญหาความเป็นธรรมในด้านบริการทางการแพทย์และสาธารณสุข เช่น โอกาสในการเข้าถึงบริการ พบว่ายังมีประชาชนอีกประมาณ 35 % ที่ยังไม่ได้รับความคุ้มครองด้านสุขภาพอย่างเป็นทางการ

2. ปัญหาประสิทธิภาพของระบบบริการที่พบ เช่น

ระบบบริการสาธารณสุขยังขาดระบบบริการส่งต่อผู้ป่วย และการร่วมใช้ทรัพยากรที่มี ประสิทธิภาพสูงสุด

อัตราการครองเตียงในส่วภูมิภาคโดยเฉลี่ย 79.9 % หรือในบางจังหวัดอัตราการครองเตียง เกินกว่า 100% ในขณะที่กรุงเทพมหานครมีอัตราการครองเตียงเพียง 52.8 % (กองสถิติสาธารณสุข , 2534)

การใช้กลไกทางการเงิน การคลังเพื่อกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาด้านการป้องกันและส่งเสริม สุขภาพ และให้โอกาสประชาชนเข้าถึงระบบบริการยังไม่ปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจน

การใช้เทคโนโลยีทางการแพทย์และสาธารณสุขยังประสบปัญหาของการใช้และซ่อมบำรุง รวม ทั้งการประเมินการคุ้มค่าของการใช้เทคโนโลยีให้เกิดประโยชน์สูงสุด

3. ปัญหาคุณภาพของระบบบริการ

รัฐบาลยังมีปัญหาในด้านมาตรฐานการรักษายาบาลและ คุณภาพของการบริการ ไม่สามารถตอบสนองต่อความคาดหวังของผู้ใช้บริการ ขาดระบบการกำกับและ ตรวจสอบคุณภาพ ไม่มีการกำหนดมาตรฐานการรับรองคุณภาพการให้บริการแบบองค์รวม และการดูแล ผู้ป่วยในยามฉุกเฉินยังอยู่ในสภาพที่ยังไม่สามารถช่วยเหลือผู้ป่วยได้ทันเวลาที่ รวมถึงเรื่องของปัญหาราคา ค่ารักษายาบาล ทักษะของบุคลากร และจริยธรรม

นอกจากนี้ สุพาศน์ บุรพัฒน์ (2530) ในฐานะผู้บริหารระดับโรงพยาบาลส่วนภูมิภาค ได้แสดง ความคิดเห็นว่าในแง่ของโรงพยาบาล สถานบริการของกระทรวงสาธารณสุข ยังมีปัญหาต่าง ๆ เกิดขึ้นมาก มายเช่น ปัญหาด้านการวางแผน มีปัญหาด้านทรัพยากรคือ ขาดทีมงานบุคลากร ข้อมูลข่าวสารไม่ครบถ้วน ขาดความรู้ความเข้าใจในการวางแผน ขาดความรู้ด้านนโยบายและแผน การร่วมมือจัดการศึกษาอบรมเรื่อง การวางแผน เป็นต้น ซึ่งปัญหาดังกล่าวเป็นอุปสรรคอย่างมากในการบรรลุเป้าหมายสุขภาพดีถ้วนหน้า

ดังนั้นการวางแผนกำลังคนเพื่อรองรับการแก้ปัญหาสาธารณสุขด้านต่าง ๆ ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลง ไปตามสถานการณ์ของโลกและให้สอดคล้องกับแนวนโยบายในการพัฒนาระบบบริการสาธารณสุขของประเทศไทยนั้น จะต้องคำนึงถึงทั้งจำนวน ประเภท คุณภาพ และการกระจายกำลังคนในสาขาต่าง ๆ อย่างเหมาะสม พอเพียงและมีคุณภาพ สามารถทำให้ประชาชนมีสุขภาพดี นอกจากนี้การดำรงรักษากำลังคนไว้ในระบบ การพัฒนาขีดความสามารถอย่างต่อเนื่อง การปรับโครงสร้างการบริหารให้เหมาะสมก็มีความสำคัญยิ่ง หากบุคลากรมีความก้าวหน้าในงาน เกิดขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงาน ก็จะคงอยู่ในระบบและปฏิบัติงาน ได้อย่างมีคุณภาพ โดยเฉพาะวิชาชีพพยาบาลเป็นวิชาชีพที่มีกลุ่มบุคลากรจำนวนมากที่สุดในจำนวนบุคลากร ทั้งหมดของระบบสาธารณสุขของประเทศไทย คือร้อยละ 70 ของบุคลากรด้านสุขภาพ และเป็นวิชาชีพที่ไม่ สามารถทดแทนได้โดยบุคลากรประเภทอื่น ทั้งนี้เนื่องจากบุคลากรเหล่านี้จะต้องได้รับการศึกษา ฝึกอบรม อย่างต่อเนื่อง และต้องมีการนิเทศการฝึกปฏิบัติอย่างใกล้ชิด เพื่อให้เกิดทักษะที่มีคุณภาพและปลอดภัยต่อ ผู้รับบริการ ซึ่งจากการศึกษาของกระทรวงสาธารณสุข (2522) เรื่อง ประเด็นสำคัญในการกำหนดนโยบาย พัฒนาสาธารณสุขและวางแผนกำลังคนระยะยาวของกระทรวงสาธารณสุข พบว่าอัตราการสูญเสียพยาบาลมี

ประมาณร้อยละ 3.5 ต่อปี ในระยะต่อมาการศึกษาของซินชม เจริญยุทธ (2538) พบว่าสาเหตุสำคัญของ การสูญเสียบุคลากรพยาบาลเนื่องมาจาก การลาศึกษาต่อ การลาออก และการโอนย้าย ซึ่งสอดคล้องกับ การสำรวจของสภาการพยาบาล (2536) ที่พบว่า พยาบาลมีแนวโน้มการลาออกสูงขึ้นเรื่อย ๆ จากร้อยละ 3.3 ในปีพ.ศ. 2529 เป็นร้อยละ 11.1 ในปีพ.ศ 2534 และร้อยละ 19 ในปีพ.ศ. 2536 สาเหตุที่ทำให้พยาบาล ลาออกเนื่องจากพยาบาลเกิดความรู้สึก ท้อแท้ หดห่อท้อใจ เบื่อหน่ายและไม่พึงพอใจในงาน ทำให้พยาบาล ลาออกจากวิชาชีพมากขึ้น

จากสภาพการณ์ดังกล่าวผู้บริหารทางการพยาบาลจึงควรตระหนักเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากทรัพยากร บุคคลถือได้ว่าเป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญยิ่งในการบริหารจัดการเพื่อให้องค์การสามารถดำเนินงานไปได้ อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ซึ่งจากการศึกษาของ Wolf (1981) , Duxbury และคณะ (1984) , จินตนา ญาตินุญทง (2529) และบุญศรี ชัยชิตามร (2534) พบว่า การขาดโอกาสก้าวหน้าในหน้าที่การงาน การไม่สามารถแก้ปัญหาที่เกิดจากการปฏิบัติงาน การหลีกเลี่ยงการพูดคุยเมื่อเกิดปัญหา การขาดอำนาจใน การตัดสินใจในการทำงานและแรงสนับสนุนทางสังคมจากผู้บังคับบัญชา การขาดความเชื่อมั่นศรัทธาต่อกัน เป็นการส่งเสริมให้พยาบาลเกิดความคับข้องใจและรู้สึกล้มเหลวในการทำงาน จากสาเหตุดังกล่าวย่อมทำให้เกิดความเครียดและมักเปลี่ยนงานหรือลาออกจากวิชาชีพ (Stelble,1981) นั้นย่อมหมายถึง การขาดความ พร้อมในด้านทรัพยากรบุคคล ที่อาจส่งผลต่อการตอบสนองต่อความต้องการของผู้รับบริการที่มีระดับมากขึ้น

จากสภาพปัญหาและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นดังกล่าวข้างต้น ถือได้ว่าการดำเนินงานของระบบ บริการสาธารณสุขในระยะนี้ ได้ผ่านวงจรชีวิตองค์การในระยะประกอบการ (entrepreneurial stage) มาแล้วในระยะหนึ่ง แต่ผลการดำเนินการก็ยังไม่เป็นไปตามความต้องการที่วางไว้ทั้งด้านบุคลากร การดำเนินงาน หรือผลผลิตที่นำสู่ผู้รับบริการ ต่อมากระทรวงสาธารณสุขจึงได้ดำเนินการเพื่อตอบสนองสภาพการณ์ ที่เปลี่ยนไปโดยกำหนดนโยบาย " โรงพยาบาลคุณภาพ " ซึ่งมีวิสัยทัศน์ที่จะให้โรงพยาบาลศูนย์/โรงพยาบาล ทั่วไปทุกแห่ง เป็นโรงพยาบาลคุณภาพภายในสิ้นแผนพัฒนาการสาธารณสุขฉบับที่ 8 (2544) ที่มีพันธกิจ ในการให้บริการสาธารณสุข อันประกอบด้วย การส่งเสริมสุขภาพ การป้องกันโรค การรักษาพยาบาล และ การฟื้นฟู โดยรับผิดชอบการให้บริการสาธารณสุขขั้นพื้นฐานในเขตที่ตั้งของโรงพยาบาล เป็นศูนย์รับผู้ป่วย เพื่อรักษาต่อในระดับทุติยภูมิและตติยภูมิ ร่วมผลิตและฝึกอบรมบุคลากรทางการแพทย์และสาธารณสุข ดำเนินการวิจัย รวมทั้งให้ความร่วมมือกับหน่วยงานอื่นตลอดจนชุมชนในการแก้ปัญหาและยกระดับสถานะ สุขภาพของประชาชนในส่วนภูมิภาค วัตถุประสงค์การดำเนินงานที่กำหนดไว้คือ

1. เพื่อให้ลูกค้ำทั้งภายในและภายนอกได้รับความพึงพอใจสูงสุดจากบริการที่มีคุณภาพทุก ประเภทของโรงพยาบาล ภายใต้ความร่วมมือของผู้ปฏิบัติงานทุกคน บนพื้นฐานของความรู้ทางวิชาชีพและ ข้อมูลทางวิชาการ อันจะนำไปสู่ความสำเร็จในการทำให้สถานพยาบาลของรัฐ เป็นที่พึงแก่ประชาชนอย่างแท้จริง

2. เพื่อให้โอกาสผู้ปฏิบัติงานทุกคนมีส่วนร่วมในการบริหารโรงพยาบาล ด้วยการแก้ไขและปรับปรุงงานของหน่วยงานตนเอง และระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
3. เพื่อพัฒนาความรู้และความสามารถของผู้ปฏิบัติงานทุกระดับในการทำงานอย่างเป็นระบบ
4. เพื่อสร้างการทำงานเป็นทีมที่ดีและสร้างความสามัคคีตลอดจนสร้างขวัญกำลังใจให้แก่ผู้ปฏิบัติงาน
5. เพื่อให้คุณภาพของบริการในสถานพยาบาลของรัฐเป็นไปตามมาตรฐานที่ใช้ในกระบวนการตรวจรับรองโรงพยาบาล (Hospital Accreditation)

ด้วยสภาพการณ์ของระบบบริการสาธารณสุขดังกล่าว ร่วมกับนโยบายตามแผนพัฒนาการสาธารณสุขฉบับที่ 8 ของกระทรวงสาธารณสุข กลุ่มงานการพยาบาลของโรงพยาบาลศูนย์ และโรงพยาบาลทั่วไป จึงต้องมีหน้าที่โดยตรง เนื่องจากเป็นระบบย่อยระบบหนึ่งของโรงพยาบาลที่มีบุคลากรมากที่สุด ที่จะต้องรับผิดชอบครอบคลุมพันธกิจหลักของโรงพยาบาล โดยมีหัวหน้ากลุ่มงานการพยาบาลเป็นผู้รับผิดชอบโดยตรงในการนำนโยบายมาสู่การปฏิบัติเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย เมื่อพิจารณาแล้วกล่าวได้ว่าในช่วงระยะเวลานี้ วงจรชีวิตของกลุ่มงานการพยาบาลโรงพยาบาลศูนย์/โรงพยาบาลทั่วไปทุกแห่ง อยู่ในระยะการรวบรวมกลุ่มสมาชิก (collectivity stage) และเริ่มไปสู่ระยะการกำหนดกฎเกณฑ์และการควบคุม (Formulation and Control Stage) เนื่องจากเมื่อหัวหน้ากลุ่มงานการพยาบาลได้รับนโยบาย “ โรงพยาบาลคุณภาพ ” จากผู้บริหารระดับสูงสุดของโรงพยาบาลแล้ว หัวหน้ากลุ่มงานการพยาบาลจำเป็นต้องสร้างแรงจูงใจ เพื่อสร้างวิสัยทัศน์ร่วม (common vision) ให้เกิดขึ้นกับสมาชิกในกลุ่มงานด้วยการติดต่อสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นกิจกรรมสำคัญของระยะการรวบรวมกลุ่มสมาชิก เพื่อให้สมาชิกในองค์กรได้รับทราบข้อมูลข่าวสาร การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว เพื่อให้เกิดการร่วมแรงร่วมใจในการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง มีความผูกพันต่อองค์กรเพื่อประสิทธิผลที่ต้องการคือ การบริการที่สอดคล้องกับนโยบาย พร้อมกันนี้หัวหน้ากลุ่มงานการพยาบาลยังต้องคำนึงถึงความมีระเบียบแบบแผนควบคู่ไปด้วย เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพการดำเนินงานตรงตามวัตถุประสงค์ คือผู้ปฏิบัติทุกระดับต้องมีการทำงานอย่างมีระบบ

จากการศึกษาสภาพการณ์ของระบบบริการสาธารณสุขและของกลุ่มงานการพยาบาล ที่ถือได้ว่ากลุ่มงานการพยาบาลซึ่งเป็นระบบย่อยภายในโรงพยาบาลมีวงจรชีวิตอยู่ในระยะของการรวบรวมกลุ่มสมาชิก และเริ่มสู่ระยะการกำหนดกฎเกณฑ์และการควบคุม ดังนั้นรูปแบบการประเมินที่เหมาะสมตามระยะวงจรชีวิต คือ รูปแบบมนุษย์สัมพันธ์ (Human Relations Model) รูปแบบกระบวนการทำงานภายใน (Internal Process Model) และรูปแบบมุ่งเป้าหมาย (Rational Model) หรือเมื่อเปรียบเทียบกับมิติต่าง ๆ ของแนวทางเชิงผสมผสาน (An Integrated Model) ของ Hoy and Miskel (1991) แล้วก็คือ มิติการคงสภาพสิ่งซ่อนเร้น (Latency) มิติการผสมผสาน (Integation) และมิติการบรรลุเป้าหมาย (Goal Attainment) ตามลำดับ ดังนั้นจึงสามารถสรุปตัวบ่งชี้ของแต่ละรูปแบบหรือแต่ละมิติที่ผู้วิจัยใช้ศึกษาได้ดังนี้

รูปแบบ (มิติ) ของประสิทธิผล	ตัวบ่งชี้	ระดับวิเคราะห์
รูปแบบมนุษย์สัมพันธ์ (การคงสภาพสิ่งซ่อนเร้น)	ความพึงพอใจในงาน ความยึดมั่นผูกพันต่อองค์การ	ระดับบุคคล
รูปแบบกระบวนการวิธีการ ทำงานภายใน (การผสมผสาน)	การติดต่อสื่อสาร	ระดับองค์การ
รูปแบบมุ่งเป้าหมาย (การบรรลุเป้าหมาย)	การผลิตและบริการ	ระดับองค์การ

ตารางที่ 2 แสดงตัวบ่งชี้ของแต่ละรูปแบบหรือแต่ละมิติที่ใช้ศึกษาในการวิจัยครั้งนี้

แต่ด้วยสภาพแวดล้อมปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว กลุ่มงานการพยาบาลจึงต้องปรับเปลี่ยนแนวทางการปฏิบัติหรือการดำเนินงานให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ผู้วิจัยจึงได้นำแบบวัดประสิทธิผลโดยรวม (Overall Organizational Effectiveness) ของ Mott (1972) ที่ชื่อ " Index of Perceived Organizational Effectiveness " (IPOE) มาปรับปรุงใช้เป็นแนวทางในการศึกษาประสิทธิผลของกลุ่มงานการพยาบาลอีกแนวทางหนึ่ง เนื่องจากเป็นแบบวัดที่นอกจากจะคำนึงถึงผลผลิตภาพแล้วยังให้ความสำคัญกับความสามารถในการปรับตัวและความยืดหยุ่นขององค์การ ที่ถือได้ว่าเป็นกิจกรรม พื้นฐานที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของทุกองค์การตามแนวคิดของ Paison (1960) ดังกล่าวไว้ข้างต้น

ดังนั้น การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจึงทำการวัดประสิทธิผลของกลุ่มงานการพยาบาลใน 2 ลักษณะคือ

1. การวัดประสิทธิผลของกลุ่มงานการพยาบาลตามแนวคิดทฤษฎีของ Quinn and Rohrbaugh (1983) คือ " Competing-Values Approach" ร่วมกับแนวคิดทฤษฎีของ Hoy and Miskel (1991) คือ "An Integrated Model" ซึ่งต่างมีแนวคิดในการศึกษาประสิทธิผลองค์การที่คำนึงถึงวงจรชีวิตขององค์การเหมือนกัน (Organizational life cycle) และรูปแบบหรือมิติที่ใช้ศึกษาในครั้งนี้คือ รูปแบบมนุษย์สัมพันธ์ , รูปแบบกระบวนการวิธีการทำงานภายใน และรูปแบบมุ่งเป้าหมาย ที่มีตัวบ่งชี้คือ ความพึงพอใจในงาน , ความยึดมั่นผูกพันต่อองค์การ , การติดต่อสื่อสาร และการผลิตและบริการ

2. การวัดประสิทธิผลของกลุ่มงานการพยาบาลโดยรวม ที่ผู้วิจัยปรับปรุงมาจากแบบวัดของ Mott ชื่อ " Index of Perceived Organizational Effectiveness " (IPOE) ซึ่งเป็นแบบวัดที่มีแนวคิดพื้นฐานของแนวทางการบรรลุเป้าหมายและแนวทางเชิงระบบ โดยพิจารณาจากปริมาณ คุณภาพของผลผลิต , ประสิทธิภาพ , การปรับตัว และการยืดหยุ่นขององค์การ

2.3.1 ความพึงพอใจในงาน (Job Satisfaction)

2.3.1.1 ความหมาย

โดยทั่วไปการศึกษาพฤติกรรมองค์กรของนักวิชาการต่างก็ยอมรับว่าความพึงพอใจในงานเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญ ที่จะทำให้องค์กรต่างๆสามารถบรรลุเป้าหมายได้ระดับหนึ่ง จึงมีนักวิชาการหลายท่านกล่าวถึงความพึงพอใจในงานดังนี้คือ

Secord and Backman (1964: 391) กล่าวว่า ความพึงพอใจในงานของบุคคลนั้นเกิดขึ้นได้จากหลายสาเหตุ บางคนพอใจเนื่องจากผลงานที่สำเร็จ บางคนพอใจเนื่องจากลักษณะของงาน แต่บางคนพอใจเพราะเพื่อนร่วมงาน

Crolley (1989: 80) ระบุว่า ความพึงพอใจในงานคือ ความรู้สึกหรือทัศนคติของบุคคลที่มีต่องานของตนว่าเป็นอย่างไร และถ้าบุคคลใดมีความสามารถที่จะปฏิบัติงานโดยใช้ความรู้ความสามารถได้มากเท่าไร ก็จะมี ความพึงพอใจในงานมากขึ้น

Smith and Wakelay (1972: 114) เสนอว่า ความพึงพอใจในงานเป็นความรู้สึกของบุคคลที่มีต่องานว่าระดับความพอใจนั้นได้รับการตอบสนองความต้องการทั้งทางกาย จิต และสภาพแวดล้อมของบุคคลเหล่านั้นได้เพียงใด

Locke (1976: 1300) อธิบายว่า ความพึงพอใจในงานก็คือ ความรู้สึกยินดีของบุคคลที่เกิดขึ้นจากการได้รับการประเมินและยอมรับในผลการปฏิบัติงาน

กรองแก้ว อยู่สุข (2535: 33) กล่าวว่า ความพึงพอใจในงานหมายถึงทัศนคติโดยทั่วไปของพนักงานที่มีต่องานของเขา ถ้าเขาได้รับการปฏิบัติที่ตอบสนองความต้องการของเขาตามสมควรก็จะทำให้พนักงานพอใจและมีทัศนคติที่ดีต่อองค์กร

ชาญชัย อาจินสมจาร (2535: 121) ให้ความหมายว่า ความพึงพอใจในงานคือความรู้สึกทั้งหมดของพนักงานที่มีต่องานของเขา เมื่อเราพูดว่าพนักงานมีความพึงพอใจในงานสูงเราหมายความว่า โดยทั่วไปแล้วพนักงานชอบและดีค่างานของเขาสูง และมีความรู้สึกในทางบวกต่องานของเขา

จากความหมายดังกล่าวข้างต้นจึงสรุปได้ว่า ความพึงพอใจในงานหมายถึง ความรู้สึกของบุคคลที่มีต่องานของตนในแง่บวก เมื่อเขาเหล่านั้นได้รับการตอบสนองในด้านต่างๆตามระดับความต้องการที่ได้คาดหวังไว้

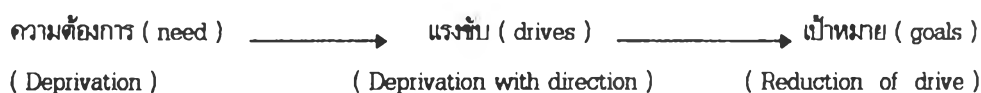

2.3.1.2 แนวคิดทฤษฎีความพึงพอใจในงาน

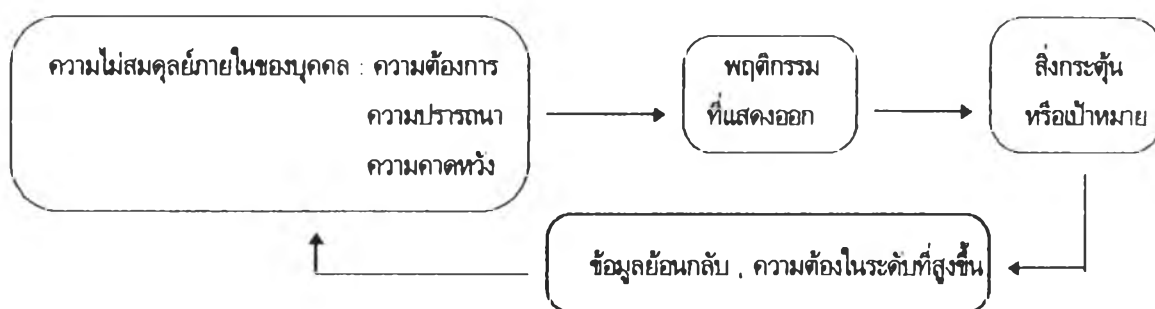
เนื่องจากวิชาชีพพยาบาลเป็นวิชาชีพซึ่งต้องเกี่ยวข้องและรับผิดชอบต่อสุขภาพอนามัยและชีวิตของผู้รับบริการในทุกระดับตามขอบเขตหน้าที่และบทบาทที่คาดหวัง การสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติงานจึงเป็นสิ่งที่ผู้บริหารย่อมต้องตระหนักเป็นอย่างยิ่ง ดังที่ Schofield (1975: 242) กล่าวว่า ความพึงพอใจในงานเป็นปัจจัยสำคัญต่อประสิทธิผลของงาน การส่งเสริมความพึงพอใจในงานจึงเป็นกลยุทธ์ที่สำคัญของการบริหารงานที่จะทำให้ผู้ปฏิบัติงานสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพด้วยความเต็มใจ ซึ่งชาญชัย อาจิณสมาจาร (2535 : 121) มีความเห็นว่าผู้บริหารในปัจจุบันจะต้องเกี่ยวข้องกับความพึงพอใจในงานด้วยเหตุผล 2 ประการคือ 1) ผู้บริหารมีความรับผิดชอบต่อการดำรงไว้ซึ่งระดับของความพึงพอใจในงานในองค์กรของตน ไม่ว่าพนักงานจะเห็นว่า งานของเขาน่าพอใจหรือไม่ก็จริงก็ตาม ท้ายหรือน่าเบื่อหน่าย มีความหมายหรือไร้ค่า นี่คือการกิจของผู้บริหาร 2) ผู้บริหารจะเกี่ยวข้องกับผลกระทบของความพอใจในงานที่มีผลต่อการทำงาน ผู้บริหารส่วนใหญ่เชื่อว่าความไม่พอใจในงานจะนำไปสู่การลดการผลิตในองค์กร การขาดงาน และการลาออกสูง

ทฤษฎีการจูงใจ

ถ้าจะว่าไปแล้วมนุษย์ทุกคนต่างก็มีค่าจำกัดความของคำว่า "สิ่งจูงใจ" อยู่ในใจของตนเองด้วยกันทั้งสิ้น แต่โดยทั่วไปค่าจำกัดความของสิ่งจูงใจก็จะมีขอบเขตของความหมายไม่ต่างจากคำเหล่านี้คือ "ความอยาก" "ความปรารถนา" "จุดมุ่งหมาย" "เป้าหมาย" "ความต้องการ" "แรงผลักดัน" "สิ่งดลใจ" หรือ "สิ่งกระตุ้น" ซึ่งที่มาของคำศัพท์ "Motivation" (การจูงใจ) เป็นคำที่มีรากศัพท์มาจากภาษาละตินว่า "Movere" แปลว่าการกระตุ้นหรือดลใจ หรือขยายความได้ว่าคือ การกระตุ้นหรือสร้างแรงขับให้สภาพภายในของบุคคลเกิดความตื่นตัวหรือกระตือรือร้น เพื่อให้เกิดพฤติกรรมที่นำไปสู่แนวทางการบรรลุเป้าหมาย (Bernard and Garry , 1964 : 240) และกฎเกณฑ์สำคัญที่จะทำให้เกิดความเข้าใจเรื่องการจูงใจได้ดีคือการทำความเข้าใจความหมายและความสัมพันธ์ระหว่างความต้องการ (need) แรงขับ (drives) และเป้าหมาย (goals) (Luthans , 1985 : 183)

Steers (1991 : 118) ได้อธิบายถึงทฤษฎีการจูงใจ ซึ่งใช้แนวคิดพื้นฐานจากความสัมพันธ์ดังกล่าวข้างต้นว่า แม้ว่าการจูงใจของแต่ละทฤษฎีจะมีความแตกต่างกัน แต่ต่างก็มีองค์ประกอบของกระบวนการพื้นฐานของการจูงใจไม่แตกต่างกัน ซึ่งประกอบด้วย 4 องค์ประกอบคือ 1) ความต้องการหรือความคาดหวัง 2) พฤติกรรม 3) เป้าหมาย และ 4) ข้อมูลย้อนกลับ ดังภาพที่ 4

ภาพที่ 4 แสดงรูปแบบการจูงใจขั้นพื้นฐาน

แหล่งที่มา : Steers. " Introduction to organizational behavior " Harper Collins Pub , 1991 : 118

ทฤษฎีการจูงใจของ Maslow

Maslow (1954:370-396) นักจิตวิทยาผู้สร้างทฤษฎีการจูงใจโดยใช้ประสบการณ์ที่ได้จากคลินิกจิตวิทยาของเขามาศึกษาสร้างเป็นทฤษฎีชื่อ " ทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการ " (Hierachy of needs) ซึ่งเริ่มถูกตีพิมพ์ในปี ค.ศ. 1943 ที่มีข้อสมมติฐานเกี่ยวกับพฤติกรรมของคนว่า คนทุกคนมีความต้องการที่ไม่มีที่สิ้นสุด นั่นคือความต้องการที่ได้รับการตอบสนองแล้วจะไม่ใช่สิ่งจูงใจอีกต่อไป แต่จะมีระดับความต้องการที่สูงขึ้น อันประกอบด้วย 5 ระดับคือ ความต้องการด้านร่างกาย , ด้านความปลอดภัย , ด้านสังคม , ด้านการได้รับการยกย่องในสังคม และด้านความสำเร็จในชีวิต ซึ่งทั้ง Mc Greger และ Maslow (Dessler , 1980 : 179) ต่างก็กล่าวไว้ว่า ระดับความต้องการแต่ละระดับต่างก็เป็นอิสระต่อกัน แต่ก็อาจมีความต้องการต่างระดับในเวลาเดียวกันได้ (Overlapping) ดังนั้นก็เป็นไปได้ที่ระดับความต้องการในระดับที่สูงกว่าจะเกิดขึ้นได้ในขณะที่ความต้องการระดับที่ต่ำกว่ายังไม่ได้รับการตอบสนอง จึงมีนักวิชาการหลายท่านกล่าวว่า แม้ว่าทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของ Maslow จะเป็นทฤษฎีที่ถูกกล่าวขานเป็นอย่างมากก็ตาม แต่ก็จัดได้ว่าเป็นทฤษฎีที่ยากแก่การนำเอาไปทดลองหรือศึกษา

ในระยะต่อมาจึงมีนักจิตวิทยาหลายท่านได้นำแนวคิดของ Maslow มาเป็นแนวคิดพื้นฐานในการสร้างทฤษฎีเพื่อหาปัจจัยหรือสิ่งจูงใจต่างๆที่ครอบคลุมความต้องการของบุคคลให้ได้มากที่สุด โดยเฉพาะทฤษฎีสองปัจจัยของ Frederick Herzberg (Herzberg ' s two - factor theory) ซึ่งจะได้กล่าวรายละเอียดต่อไป

ทฤษฎีการจูงใจของ Herzberg

ทฤษฎีสองปัจจัย (Herzberg ' s Two-Factor) เป็นทฤษฎีที่เกิดจากผลงานวิจัยของ Herzberg เรื่อง " การจูงใจในการทำงาน " โดยใช้แนวคิดพื้นฐานของทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของ Maslow ซึ่ง Herzberg เก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์วิศวกรและนักบัญชีจำนวน 200 คน ใน 9 บริษัท โดยสัมภาษณ์ถึงความรู้สึกที่ได้จากประสบการณ์การทำงานว่า ในขณะที่ปฏิบัติงานมีสิ่งใดบ้างที่ทำให้พวกเขาเกิดความรู้สึกไม่ดีและสิ่งใดบ้างที่ทำให้พวกเขาเกิดความรู้สึกดีๆ ผลจากการสัมภาษณ์ Herzberg ได้แบ่งปัจจัย

ต่างๆออกเป็น 2 ประเภทคือ ปัจจัยจูงใจ และปัจจัยอนามัย ซึ่งปัจจัยจูงใจหมายถึง ปัจจัยที่สามารถทำให้เกิดความพึงพอใจในงานถ้าพวกเขาได้รับการตอบสนอง แต่ถ้าไม่ได้รับการตอบสนองปัจจัยจูงใจจะไม่ทำให้เกิดความไม่พึงพอใจในงาน ซึ่งมักจะเป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับตัวงาน ส่วนปัจจัยอนามัยคือ ปัจจัยที่จะนำไปสู่ความไม่พึงพอใจในงานถ้าไม่ได้รับการตอบสนอง แต่ปัจจัยอนามัยก็จะไม่สามารถทำให้เกิดความพึงพอใจได้ถ้าได้รับการตอบสนอง ซึ่งถือได้ว่าเป็นปัจจัยที่มีไว้เพื่อป้องกันความไม่พึงพอใจเท่านั้น โดยมีรายละเอียดของแต่ละปัจจัยดังนี้คือ (Dessler , 1980 : 180)

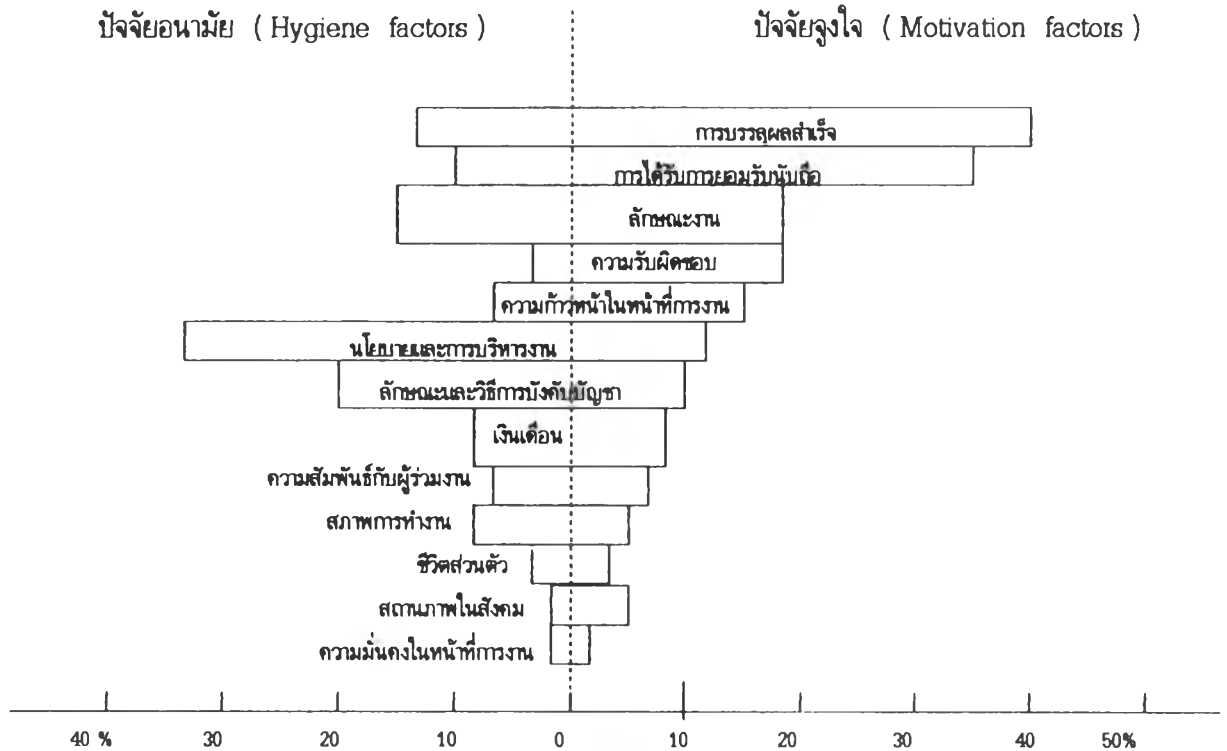
ปัจจัยจูงใจ (Motivation factors) ประกอบด้วย

1. ความสำเร็จในหน้าที่การงาน (Achievement)
2. การได้รับการยอมรับนับถือ (Recognition)
3. ลักษณะงาน (Work itself)
4. ความรับผิดชอบ (Responsibility)
5. ความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน (Advancement)

ปัจจัยอนามัย (Hygiene factors) ประกอบด้วย

1. นโยบายและการบริหาร (Policy and Administration)
2. ลักษณะและวิธีการบังคับบัญชา (Supervision Technical)
3. เงินเดือน (Salary)
4. ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ร่วมงาน (Interpersonal Relationships)
5. สภาพการทำงาน (Working Conditions)
6. ชีวิตส่วนตัว (Personal Life)
7. สถานภาพในสังคม (Status)
8. ความมั่นคงในหน้าที่การงาน (Job Security)

Herzberg ให้ข้อสังเกตว่าปัจจัยจูงใจส่วนใหญ่จะเป็นปัจจัยที่เกิดจากแรงขับหรือแรงกระตุ้นภายในตัวบุคคล (Intrinsic) ส่วนปัจจัยอนามัยเป็นปัจจัยที่เกิดจากแรงขับหรือแรงกระตุ้นจากภายนอก (Extrinsic) ที่มักจะเกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมของงาน (job context) ดังแสดงในแผนภาพที่ 5

แผนภาพที่ 5 แสดงปัจจัยอนามัยและปัจจัยใจที่ทำให้เกิดความไม่พึงพอใจและความพึงพอใจในงานของ Herzberg
แหล่งที่มา: Dessler, G. *Organization theory : Integrating structure and behavior* Prentice-Hall Inc. New Jersey , 1980 p.181.

Herzberg กล่าวว่า ผู้บริหารที่ดั่งใจควรจะให้ค่าความสำคัญแก่ปัจจัยอนามัยในระยะแรก เพื่อป้องกันความไม่พึงพอใจที่อาจจะเกิดขึ้น จากนั้นที่จะขาดเสียมิได้คือการสร้างปัจจัยใจให้เกิดขึ้น เพื่อให้บุคลากรเกิดความพึงพอใจในงาน ผลที่จะตามมาคือ งานที่มีประสิทธิภาพดังที่มุ่งหมายไว้ (Luthan , 1985 : 200 - 201) ซึ่งการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจึงได้นำแนวคิดทฤษฎีสองปัจจัยของ Herzberg มาศึกษาความพึงพอใจในงานของหัวหน้าหอผู้ป่วย เนื่องจากเห็นว่าเป็นทฤษฎีที่มีปัจจัยหรือเนื้อหาครอบคลุมความต้องการของบุคคลได้มากที่สุด และยังเป็นทฤษฎีที่ถูกนำมาศึกษาเพื่อสนับสนุนแนวคิดของทฤษฎีอย่างกว้างขวางในเกือบทุกสาขา นอกจากนี้ทฤษฎีสองปัจจัยยังเป็นทฤษฎีที่สามารถนำมาปฏิบัติได้จริงเพื่อเสริมสร้างแรงจูงใจให้กับผู้ปฏิบัติ (French , Meterky , Thaler and Tresler , 1973 : 369)

2.3.2 ความยึดมั่นผูกพันต่อองค์กร (Organizational Commitment)

2.3.2.1 ความหมาย

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับความยึดมั่นผูกพันต่อองค์กร พบว่าเป็นแนวคิดที่ได้รับความสนใจจากนักวิชาการเป็นอย่างมากตั้งแต่ปี ค.ศ. 1970 โดยมีการศึกษาวิจัยและพัฒนาจากการศึกษาความ

จงรักภักดี (loyalty) ของบุคคลในองค์กร และนักวิชาการต่างก็ได้ให้ความหมายหรือคำนิยามของความยึดมั่นผูกพันต่อองค์กรไว้มากมายดังเช่น

Sheldon (1971 :143) กล่าวว่า ความยึดมั่นผูกพันต่อองค์กรคือ ทศนคติของบุคคลที่จะเชื่อมโยงระหว่างเอกลักษณ์ของตนกับองค์กร และบุคคลซึ่งมีความยึดมั่นผูกพันต่อองค์กรจะตั้งใจทำงานเพื่อเป้าหมายขององค์กร

Steels (1977 :46) กล่าวว่า ความยึดมั่นผูกพันต่อองค์กรหมายถึง ระดับความรู้สึกของบุคคลที่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับองค์กรของตน

Kanter (1986 :499) ให้ความหมายว่า คือ ความเต็มใจและยินดีของบุคคลที่จะทุ่มเทความพยายามในการปฏิบัติงานให้กับองค์กรอย่างจงรักภักดี

Porter (1982 : cited in Luthans , 1995 :130) อธิบายว่า คือทศนคติของบุคคลที่มีต่อองค์กรของตนใน 3 ลักษณะคือ 1) การยอมรับคำนิยามและเป้าหมายขององค์กรของบุคคล 2) ความยินดีและตั้งใจอย่างเต็มที่ของบุคคลที่จะพยายามปฏิบัติภาระหน้าที่เพื่อองค์กร 3) ความปรารถนาของบุคคลที่จะคงสภาพความเป็นสมาชิกในองค์กร

ภรณ์ มหานนท์ (2529 :95) กล่าวว่า ความยึดมั่นผูกพันต่อองค์กรคือ ความเต็มใจของบุคคลในการรักษาสมาชิกภาพอยู่ในองค์กร รวมถึงทศนคติที่หนักแน่นและเป็นไปในทางบวกต่อองค์กร

จากความหมายดังกล่าวข้างต้นจะเห็นว่า การศึกษาความยึดมั่นผูกพันต่อองค์กรสามารถแบ่งแนวทางการศึกษาได้เป็น 2 ลักษณะ คือ แนวทางด้านทศนคติ และแนวทางด้านพฤติกรรม หรือกล่าวได้ว่าเมื่อบุคคลมีทศนคติที่ดีต่อองค์กรของตนแล้ว ไม่ว่าจะด้วยสาเหตุใดก็ตามพฤติกรรมที่แสดงออกต่อองค์กรของบุคคลย่อมมีทิศทางไปในทางบวก หรือสรุปได้ว่าความยึดมั่นผูกพันต่อองค์กรคือ ทศนคติและความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อองค์กรของตนในแง่ดี โดยพร้อมจะเข้าใจในคำนิยามและเป้าหมายขององค์กร เพื่อทุ่มเทความพยายามในการทำงานให้บรรลุเป้าหมายขององค์กรอย่างจงรักภักดี

2.3.2.2 แนวทางการศึกษาความยึดมั่นผูกพันต่อองค์กร

ในระยะแรกการวัดทศนคติของบุคคลในองค์กร จะวัดด้วยความพึงพอใจในงานเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่มาในปัจจุบันได้หันมาสนใจในเรื่องความต้องการเข้ามีส่วนร่วม (job involvement) และความผูกพันของบุคคลต่อองค์กร (organizational commitment) มากขึ้นกว่าเดิม และการที่ฝ่ายบริหารได้ทราบถึงทศนคติเหล่านี้ จะทำให้เป็นประโยชน์ในการคาดคะเนพฤติกรรมต่าง ๆ ของบุคคลในองค์กร เช่น ความสามารถในการผลิต การขาดงาน การมาทำงานสาย และการลาออกของบุคคลอีกด้วย (กรองแก้ว อยู่สุข , 2535 :35) ซึ่ง Luthans (1995 :130) กล่าวว่า ความยึดมั่นผูกพันต่อองค์กร

สามารถศึกษาได้จาก 2 ปัจจัยคือ 1) ปัจจัยส่วนบุคคล เช่น อายุ ระยะเวลาที่ปฏิบัติงานในองค์กร และความรู้สึกที่มีต่อองค์กร 2) ปัจจัยด้านองค์กร เช่น รูปแบบของงาน ลักษณะภาวะผู้นำของผู้บริหาร ส่วน Buchanan (1974 :533) ได้แบ่งสาเหตุของความยึดมั่นผูกพันเป็น 3 ประเภทคือ 1) จากลักษณะส่วนตัวของบุคคล เช่น ความต้องการความสำเร็จในชีวิต 2) จากลักษณะงาน เช่น ความสัมพันธ์กับผู้ร่วมงาน 3) จากประสบการณ์ในการทำงาน เช่น ความน่าเชื่อถือขององค์กรในอดีต

Porter และคณะ (1974 :603) ได้ศึกษาหาแนวทางการประเมินความยึดมั่นผูกพันต่อองค์กรของบุคคลในองค์กร ซึ่ง Porter และคณะกล่าวถึงแนวทางที่ศึกษาว่า ความรู้สึกผูกพันของบุคคลที่มีต่อองค์กรจะนำไปสู่ผลที่สัมพันธ์กับความมีประสิทธิภาพขององค์กรดังกล่าว 3 ประเภทคือ

1. บุคลากรซึ่งมีความรู้สึกผูกพันอย่างแท้จริงต่อเป้าหมายและค่านิยมขององค์กรมีแนวโน้มที่จะมีส่วนร่วมในกิจกรรมขององค์กรอยู่ในระดับสูง
2. โดยเหตุที่บุคคลมีความผูกพันต่อองค์กร และเลื่อมใสศรัทธาในเป้าหมายขององค์กรมักมีความผูกพันอย่างมากต่องาน เพราะเห็นว่างานคือหนทางซึ่งตนจะสามารถทำประโยชน์กับองค์กรให้บรรลุเป้าหมายได้สำเร็จ
3. บุคลากรซึ่งมีความรู้สึกผูกพันอย่างสูงมักมีความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะยังคงอยู่กับองค์กรต่อไป เพื่อทำงานขององค์กรให้บรรลุเป้าหมายซึ่งตนเลื่อมใสศรัทธา

ลักษณะดังกล่าวข้างต้นจึงมักทำให้การปฏิบัติงานของบุคคลดังกล่าวอยู่ในระดับดีเหนือคนอื่น ซึ่งแบบวัดที่ Porter และคณะสร้างขึ้น คือ Organizational Commitment Questionnaire (OCQ) มีจำนวนข้อคำถาม 15 ข้อ เป็นแบบวัดแบบประเมินค่า 7 ระดับตามแนวของ Likert Scale คือ เห็นด้วยอย่างยิ่ง เห็นด้วย ค่อนข้างเห็นด้วย ไม่แน่ใจ ค่อนข้างไม่เห็นด้วย ไม่เห็นด้วย ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง ที่มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.90 เพื่อวัดทัศนคติตามแนวคิดว่าคุณคนจะมีความยึดมั่นผูกพันต่อองค์กรต้องประกอบด้วย 3 ลักษณะคือ ความเชื่อต่อค่านิยมและเป้าหมายองค์กร, ความเต็มใจที่จะทุ่มเทความพยายามในการปฏิบัติงาน,และความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะรักษาความเป็นสมาชิกภาพในองค์กร

ในเวลาต่อมา Steers (1977 : 47) ได้ศึกษาความยึดมั่นผูกพันของบุคลากรใน 2 องค์กรคือ บุคลากรในระดับบริหาร, พยาบาล, เจ้าหน้าที่ให้บริการรวมทั้งเสมียนภายในโรงพยาบาลแถบตะวันตกตอนกลางจำนวน 382 คน อีกองค์กรคือ กลุ่มนักวิชาการและวิศวกรจำนวน 119 คน เพื่อทดสอบผลงานของ Porter และคณะ โดยมีสมมุติฐานคือ บุคคลจะมีความยึดมั่นผูกพันต่อองค์กรได้จะต้องมีเหตุหน้า (antecedent) คือ

1. ลักษณะส่วนบุคคล (personal characteristics) อันประกอบด้วย ความต้องการบรรลุผลสำเร็จ (need for achievement) อายุ (age) การศึกษา (education)

2. ลักษณะของงาน (job characteristics) ประกอบด้วย ลักษณะงาน (task identity) โอกาสในการแสดงออก (opportunities for interaction) การประเมินผลการปฏิบัติงาน (feedback)

3. ประสบการณ์การทำงาน (work experiences) ประกอบด้วย ทักษะที่มีต่อกลุ่มผู้ร่วมงาน (group activity) ความไว้วางใจที่ได้รับจากองค์กร (organizational dependability) การให้ความสำคัญต่องานของแต่ละบุคคล (personal import)

จากเหตุนำดังกล่าวผลที่จะตามมา (outcome) คือ ความปรารถนาที่จะคงอยู่ในองค์กร (desire to remain) ความตั้งใจที่จะคงอยู่ (intent to remain) การคงอยู่ในองค์กร (attendance) การรักษาสมาชิกภาพ (employee retention) ผลการปฏิบัติงาน (job performance)

ผลการศึกษา Steers พบว่า ตัวแปรของเหตุนำมี 6 ตัวแปรที่มีผลต่อความยึดมั่นผูกพันคือ ความต้องการที่จะบรรลุผลสำเร็จ , ทักษะที่มีต่อกลุ่มผู้ร่วมงาน , การศึกษา , ความไว้วางใจที่ได้รับจากองค์กร , การให้ความสำคัญต่องานของแต่ละบุคคล และลักษณะของงาน ซึ่งผลการวิจัยได้สนับสนุนเหตุนำที่ Steers ได้ทำนายไว้ว่าจะต้องประกอบขึ้นด้วย 3 ประการ คือ ลักษณะส่วนบุคคล , ลักษณะของงาน และประสบการณ์การทำงาน ส่วนผลที่จะเกิดขึ้นเมื่อบุคคลมีความยึดมั่นผูกพันต่อองค์กรแล้ว Steers พบว่า ความตั้งใจที่จะคงความเป็นสมาชิกภายในองค์กรมีความสัมพันธ์ในระดับสูง ส่วนผลการปฏิบัติงาน (job performant) มีความสัมพันธ์อยู่ในระดับต่ำ ซึ่ง Steers ให้เหตุผลว่าอาจเป็นเพราะบุคคลในองค์กรต่างมีความคิดว่าการปฏิบัติงานเป็นหน้าที่ที่ตนจะต้องกระทำอยู่แล้วไม่จำเป็นต้องมีแรงจูงใจหรือความยึดมั่นผูกพันเข้ามาเกี่ยวข้องจึงจะทำให้ผลการปฏิบัติงานอยู่ในระดับดี เพียงแต่บุคคลมีความคาดหวังต่องานและมีทักษะในการปฏิบัติงานที่ดีก็เพียงพอที่จะทำให้งานบรรลุผลสำเร็จ แต่อย่างไรก็ตาม Steers ก็มีความเห็นว่หน้าที่ที่ดีของผู้บริหารคือ จะต้องตอบสนองความต้องการของบุคลากรให้อยู่ในระดับที่สูงที่สุดเท่าที่จะกระทำได้ โดยเฉพาะความไว้วางใจที่องค์กรมีให้กับบุคลากร อย่างเช่นการมอบหมายงานที่มีความสำคัญท้าทายความสามารถ (challenging and meaningful task) ย่อมทำให้บุคคลเกิดความยึดมั่นต่อองค์กรอย่างแน่นอน (Dessler , 1980 : 229) Baron (1986 : 163 - 164) สนับสนุนความดังกล่าวว่าความยึดมั่นผูกพันต่อองค์กรของบุคคลย่อมเกิดจากปัจจัยหลายอย่าง แต่ปัจจัยที่มีความสำคัญคือ

1. ความรับผิดชอบและความอิสระในการทำงาน (responsibility and autonomy)
2. การได้รับโอกาสในหน้าที่การงาน (opportunity)
3. ลักษณะส่วนบุคคล (personal characteristics) นั่นคือถ้าบุคคลใดพอใจในผลการปฏิบัติงานของตน ร่วมกับอายุการทำงานในองค์กรที่สูงย่อมจะมีความยึดมั่นผูกพันต่อองค์กรในระดับสูง
4. ลักษณะของงาน (work setting) เช่นเมื่อใดก็ตามที่บุคคลได้รับความยุติธรรมในการประเมินผลการปฏิบัติงาน ได้รับสวัสดิการตามความต้องการ ย่อมส่งผลให้บุคคลเกิดความยึดมั่นผูกพันต่อองค์กรในระดับสูง

ซึ่งผลการวิจัยของทั้ง Steers และ Baron ต่างก็ได้สนับสนุนผลงานของ Porter และคณะ ให้มีความน่าเชื่อถือมากขึ้น ในระยะต่อมาผลงานวิจัยของ Porter และคณะยังได้ถูกนำมาศึกษาอย่างกว้างขวางจากนักวิจัยหลายท่านเช่น Angle and Peiry (1981:1-12) , Mowday และคณะ (1982 :224-247) , Mottaz (1986 :214-220) , Mathieu and Zajac (1990 : 171 - 194)

ในการศึกษาคั้งนี้ผู้วิจัยจึงใช้แนวคิดและแบบวัดของ Porter และคณะ (1974) มาเป็นเครื่องมือในการวัดความยึดมั่นผูกพันต่อองค์กรของหัวหน้าหอผู้ป่วย เนื่องจากผู้วิจัยเห็นว่าเป็นแบบวัดที่มีความเชื่อมั่นค่อนข้างสูงคือ 0.90 และยังเป็นแบบวัดที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย

2.3.3 การติดต่อสื่อสาร (Communication)

2.3.3.1 ความหมาย

การติดต่อสื่อสารเป็นคำที่มีความหมายกว้างคลุมไปถึงวิธีการทั้งหมด ที่ทำให้จิตใจของบุคคลหนึ่งกระทบถึงจิตใจของอีกคนหนึ่ง วิธีการดังกล่าวเกี่ยวโยงไปถึงสื่อและสารประเภทต่าง ๆ ไม่เฉพาะแต่ภาษาเขียนและภาษาพูดเท่านั้น แต่รวมไปถึงบรรดาพฤติกรรมทั้งหมดของคนเรา ในบางกรณีอาจใช้นิยามการสื่อสารที่กว้างกว่านี้ก็ได้ (Shannon and Weaver 1949 , อ้างใน บุญศรี ปรานต์ศักดิ์และคณะ , 2538 :7) ดังเช่น

Schutzenhofer , Shelley and Pontious (1992 :185) ให้ความเห็นว่า การติดต่อสื่อสาร คือ การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นหรือข้อมูลข่าวสารซึ่งกันและกันระหว่างผู้ส่งข้อมูลและผู้รับข้อมูล โดยต่างก็มีทักษะ ทศนคติ ค่านิยม และความรู้ที่เป็นของตนเอง ซึ่งช่องทางสื่อสารจะมีทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ที่มีทิศทางทั้งแนวดิ่ง แนวนราบ และแนวทแยง

กรีซ สิบสนธิ์ (2525 :6) ระบุว่า การติดต่อสื่อสารในองค์กร คือ กระบวนการแลกเปลี่ยนข่าวสารระหว่างหน่วยงาน และบุคลากรทุกระดับภายในองค์กร ซึ่งมีความสัมพันธ์กันภายใต้สภาพแวดล้อมบรรยากาศขององค์กรและสังคม ที่สามารถแปรปรวนไปได้ตามสภาพการณ์

บุญศรี ปรานต์ศักดิ์ (2538 :9) อธิบายว่า การติดต่อสื่อสารเป็นกระบวนการแลกเปลี่ยนและร่วมกันรับรู้ข่าวสารต่างๆ โดยมีความเข้าใจร่วมกันต่อสัญลักษณ์ที่แสดงเรื่องราวข่าวสารนั้น ๆ

ภาสกร เหล่าหล้า (2538 : 73) กล่าวว่า การติดต่อสื่อสารขององค์กรหมายถึง การติดต่อสื่อสารที่เกิดขึ้นภายในขอบข่ายของตำแหน่งต่างๆขององค์กร แต่อย่างไรก็ตามการติดต่อสื่อสารขององค์กรค่อนข้างกว้างพอที่จะรวมไปถึงการติดต่อสื่อสารกับบุคคลในองค์กรอื่นด้วย แต่กระนั้นก็ตามเราจะพิจารณาถึงการติดต่อสื่อสารภายในมากกว่าการติดต่อสื่อสารภายนอก ถึงแม้ว่าการติดต่อสื่อสารทั้งสองอาจจะเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างการติดต่อสื่อสารทั้งหมดขององค์กร

สรุปได้ว่าการติดต่อสื่อสารคือ การส่งข้อมูลข่าวสารที่มีลักษณะและรูปแบบแตกต่างกันไป เช่น การแสดงท่าทาง การเขียน การพูด ระหว่างผู้รับและผู้ส่งเพื่อการแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็น ข้อมูลหรือ สัญลักษณ์ต่อกัน อันจะทำให้เกิดผลหรือเป้าหมายตามต้องการ

2.3.3.2 แนวทางการศึกษาการติดต่อสื่อสาร

ความคล่องตัวในการติดต่อสื่อสารขององค์การ เป็นสิ่งจำเป็นต่อความสำเร็จของทั้งสมาชิกในองค์การและต่อองค์การเอง นั่นคือการใช้กลยุทธ์การสื่อสารได้อย่างเหมาะสมกับสถานการณ์เพื่อให้เกิดผลลัพธ์ที่สูงสุด (Schutzenhofer , Shelley and Pontious , 1992 :194) ซึ่ง Mc Gregor (1960 cited in Faley ,1989 :12) ให้ความเห็นว่า การติดต่อสื่อสารที่มีประสิทธิภาพย่อมส่งเสริมผลผลิต และการยึดมั่นผูกพันต่อองค์การของสมาชิกภายในองค์การ

Conrad (1985 cited in Schutzenhofer , Shelley and Pontious , 1992 :194-195) อธิบายว่า บทบาทที่สำคัญ 3 ประการของการติดต่อสื่อสารในองค์การคือ การควบคุม (command) การสร้างความสัมพันธ์ (relational) และการจัดการกับความคลุมเครือ (ambiguity management) ดังความเห็นของ Naisbitt and Aburdene (1990 อ้างใน วิชาดา คุณาวิทิกุล ,2539 : 50) ที่สนับสนุนว่า ระบบข้อมูลข่าวสารภายในและภายนอกองค์การต้องมีความชัดเจนทั่วถึงและเอื้ออำนวยต่อการทำงาน เพราะบุคลากรควรจะต้องรู้ว่าเมื่อไรเกิดขึ้นบ้างในองค์การของตน ซึ่งเป็นความเห็นที่สอดคล้องกับ Thayer (1968 :191-196) ที่ว่าข่าวสารต่าง ๆ ที่มีอยู่ในองค์การจำเป็นต้องกระจายหรือหมุนเวียนในองค์การ ไม่ว่าจะในรูปแบบของการบอกกล่าว การสั่งการ หรือการชี้แนะ เพราะการรับรู้ของสมาชิกเกี่ยวกับระบบการติดต่อสื่อสารภายในองค์การที่สามารถสร้างความพึงพอใจให้สมาชิกขององค์การได้ ต้องประกอบด้วยหลักการดังนี้ คือ 1) การอธิบายนโยบายขององค์การให้สมาชิกได้รับรู้ 2) ข้อเสนอแนะล่วงหน้าเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงขององค์การให้สมาชิกได้รับรู้ 3) เสรีภาพในการเสนอแนะของสมาชิก 4) การยอมรับและการแสดงออกถึงความประทับใจในผลการปฏิบัติงาน 5) ความเพียงพอของข่าวสารข้อมูลในเรื่องที่เกี่ยวกับสมาชิกโดยตรง ดังผลการศึกษาของ Robert and G'nelly (1974: 321-326) ที่พบว่า ความพึงพอใจในการติดต่อสื่อสารโดยทั่วไปภายในองค์การจะเกี่ยวข้องกับปริมาณของการติดต่อสื่อสาร ความเพียงพอของข่าวสาร และความพึงพอใจในการทำงาน และยังพบว่าความพึงพอใจในการติดต่อสื่อสารเกี่ยวข้องกับทิศทางของการสื่อสาร โดยบุคคลจะมีความพึงพอใจในการเป็นผู้ส่งข่าวไปยังบุคคลอื่นด้วย

Faley (1989:12) ศึกษาพบว่าปัญหาการติดต่อสื่อสารสามารถเป็นสาเหตุความไม่พึงพอใจในงานของสมาชิกในองค์การ ซึ่งสอดคล้องกับ การศึกษาของเขมวดี มาสิงบุญ (2534) ที่พบว่า ลักษณะการสื่อสารข้อมูลตามการรับรู้ของพยาบาลประจำการมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความสามารถในการปฏิบัติงานและความพึงพอใจในงานอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 และ Pincus (1986:19-25) พบว่า องค์ประกอบ 3 ประการของระบบการติดต่อสื่อสารในองค์การ ที่มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจใน

การทำงานของพยาบาลคือ 1) บรรยากาศที่ดีในการติดต่อสื่อสาร ($r = .39, p = .001$) 2) การติดต่อสื่อสารที่ดีระหว่างพยาบาลระดับปฏิบัติการกับผู้บริหารทางการพยาบาล ($r = .43, p = .001$) 3) ข้อมูลย้อนกลับในการปฏิบัติงานหรือการรับฟังความคิดเห็นจากพยาบาลระดับปฏิบัติการ ($r = .38, p = .001$) จึงถือได้ว่าการปรับปรุงระบบการติดต่อสื่อสารให้มีศักยภาพเพื่อสร้างความพึงพอใจในการทำงาน ย่อมส่งผลเป็นอย่างมากต่อประสิทธิภาพของผู้บริหารทางการพยาบาล และระบบการติดต่อสื่อสารที่เป็นทางการภายในองค์กรมีความจำเป็นที่จะต้องได้รับการประเมิน ดังนั้นลักษณะของระบบการสื่อสารที่จำเป็นจึงต้องมีลักษณะดังนี้ คือ (Farley, 1989 :12)

1. แหล่งข้อมูลง่ายต่อการค้นหาหรือเรียกใช้ (accessibility of information) หมายถึง แหล่งข้อมูลที่เป็นในการปฏิบัติงาน บุคลากรทุกระดับต้องสามารถนำไปใช้และเข้าใจได้ง่าย เช่น เมื่อผู้ป่วยหรือผู้มารับบริการต้องการทราบข้อมูลในส่วนที่สามารถรับรู้ได้ บุคลากรพยาบาลต้องทราบว่าสามารถค้นหาข้อมูลส่วนนี้มาจากที่ใดและอย่างไร

2. ช่องทางการติดต่อสื่อสารง่ายแก่การใช้ (communication channels) หมายถึง ตัวเชื่อมระหว่างสมาชิกขององค์กรกับข่าวสารที่ได้รับ ซึ่งบางครั้งก็เป็นทั้งช่องทางที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ Wiio (1978), Downs and Hazen (1977) และ Beckstorm (1980 อ้างในสมยศ นาวิการ, 2527 :103-104) กล่าวว่า สมาชิกในองค์กรจะพึงพอใจความมีประสิทธิภาพของช่องทางการติดต่อสื่อสารในองค์กร และความพึงพอใจการติดต่อสื่อสารจะเกี่ยวพันกับการมองของสมาชิกว่า สื่อกลางขององค์กรถูกใช้ในการเผยแพร่ข่าวสารอย่างมีประสิทธิภาพเพียงใด

3. ความชัดเจนของข้อความข่าวสาร (clarity of messages) หมายถึง ข้อมูลที่เมื่อผู้รับหรือผู้อ่านแล้ว มีความเข้าใจตรงกับสิ่งที่ผู้ส่งต้องการสื่อ Adam and Munn (1983 cited in Farley, 1991:131) ให้ข้อคิดว่าปัญหาในการติดต่อสื่อสารที่เกิดจากข้อมูลคือ นิยามของคำที่มากเกินไป การแปลความหมายผิด และความหมายของคำที่มีความหมายสองอย่างในคำ ๆ เดียวกัน (dual messages)

4. ขนาดของช่วงการบังคับบัญชา (span of control) หมายถึง จำนวนผู้ใต้บังคับบัญชาที่ผู้บริหารแต่ละระดับต้องรับผิดชอบโดยตรง ซึ่งถ้าผู้บริหารท่านใดมีผู้ใต้บังคับบัญชาจำนวนน้อยย่อมทำให้การติดต่อสื่อสารมีประสิทธิภาพมากกว่าผู้บริหารที่ต้องรับผิดชอบผู้ใต้บังคับบัญชาจำนวนมาก นั่นคือการติดต่อสื่อสารของผู้บริหารจึงต้องคำนึงถึงความทั่วถึงของข้อมูลข่าวสารที่จะไปยังผู้ใต้บังคับบัญชา

5. การควบคุมปริมาณการติดต่อสื่อสาร (the control communication load) การควบคุมในที่นี้หมายถึง ความสามารถของผู้บริหารในการควบคุมการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารที่จะนำไปสู่สมาชิกในองค์กร ซึ่งถ้าสมาชิกในองค์กรถูกขัดขวางจากการรับรู้ข้อมูลข่าวสารย่อมทำให้ขาดความไว้วางใจที่มีต่อองค์กร แต่ถ้าการควบคุมน้อยมีการรับรู้ข้อมูลข่าวสารมากเกินไป ผลที่อาจเกิดขึ้นได้คือความผิดพลาด

ของข้อมูล (a high level of error) นั่นคือ ปริมาณข่าวสารที่บุคคลกรได้รับควรมีความเหมาะสมไม่มากหรือน้อยเกินไป

6. การติดต่อสื่อสารระหว่างเพื่อนร่วมงาน (the individual communication) การติดต่อเพื่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล จะเกิดขึ้นได้เมื่อทั้งสองฝ่ายมีการพบปะกันเป็นการส่วนตัว มีการพูดคุยกันต่อหน้า มีความพึงพอใจ ประทับใจ ให้ความรู้สึกอบอุ่นเห็นใจซึ่งกันและกัน มีความจริงใจเปิดเผย และมีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน (Roger,1961:1)

ลักษณะการติดต่อสื่อสารดังกล่าวข้างต้น Failey ได้นำมาสร้างเป็นแบบวัดเพื่อประเมินคุณภาพการติดต่อสื่อสารภายในองค์การพยาบาล (Communication assessment questionnaire) มีจำนวนทั้งหมด 9 ข้อ เป็นแบบประเมินค่า 5 ระดับ คือ ข้อความเป็นจริงมากที่สุด เป็นจริงมาก ไม่น่าใจ เป็นจริงน้อย เป็นจริงน้อยที่สุด โดยมีข้อคำถามดังต่อไปนี้ คือ

1. ท่านทราบขั้นตอนและวิธีการปฏิบัติงานที่จะทำให้เกิดประสิทธิผลและประสิทธิภาพของงานได้สูงสุด
2. ท่านทราบถึงแหล่งข้อมูล เพื่อใช้ในการปฏิบัติงานให้ได้ดี
3. ท่านได้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานของท่านจาก
  - 3.1 ผู้บังคับบัญชาสายตรง
  - 3.2 เพื่อนร่วมงาน
  - 3.3 แผ่นป้ายประกาศในที่ทำงาน
  - 3.4 หน่วยงานอื่นที่ไม่อยู่ในกลุ่มงานการพยาบาล
4. ท่านได้รับข้อมูลเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงที่อาจกระทบต่อการปฏิบัติงานในเวลารวดเร็ว
5. ข้อมูลจากการติดต่อสื่อสารที่ท่านได้รับมีความชัดเจนและเข้าใจง่าย
6. ท่านพึงพอใจในความถี่ของการติดต่อสื่อสารที่ได้รับจากผู้บังคับบัญชาสายตรง
7. ท่านได้รับข้อมูลต่าง ๆ ในองค์การ น้อยมาก
8. ท่านเชื่อว่าบุคลากรพยาบาลในองค์การของท่านมีส่วนร่วมในการรับรู้ข้อมูลที่สำคัญจากผู้บริหารทางการพยาบาล
9. ผู้บริหารสามารถติดต่อสื่อสารกับบุคลากรได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยจึงได้ใช้แนวคิดและแบบวัดของ Failey (1989) มาปรับปรุงใช้เป็นแนวทางในการวัดการติดต่อสื่อสารของกลุ่มงานการพยาบาล เนื่องจากผู้วิจัยเห็นว่าเป็นแบบวัดที่ครอบคลุมลักษณะที่สำคัญในการติดต่อสื่อสารในทุกด้าน

2.3.4 การผลิตและบริการ (Productivity)

2.3.4.1 ความหมาย

“Productivity” จากพจนานุกรมโดยความหมายแล้วหมายถึง ประสิทธิภาพในการผลิตหรือ อัตราการผลิต ดังที่ Young and Hayne (1988 : 231) อธิบายว่า “Productivity” ก็คือความสัมพันธ์ระหว่างปริมาณสินค้าหรือบริการที่ถูกผลิตขึ้น กับปริมาณของปัจจัยที่ใช้ในการผลิต ซึ่งสอดคล้องกับ McHugh (1986 cited in Simmas, Price and Ervin, 1994 :393) ที่กล่าวว่า “Productivity” คือ อัตราส่วนระหว่าง “สิ่งนำเข้า” และ “ผลลัพธ์” Zammeto and Bedeian (1991:60) สนับสนุนว่า ประสิทธิภาพก็คือความสามารถในการผลิตสินค้าที่ถูกต้องตรงตามกระบวนการหรือหลักเกณฑ์ที่วางไว้ (doing things right)

Jackson and Morgan (1978: 319) กล่าวว่า ทุกองค์การมีหน้าที่สำคัญคือการบรรลุ เป้าหมายด้านผลผลิต ที่จะต้องอาศัยกระบวนการเปลี่ยนปัจจัยการผลิต เพื่อให้ได้ผลผลิตตามที่สภาพแวดล้อมต้องการ การได้ผลผลิตเป็นไปตามต้องการหรือไม่มากนักน้อยเพียงใดเป็นการสะท้อนความสามารถในการผลิตขององค์การ

จากความสามารถในการผลิตซึ่งเป็นมโนทัศน์ของประสิทธิภาพ เมื่อนำมาใช้ในความหมายทางด้านเศรษฐศาสตร์คือ การใช้ทรัพยากรอย่างประหยัด และในความหมายอื่น ๆ คือทำให้สิ่งต่างๆ ที่องค์การตั้งเป้าหมายไว้ให้ดีขึ้น ซึ่งหากนำความสามารถในการผลิตในความหมายของทางเศรษฐศาสตร์มาใช้กับองค์การบริการ (non-profit organization) เช่น สถานศึกษา โรงพยาบาลหรือหน่วยงานบริการต่าง ๆ ซึ่งมีผลผลิตไม่คงที่ การวัดประสิทธิภาพโดยใช้การเปรียบเทียบอัตราส่วนระหว่างผลผลิตกับปัจจัยการผลิตคงใช้ไม่ได้ ควรวัดประสิทธิภาพที่ความแตกต่างทางด้านคุณภาพของผลผลิตที่ได้จากปัจจัยการผลิตต่าง ๆ กัน (Becker and Neuhauser , 1975 อ้างในภาณี มหามนต์ , 2529) ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีแนวทางในการศึกษาการผลิตและบริการทางการพยาบาลในหัวข้อต่อไปนี้คือ

2.3.4.2 แนวทางการศึกษาการผลิตและบริการ

Jelinek and Dennis (1976, cited in Decker and Sullivivan, 1992 :131) กล่าวว่า ผลผลิตทางการพยาบาลคือ ประสิทธิภาพจากการดูแลหรือบริการที่มีคุณภาพ มีความเหมาะสม และมี ประสิทธิภาพ ดังความเห็นของสมคิด แก้วสนธิ (2522) ที่ว่า วัตถุประสงค์และเป้าหมายในการผลิตบริการ สาธารณสุขแตกต่างไปจากการผลิตสินค้าและบริการอื่น ๆ การลงทุนในด้านการสาธารณสุขมิได้เป็นการลงทุนเพื่อหาผลตอบแทนจากการลงทุนในรูปของกำไรสูงสุด แต่เป็นการลงทุนเพื่อให้เกิดประโยชน์ร่วมสูงสุดแก่ ผู้บริโภค และเมื่อกล่าวถึงผลผลิตหรือบริการทางการพยาบาลแล้วในระยะแรกมักจะให้ความสำคัญกับจำนวนผลผลิตที่เกิดจากการดูแล เช่น การประเมินจากจำนวนวันที่ผู้ป่วยต้องพักรักษาตัวอยู่ในโรงพยาบาล

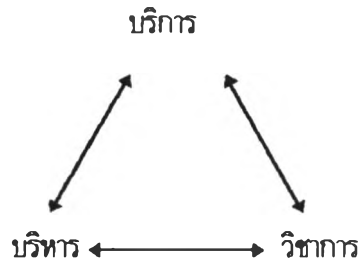
(patient days) จำนวนครั้งที่ให้น้ำเกลือ (IV start) จำนวนครั้งที่เข้าดูแลผู้ป่วย (patient visit) จำนวนครั้งในการทำแผล (dressing change) เป็นต้น

ในปัจจุบันสภาพความต้องการของผู้รับบริการเปลี่ยนไป ร่วมกับการดำเนินงานของภาครัฐในการสร้างระบบสวัสดิการการรักษาพยาบาลให้ได้มาตรฐานการประกันสุขภาพ เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมกับประชาชนผู้รับบริการมากที่สุด ดังรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 6) พ.ศ. 2539 หมวดที่ 3 ว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย มาตรา 59 บัญญัติไว้ว่า “ บุคคลย่อมมีสิทธิได้รับข้อมูล คำชี้แจง และเหตุผล จากหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือราชการส่วนท้องถิ่น ก่อนการอนุญาตหรือการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมใดที่อาจมีผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม สุขภาพอนามัย คุณภาพชีวิต หรือส่วนได้เสียสำคัญอื่นใดที่เกี่ยวข้องกับตนหรือชุมชนท้องถิ่น และมีสิทธิแสดงความคิดเห็นของตนในเรื่องดังกล่าว ทั้งนี้ ตามกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนที่กฎหมายบัญญัติ ดังนั้นผู้บริหารของกลุ่มงานการพยาบาลจึงต้องสร้างระบบหรือกลไกของการบริหารจัดการที่สอดคล้องกับความต้องการที่เปลี่ยนไปเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุดแก่องค์กร

และตามนโยบายของสภาการพยาบาลด้านการปฏิบัติการพยาบาล (2539) กล่าวว่า การพยาบาลมิได้มีขอบเขตที่สามารถแยกออกจากวิชาชีพอื่นได้อย่างชัดเจน แต่ขอบเขตจะต้องยืดหยุ่นเพื่อตอบสนองต่อความต้องการด้านสุขภาพอนามัยของประชาชน ซึ่งเปลี่ยนแปลงตามลักษณะของสังคม เศรษฐกิจ และความก้าวหน้าจากการขยายองค์ความรู้ รวมทั้งการพัฒนาเทคโนโลยีต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเทคโนโลยีทางการแพทย์ นอกจากนี้การปฏิบัติการพยาบาลยังขึ้นอยู่กับบริบทที่พยาบาลปฏิบัติงาน ดังนั้นการวางขอบเขตของการพยาบาลจึงต้องกว้างและครอบคลุมความหลากหลายที่พยาบาลปฏิบัติต่อบุคคล ครอบครัว และชุมชน (กองการพยาบาล , 2539) ซึ่งสิทธิพร จันโทมาส (2535) กล่าวว่า ฝ่ายการพยาบาลเป็นองค์การหนึ่งที่ทำหน้าที่ให้บริการพยาบาลแก่ประชาชนผู้รับบริการ ที่ประกอบด้วยบุคลากรทางการพยาบาลระดับต่างๆ การจัดองค์การเพื่อดำเนินงานจะขึ้นอยู่กับนโยบาย จุดมุ่งหมาย วัตถุประสงค์ ขนาดของโรงพยาบาล ความเหมาะสมและความจำเป็น ซึ่งในการปฏิบัติการพยาบาลนั้น ผู้เชี่ยวชาญด้านการปฏิบัติการพยาบาลขององค์การอนามัยโลก ได้กำหนดขอบเขตของการพยาบาลจากการศึกษากิจกรรมที่พยาบาลให้บริการในโรงพยาบาลไว้ดังนี้ (กองการพยาบาล , 2539)

1. การจัดการกับภาวะสุขภาพและความเจ็บป่วยของผู้รับบริการ
2. การเฝ้าระวังและติดตาม เพื่อควบคุมคุณภาพของการให้บริการ
3. การจัดระบบการบริหารจัดการระบบบริการสุขภาพ
4. การช่วยเหลือและดูแลผู้รับบริการ
5. การสอนเกี่ยวกับสุขภาพ เพื่อให้ผู้รับบริการสามารถดูแลสุขภาพและพึ่งตนเองได้
6. การจัดการกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสมและปลอดภัย

จะเห็นได้ว่าขอบเขตของการปฏิบัติการพยาบาลทั้ง 6 ด้านนี้ จะกระทำได้สำเร็จต้องอาศัยลักษณะที่เฉพาะของการพยาบาล คือความสามารถของพยาบาลในการผสมผสานกิจกรรมทั้งหมด เพื่อตอบสนองความต้องการของบุคคล ครอบครัว แต่ละกลุ่มคน ต้องอาศัยเจ้าหน้าที่ทางการพยาบาลในระดับต่าง ๆ ทั้งในระดับพื้นฐาน (Basic Nursing Practice) และระดับสูง (Advanced Nursing Practice) ซึ่ง สุพาตร์ บุรพัฒน์ (2530) กล่าวเสริมว่าเนื่องจากการให้บริการเป็นงานหลักของกระทรวงสาธารณสุขที่จะต้องมีการสนับสนุนด้านการบริหารและวิชาการ ดังในภาพ

ดังนั้นภาระหน้าที่ความรับผิดชอบของกลุ่มงานการพยาบาลจึงต้องครอบคลุมงานใน 3 ด้าน เพื่อสร้างผลผลิตและบริการตามความต้องการของสังคมหรือชุมชน คือ

1. ด้านการบริหารการพยาบาล
2. ด้านวิชาการพยาบาล
3. ด้านการบริการพยาบาล

หัวหน้ากลุ่มงานการพยาบาลผู้ซึ่งมีหน้าที่เป็นผู้บริหารสูงสุดทางด้านกรพยาบาล มีสายบังคับบัญชาขึ้นตรงต่อผู้อำนวยการโรงพยาบาล มีความรับผิดชอบในการบริหารการพยาบาลทั้งด้านวิชาการและบริการพยาบาลในโรงพยาบาล เป็นผู้รับนโยบายจากผู้บังคับบัญชามาวางแผนกำหนดนโยบาย ทิศทาง และเป้าหมายการพัฒนางานทางการพยาบาล มอบหมายงาน ตรวจสอบและควบคุมการปฏิบัติงาน รวมทั้งพิจารณาแก้ไขปัญหา ปรับปรุงบริการพยาบาล ให้คำแนะนำทางวิชาการและบริหารการพยาบาลแก่เจ้าหน้าที่ทางการพยาบาลในกลุ่มงาน ตำแหน่งนี้เป็นตำแหน่งที่ต้องอาศัยประสบการณ์และความชำนาญในการบริหารงาน ควบคุมบังคับบัญชาเจ้าหน้าที่ทางการพยาบาลทุกระดับโดยตรง ดังนั้นลักษณะงานที่ต้องปฏิบัติคือ (กองการพยาบาล , 2539)

1. ด้านบริหาร เป็นผู้นำเกี่ยวกับ

1.1 กำหนดทิศทางการให้บริการพยาบาลและการพัฒนาบริการพยาบาล เช่น นโยบาย ปรัชญา วิสัยทัศน์พันธกิจและเป้าหมายทางการพยาบาลของกลุ่มงานการพยาบาลให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายทางการแพทย์ และการสาธารณสุขของพื้นที่

1.2 กำหนดมาตรฐานการบริการพยาบาลในภาพรวมให้สอดคล้องกับมาตรฐานส่วนกลางและมาตรฐานวิชาชีพ รวมทั้งกลวิธีการนำมาตราฐานไปใช้

1.3 กำหนดหลักการและเกณฑ์ในการสรรหา คัดเลือกเจ้าหน้าที่ทางการแพทย์ในการขึ้นสู่ตำแหน่งที่สูงขึ้น และ/หรือการเลื่อนตำแหน่ง ตลอดจนการให้พ้นจากงานของบุคลากรทางการแพทย์ทุกระดับ

1.4 กำหนดขอบเขตงานหน้าที่ความรับผิดชอบ และคุณภาพของตำแหน่งของบุคลากรทุกระดับให้สอดคล้องกับบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบของเจ้าหน้าที่ทางการแพทย์ที่ส่วนกลางกำหนด

1.5 ดำเนินการเกี่ยวกับการบริหารบุคคล รวมทั้งพิจารณาเสนอขอบำเหน็จความดีความชอบ และการพิจารณาโทษทางวินัยเสนอต่อผู้บังคับบัญชาตามลำดับ

1.6 ควบคุม กำกับระบบการดำเนินงานบริการพยาบาลของทุกหน่วยงานให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ และเป้าหมายที่กำหนด

1.7 ติดตามประเมินผลระบบการจัดบริการพยาบาล สนับสนุนช่วยเหลือและศึกษาปัญหาและบันทึกประสิทธิผลของกิจกรรมการพยาบาลทั้งหมดเพื่อให้ได้ข้อมูลไปใช้ในการวางแผนต่อไป

1.8 ตรวจสอบ และวิเคราะห์ปริมาณ และคุณภาพของการให้บริการพยาบาลของกลุ่มงานเพื่อการพัฒนา

1.9 ประสานงานกับส่วนราชการต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความร่วมมือ โดยการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและข้อมูลต่าง ๆ ด้านวิชาการ หรือดำเนินการเพื่อเสนอแนวทางหรือโครงการขอรับความช่วยเหลือ และสนับสนุนโครงการต่าง ๆ ทางด้านการพยาบาล เป็นต้น

1.10 เป็นที่ปรึกษาทางการแพทย์และในเชิงวิชาชีพ ทำหน้าที่ให้คำแนะนำ และวินิจฉัยปัญหาที่สำคัญทางด้านการพยาบาล ให้เป็นไปตามนโยบายและแผนงานที่กำหนดไว้ เสนอแนะข้อควรปรับปรุงแนวทางการแก้ปัญหาต่าง ๆ เกี่ยวกับการพยาบาล เพื่อประกอบการพิจารณากำหนดเป็นนโยบายและแผนงานของส่วนกลาง

1.11 ปฏิบัติหน้าที่อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง และ/ หรือได้รับการมอบหมายจากผู้บริหาร

2. ด้านการนิเทศและสนับสนุนบริการ

2.1 เป็นผู้ดำเนินการเยี่ยมตรวจทางการแพทย์ (grand round) ร่วมกับผู้แทนเฉพาะสาขา

2.2 ร่วมในกิจกรรมเยี่ยมตรวจโรงพยาบาลกับผู้บริหารระดับสูง และคณะกรรมการบริหารโรงพยาบาล (hospital round)

2.3 ส่งเสริมให้บุคลากรทางการแพทย์ได้วางแผนร่วมกับแพทย์ และเจ้าหน้าที่อื่นเพื่อสนองความต้องการการรักษาพยาบาลของผู้ป่วย

2.4 นิเทศงานการพยาบาลในโรงพยาบาลเครือข่าย

2.5 จัดทำ ควบคุมพัสดุ ครุภัณฑ์ เครื่องมือทางการแพทย์และการพยาบาลให้เพียงพอและใช้งานอย่างประหยัดได้ใช้งาน

2.6 เป็นผู้ประสานงานการดำเนินงานบริการพยาบาลในรูปแบบผสมผสาน ทั้งในเขตรับผิดชอบและนอกเขตรับผิดชอบของกลุ่มงานการพยาบาล

2.7 ส่งเสริมการจัดหน่วยบริการสาธารณสุขเคลื่อนที่ตามแผนของโรงพยาบาล และร่วมในการจัดหน่วยบริการสาธารณสุขเคลื่อนที่ตามแผนงานจังหวัด และจัดหน่วยบริการเฉพาะกิจอื่น ๆ

3. งานด้านอื่น ๆ

3.1 วางแผนร่วมกับสถาบันการศึกษา ในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้และการสอน ภาควิชาของนักศึกษา

3.2 ริเริ่มและส่งเสริมให้มีการวิจัย ทั้งในด้านการบริหาร การนิเทศ และการปฏิบัติ การพยาบาล ตลอดทั้งส่งเสริมสนับสนุนให้มีการนำผลการวิจัยมาใช้ในการพัฒนางาน

3.3 มีส่วนร่วมและส่งเสริมให้สมาชิก/ผู้ได้บังคับบัญชาสนใจเข้าร่วมกิจกรรมของสมาคม สภากาชาด หน่วยงานองค์กรที่เกี่ยวข้อง

3.4 ประสานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

3.5 เผยแพร่และประชาสัมพันธ์ผลงานบริการพยาบาลอย่างเหมาะสม

3.6 งานอื่น ๆ ที่ผู้บริหารสูงสุดมอบหมาย

อุดมรัตน์ สงวนศิริธรรม (2534) ได้กล่าวถึงความคาดหวังของผู้รับบริการต่อระบบบริการสุขภาพไว้ดังนี้

1. บริการสุขภาพอนามัย ได้จัดเตรียมไว้พร้อมที่จะบริการให้แก่ประชาชนอย่างสม่ำเสมอไม่ว่าจะเป็นสถานที่ตั้ง การกำหนดตารางเวลาให้มีการปฏิบัติทั้งในยามปกติและยามฉุกเฉิน ผู้รับบริการต้องสามารถเข้ารับบริการได้โดยง่าย

2. การบริการที่จัดให้มีความเหมาะสม ครอบคลุมทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ สามารถตอบสนองความต้องการของผู้รับบริการได้ และให้การบริการเฉพาะบุคคลตามสภาพของความเจ็บป่วยของบุคคลนั้นๆมากกว่าจะเน้นบริการในลักษณะงานประจำ

3. มีการประสานงานภายในและภายนอกองค์กรที่ดี เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องในการรักษาพยาบาล

4. เป็นบริการที่มีความสมบูรณ์แบบ ผู้รับบริการได้รับครบถ้วนทั้งด้านการดูแลรักษา ป้องกัน ส่งเสริมและฟื้นฟูสภาพ

ซึ่งผลการศึกษาของ Urden (1996: 20) พบว่าการดูแลรักษาที่มีคุณภาพจะต้องคำนึงถึง หลักการ 6 ประการคือ อุบัติเหตุหกล้มระหว่างการดูแลรักษา (Falls) ความผิดพลาดจากการรักษา (Medication errors) การเกิดแผลกดทับ (Decubitus) การดูแลระบบผิวหนัง (Skin breakdown) การตอบสนองความต้องการของผู้ป่วย (Patient complaint) ภาวะการติดเชื้อ (Nosocomial infection) อัตราการตาย (Mortality) และอัตราการครองเตียงหรือระยะเวลาที่พักรักษาอยู่ในโรงพยาบาล (Length of stay)

พรจันท์ สุวรรณชาติ (2535) ได้กล่าวถึงความคาดหวังของผู้รับบริการที่มีต่อผู้ให้บริการว่า ผู้ให้บริการเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถทางวิชาชีพ สามารถให้ความมั่นคงปลอดภัยและเอาใจใส่ผู้รับบริการอย่างสม่ำเสมอ เป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์ดี สามารถสื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้รับบริการประสงค์ที่จะมีส่วนร่วมในการวางแผนการพยาบาลและต้องการรับรู้เกี่ยวกับความเจ็บป่วยและแผนการรักษาของตนเอง และมีความประสงค์ที่จะได้รับความช่วยเหลือและต้องการให้ผู้ให้บริการให้การยอมรับในฐานะเป็นบุคคล รวมทั้งตระหนักถึงสิทธิของผู้รับบริการอยู่เสมอ ผู้รับบริการมีความรู้สึกตนเองมีคุณค่าและต้องการมีความเป็นอิสระในการตัดสินใจการดูแลตนเอง

ดังนั้นการดูแลรักษาพยาบาลที่จะสร้างความพึงพอใจให้กับผู้ป่วยหรือผู้รับบริการจึงต้องพิจารณาถึงหลักการดังกล่าวข้างต้นเป็นสำคัญ เพื่อให้ผู้ป่วยสามารถผ่านพ้นภาวะวิกฤติได้เร็วที่สุด มีความสุขและรู้สึกปลอดภัยในระหว่างการดูแลรักษา ได้รับการตอบสนองความต้องการ มีระยะเวลาการรักษาไม่ยาวนานหรือไม่มีการแทรกซ้อน และสามารถช่วยเหลือตัวเองได้ตามสภาพที่ควรจะเป็นเมื่อต้องย้ายกลับไปฟื้นฟูสภาพที่บ้าน หรือกล่าวได้ว่า ผู้บริหารการพยาบาลจะต้องติดตามความก้าวหน้าในวิทยาการทั้งในรูปทฤษฎีและการปฏิบัติตามสาขาเฉพาะทางการพยาบาล ด้วยการอ่าน เข้าร่วมประชุมวิชาการ หรือนานวิจัยอย่างสม่ำเสมอ ผู้บริหารการพยาบาลจะต้องสามารถให้ข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะและร่วมปรึกษาหารือในสาขาเฉพาะทางการพยาบาลอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งนี้มีได้หมายความว่า จะต้องมีความชำนาญเชิงปฏิบัติอย่างเป็นเลิศ และจะต้องทันต่อความก้าวหน้าทั้งด้านทฤษฎีและการปฏิบัติ

ในการศึกษาคครั้งนี้ผู้วิจัยจึงใช้แนวคิดด้านบทบาทหน้าที่ของกลุ่มงานการพยาบาลที่ได้ศึกษาค้นคว้ามาข้างต้น เป็นแนวทางในการสร้างแบบวัดด้านการผลิตและบริการที่ครอบคลุมทั้งด้านการบริหาร การบริการ และวิชาการ

2.4 ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำกับประสิทธิผลขององค์กร

Steels (1977 :154) มีความเห็นว่า คุณภาพของภาวะผู้นำในการบริหารมีส่วนทำให้เกิดความแตกต่างระหว่างองค์กรที่มีประสิทธิผลและองค์กรที่ไม่มีประสิทธิผล ทั้งนี้เพราะไม่มีองค์กรใดที่มีรูปแบบการดำเนินงานสำหรับผู้ปฏิบัติที่สมบูรณ์แบบที่สุด ภาวะผู้นำจึงมีความสำคัญยิ่งที่จะทำให้รูปแบบนี้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ดังผลการศึกษาของ Lippitt (1982 อ้างในพนินดา ดามาพงศ์ , 2534) พบว่า ในระยะที่องค์กรต้องประสบกับภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ งบประมาณลดลง เป็นระยะที่สร้างความสับสนและขาดความมั่นใจให้แก่สมาชิกในองค์กร ผู้นำการเปลี่ยนแปลงจะกระตุ้นปัญญาของผู้ตามให้สามารถจัดลำดับความสำคัญของปัญหา โดยประเมินทางเลือกแต่ละทาง ค้นคว้า แสวงหาและร่วมใช้ทรัพยากรกับหน่วยอื่น แสวงหาทรัพยากรมาทดแทน เลือกใช้นวัตกรรม สร้างรูปแบบบริการใหม่ และให้บริการที่ใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงบทบาทและการปฏิบัติเพื่อลดการใช้ทรัพยากรมนุษย์และเทคนิค ซึ่งทฤษฎีโครงสร้างการให้อำนาจในองค์กรของ Kanter (1977 cited in Laschinger, 1996:

25) กล่าวว่า การได้รับข้อมูลข่าวสาร การได้รับการสนับสนุนและได้รับทรัพยากร เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมาย คืออำนาจที่สมาชิกในองค์กรได้รับจากองค์กร ส่วนสภาพการทำงานที่ทำให้บุคคลได้รับความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน ทั้งการพัฒนาทักษะและความรู้ การได้รับสิ่งตอบแทนและยอมรับในความสามารถของเขา คือโอกาส ซึ่งมีความสำคัญยิ่งต่อความพึงพอใจในงานและความสามารถในการสร้างผลผลิต และการให้ข้อมูลข่าวสาร การสนับสนุน และการให้คำปรึกษาของผู้บริหารการพยาบาล ก็คือการคำนึงถึงความเป็นเอกบุคล ทำให้พยาบาลสามารถก้าวหน้าและพัฒนาวิชาชีพ ซึ่งการที่พยาบาลได้รับการเสริมสร้างพลังอำนาจย่อมจะเพิ่มความยึดมั่นผูกพันต่อองค์กร เป็นความเห็นที่สอดคล้องกับ McGregor (1960 cited in Farley, 1991:132) ที่ว่าการติดต่อสื่อสารที่มีประสิทธิผลย่อมส่งเสริมผลผลิตและการยึดมั่นผูกพันต่อองค์กรของสมาชิกในองค์กร

ทั้งนี้ Yukl (1989 :89) กล่าวว่า ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงจะช่วยให้เงื่อนไขต่าง ๆ ในการบริหารงานลดลง และทำให้องค์กรสามารถบรรลุเป้าหมายทั้งระยะสั้นและระยะยาว ซึ่งจากการวิจัยและสังเคราะห์เกี่ยวกับภาวะผู้นำของ Bass (1985), Avolio and Bass (1988) และ Yukl (1989) ได้ผลชัดเจนว่าผู้บริหารที่ใช้ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงมีผลทำให้ประสิทธิผลองค์กรสูงขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของประเสริฐ สมพงษ์ธรรม (2537) เรื่องการวิเคราะห์ภาวะผู้นำของคณาธิการจังหวัดที่สัมพันธ์กับประสิทธิผลองค์กรสำนักงานคณาธิการจังหวัด พบว่า ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงและภาวะผู้นำการแลกเปลี่ยน สามารถทำนายประสิทธิผลองค์กรจังหวัดโดยรวมได้ดี

และจากการศึกษาของ Dunham and Klafehn (1990 :28-34) ที่ได้ศึกษาภาวะผู้นำในผู้บริหารทางการแพทย์ตามแนวทฤษฎีภาวะผู้นำของ Bass (1985) กลุ่มตัวอย่างคือ ผู้บริหารการพยาบาลที่มีผลงานดีเด่นจำนวน 81 คน และกลุ่มผู้ใต้บังคับบัญชาจำนวน 4 - 6 คนต่อผู้บริหารทางการแพทย์ 1 คน เครื่องมือที่ใช้คือแบบสอบถาม Staff MLQ และ Self MLQ ผลการวิจัยพบว่า ภาวะผู้นำของผู้บริหารการพยาบาล ตามการรับรู้ของตนเองและผู้ใต้บังคับบัญชาแตกต่างกัน โดยผู้บริหารการพยาบาลรับรู้ภาวะผู้นำของตนเองทั้งภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงและภาวะผู้นำการแลกเปลี่ยนสูงกว่าผู้ใต้บังคับบัญชา

ในปี 1995 Dunham and Klafehn ได้นำผลการวิจัยของปี 1990 มาวิเคราะห์ในรายละเอียดอีกครั้ง โดยการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยการรับรู้ภาวะผู้นำของผู้บริหารการพยาบาลกับผู้ใต้บังคับบัญชาในแต่ละหน่วยงาน ผลการเปรียบเทียบสามารถแบ่งผู้บริหารเป็น 4 กลุ่มคือ

กลุ่มที่ 1 ผู้บริหารที่รับรู้ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงและภาวะผู้นำการแลกเปลี่ยนของตนสูงกว่า ผู้ใต้บังคับบัญชา

กลุ่มที่ 2 ผู้บริหารที่รับรู้ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงสูงและภาวะผู้นำการแลกเปลี่ยนต่ำกว่า ผู้ใต้บังคับบัญชา

กลุ่มที่ 3 ผู้บริหารที่รับรู้ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงต่ำแต่ภาวะผู้นำการแลกเปลี่ยนสูงกว่าผู้ได้บังคับบัญชารับรู้

กลุ่มที่ 4 ผู้บริหารที่รับรู้ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงต่ำและภาวะผู้นำการแลกเปลี่ยนต่ำกว่าผู้ได้บังคับบัญชารับรู้

จากนั้น Dunham and Klafehn ก็ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบของภาวะผู้นำแต่ละกลุ่มกับความพึงพอใจประสิทธิภาพของงาน และความพยายามในการทำงานของผู้ได้บังคับบัญชา ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารในกลุ่มที่ 3 ที่ผู้ได้บังคับบัญชารับรู้ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารในระดับสูงกว่าและภาวะผู้นำการแลกเปลี่ยนต่ำกว่าการรับรู้ของผู้บริหาร จะมีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจประสิทธิภาพของงานตามการรับรู้ และความพยายามในการทำงานของผู้ได้บังคับบัญชามากที่สุด Dunham and Klafehn ให้ข้อคิดเห็นว่า การรับรู้ที่แตกต่างกันจะนำไปสู่การปรับปรุงที่ถูกต้อง และเป็นโอกาสที่ผู้บริหารทางการพยาบาลจะได้รับรู้ความคิดเห็นของพยาบาลที่มีต่อภาวะผู้นำของตน นำไปเป็นข้อมูลในการพิจารณาปรับปรุงบุคลิกภาพ และทักษะความเป็นผู้นำที่ยังไม่เหมาะสม

จึงกล่าวได้ว่าผู้บริหารที่มีภาวะผู้นำโดยเฉพาะภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงย่อมนำมาให้องค์กรเกิดประสิทธิผลได้ง่าย ดังความเห็นของ Burns (1978) ที่ว่าภาวะผู้นำที่มีความสอดคล้องกับสภาพการณ์ในยุคใหม่คือ ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง เนื่องจากเป็นผู้นำที่มีอำนาจชนิดหนึ่งที่เน้นความสัมพันธ์ การรวมตัวอย่างมีความมุ่งหมาย หรือกล่าวได้ว่าผู้นำจะต้องมีการสร้าง สัมพันธภาพกับผู้ตามโดยการติดต่อสื่อสารบอกกล่าวข้อมูลเพื่อให้สมาชิกในองค์กรเกิดความเข้าใจในเป้าหมายและไว้วางใจในตัวผู้นำ พร้อมทั้งจะทุ่มเทความพยายามในการทำงานหรือพร้อมที่จะให้ความร่วมมือในการปรับเปลี่ยนวิธีการดำเนินงาน เพื่อผลผลิตตามเป้าหมายขององค์กร และเกิดความยึดมั่นผูกพันในองค์กรในที่สุด

3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

Miskel , Mc Donald and Bloom (1983 :97-115) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ของโครงสร้างและการประสานงานขององค์กร กับประสิทธิผลองค์กรในสถาบันการศึกษา จำนวน 89 แห่ง ในรัฐแคนซัส กลุ่มตัวอย่างคือ อาจารย์ในสถาบันศึกษาต่าง ๆ รวมทั้งสิ้น 1,697 คน (85 %) และนักเรียนรวมทั้งสิ้น 890 คน (100 %) ผลการวิจัยพบว่า โครงสร้างและการประสานงานขององค์กรมีความสัมพันธ์ทางบวกกับประสิทธิผลองค์กรที่นัยสำคัญทางสถิติที่ .05

Miskel , Fevuly and Stewart (1979 :97-118) ศึกษา ความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างและกระบวนการปฏิบัติงานขององค์กรกับประสิทธิผลองค์กร , ความจงรักภักดีและความพึงพอใจในงานในสถาบันการศึกษาจำนวน 114 แห่ง กลุ่มตัวอย่างเป็นอาจารย์ในแต่ละสถาบันรวมทั้งสิ้น 1,619 คน ผลการวิจัยพบว่า โครงสร้างและกระบวนการปฏิบัติงานมีความสัมพันธ์ทางบวกกับประสิทธิผลองค์กร ความจงรักภักดี และความพึงพอใจในงาน ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .01

Smith (1996) ศึกษาภาวะผู้นำที่มีผลต่อการผลิตและบริการ , ความพึงพอใจในงาน และ ความยึดมั่นผูกพันต่อองค์กรของบุคลากร โดยใช้กรอบแนวคิดภาวะผู้นำของ Kouzes และ Posner คือ 1) การใช้กระบวนการทำลาย เช่น กล้าเสี่ยง การคิดค้นสิ่งใหม่และการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง 2) การกระตุ้นด้านวิสัยทัศน์ร่วม 3) การให้โอกาสในการปฏิบัติ 4) การเป็นแบบอย่าง 5) การให้กำลังใจ โดยศึกษาในโรงพยาบาลเมืองซีแอตเติล จำนวน 2 โรงพยาบาล ขนาด 200 - 250 เตียง กลุ่มตัวอย่างคือ ผู้จัดการแผนก 41 คน (เป็นพยาบาลร้อยละ 50) และบุคลากรพยาบาลระดับปฏิบัติ 610 คน โดยให้ผู้จัดการประเมินตนเองและบุคลากรประเมินผู้จัดการแผนก ผลการศึกษาพบว่า ผู้จัดการแผนกประเมินภาวะผู้นำของตนเองสูงกว่าบุคลากรประเมิน และพบว่าภาวะผู้นำของผู้จัดการด้านการเปิดโอกาสมีคะแนนสูงสุด และการกระตุ้นด้วยวิสัยทัศน์ร่วมมีคะแนนต่ำสุด และผลการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำทั้ง 5 กับผลที่ได้รับ 3 ด้าน (ความพึงพอใจในงาน , การผลิตและบริการ และความยึดมั่นผูกพันต่อองค์กร พบว่า มีความสัมพันธ์ทางบวก ($p = 0.72 - 0.86$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001

แนลล์ม บัญสนอง (2539) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำของหัวหน้าสถานื่อนามัยกับ ประสิทธิภาพงานสาธารณสุข ในจังหวัดสิงห์บุรี พบว่า ภาวะผู้นำที่มุ่งสัมพันธ์ มีประสิทธิผลงานสาธารณสุข ในระดับดีเป็นส่วนใหญ่ ร้อยละ 46.8 และสามารถใช้ภาวะผู้นำทำนายประสิทธิผลงานสาธารณสุข ได้อย่าง มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

กมลทิพย์ ตั้งหลักมั่นคง (2539) ศึกษาพฤติกรรมการเป็นผู้นำของหัวหน้าฝ่ายการพยาบาล โรงพยาบาลสุมนชน เขต 6 เพื่อเปรียบเทียบพฤติกรรมการเป็นผู้นำของหัวหน้าฝ่ายการพยาบาลตามการรับรู้ ของตนเอง และพยาบาลประจำการ กลุ่มตัวอย่างจำนวน 206 คน เป็นหัวหน้าฝ่ายการพยาบาล 36 คน พยาบาลประจำการจำนวน 170 คน ผลการวิจัยพบว่า หัวหน้าฝ่ายการพยาบาลมีคะแนนการรับรู้พฤติกรรม ความเป็นผู้นำของตนเองทั้งเชิงปฏิรูปและเชิงเป้าหมายสูงกว่าพยาบาลประจำการ

กรรณิมา ตันตินิกนพร (2539) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างกลวิธีการใช้อำนาจกับภาวะผู้นำการ เปลี่ยนแปลงของหน้าหน้าหอผู้ป่วย ตามการรับรู้ของพยาบาลประจำการโรงพยาบาลของรัฐ เขตกรุงเทพ มหานครพบว่า ตัวแปรที่ร่วมพยากรณ์ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของหัวหน้าหอผู้ป่วย ได้อย่างมีนัยสำคัญทาง สถิติที่ระดับ .05 คือ กลวิธีการใช้ความเป็นมิตร การปรึกษาหารือ การโน้มน้าวอย่างมีเหตุผลและการอ้างอิง

จรัสศรี ไกรนที (2539) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของหัวหน้าหอผู้ป่วยกับการยึดมั่นผูกพันต่อองค์กรของพยาบาลประจำการ โรงพยาบาลศูนย์ โรงพยาบาลทั่วไป เขตภาคใต้ สังเกตกระทรวงสาธารณสุข กลุ่มตัวอย่างคือพยาบาลประจำการจำนวน 778 คน ผลการวิจัยพบว่า

1. ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของหัวหน้าหอผู้ป่วยโดยรวมอยู่ในระดับสูง โดยมีค่าเฉลี่ยใน ด้านการสร้างวิสัยทัศน์ การถ่ายทอดวิสัยทัศน์และการปลูกฝังค่านิยม การสร้างบารมี การกระตุ้นปัญญาและ การคำนึงถึงความเป็นเอกบุคคคลอยู่ในระดับสูง ส่วนการสร้างแรงบันดาลใจอยู่ในระดับปานกลาง

2. ความยึดมั่นผูกพันต่อองค์กรของพยาบาลประจำการโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง
3. ตัวแปรที่ร่วมกันทำนายความยึดมั่นผูกพันต่อองค์กรของพยาบาลประจำการคือ การสร้างแรงบันดาลใจ การคำนึงถึงความเป็นเอกบุคคล และการสร้างบารมี

สำราญ บุญรักษา (2539) ศึกษาความพึงพอใจในงานและความยึดมั่นผูกพันต่อองค์กรของพยาบาลวิชาชีพสังกัดกรมสุขภาพจิต โดยกลุ่มตัวอย่างคือพยาบาลวิชาชีพจำนวน 246 คน ผลการวิจัยพบว่า

1. พยาบาลวิชาชีพมีความพึงพอใจในงาน ด้านความเป็นอิสระในการปฏิบัติงาน ด้านคุณค่าของงาน ด้านสัมพันธ์ภาพเชิงวิชาชีพ ด้านบทบาทเชิงวิชาชีพอยู่ในระดับสูง
2. พยาบาลวิชาชีพ มีความยึดมั่นผูกพันต่อองค์กรอยู่ในระดับสูง โดยที่ผู้บริหารทางการพยาบาลมีความยึดมั่นผูกพันต่อองค์กรสูงกว่าพยาบาลประจำการ
3. อายุ ระยะเวลาการปฏิบัติงาน สภาพแวดล้อมการปฏิบัติงาน ความเป็นอิสระในการปฏิบัติงาน คุณค่าของงาน และด้านผลประโยชน์ตอบแทน มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความยึดมั่นผูกพันต่อองค์กร
4. พยาบาลวิชาชีพที่มีสถานภาพคู่มีความพึงพอใจในงานสูงกว่าพยาบาลวิชาชีพที่มีสถานภาพสมรสโสด และความยึดมั่นผูกพันต่อองค์กรของพยาบาลวิชาชีพที่มีสถานภาพสมรสโสดและคู่ไม่แตกต่างกัน
5. ความพึงพอใจในงานทุกด้านของพยาบาลวิชาชีพมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความยึดมั่นผูกพันต่อองค์กร

ธนิดา ฉิมวงษ์ (2539) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำของหัวหน้าหอผู้ป่วยกับความพึงพอใจในงานของพยาบาลประจำการ โรงพยาบาลศูนย์ โรงพยาบาลทั่วไป ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สังกัดกระทรวงสาธารณสุข พบว่า ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงและภาวะผู้นำการแลกเปลี่ยน ต่างก็มีความสัมพันธ์ทางบวกในระดับปานกลางกับความพึงพอใจในงานของพยาบาลประจำการ และตัวแปรที่สามารถร่วมกันพยากรณ์ความพึงพอใจในงานของพยาบาลประจำการคือ การคำนึงถึงความเป็นเอกบุคคล การกระตุ้นปัญญา และการจัดการโดยมีข้อยกเว้น

ประเสริฐ สมพงษ์ธรรม (2537) ศึกษาการวิเคราะห์ภาวะผู้นำของศึกษาธิการจังหวัดที่สัมพันธ์กับประสิทธิผลองค์กรสำนักงานศึกษาธิการจังหวัด กลุ่มตัวอย่าง 432 คน ผลการวิจัยพบว่า ประสิทธิภาพงานเกณฑ์การประเมินสองด้าน ได้แก่ ความพึงพอใจในงาน และความยึดมั่นผูกพันต่อองค์กร และภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง ภาวะผู้นำการแลกเปลี่ยนสามารถทำนายประสิทธิผลองค์กรได้ดีกว่า ภาวะผู้นำแบบตามสบาย โดยเฉพาะด้านการให้รางวัลอย่างเหมาะสมมีค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยเป็นบวก

อัครฤทธิ อุทัยรัตน์ (2536) ศึกษาความพึงพอใจในการติดต่อสื่อสารในองค์กรกับความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของพนักงานองค์กรขนส่งมวลชนกรุงเทพ กลุ่มตัวอย่างมีจำนวน 400 คน ผลการวิจัยพบว่า ความพึงพอใจในการติดต่อสื่อสารในองค์กร พนักงานส่วนใหญ่พอใจด้านความสัมพันธ์กับ

ผู้บังคับบัญชามากที่สุด และความพึงพอใจในการติดต่อสื่อสารในองค์การเป็นตัวแปรที่สามารถอธิบายความพึงพอใจในการปฏิบัติงานได้มากที่สุด

เขมรดี มาสิงบุญ (2534) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะการสื่อสาร ข้อมูล ความสามารถในการปฏิบัติงาน และความพึงพอใจในงานตามการรับรู้ของพยาบาลประจำการโรงพยาบาลของรัฐ กรุงเทพมหานคร กลุ่มตัวอย่างคือพยาบาลประจำการจำนวน 370 คน ผลการวิจัยพบว่าลักษณะการสื่อสารตามการรับรู้ของพยาบาลประจำการมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความสามารถในการปฏิบัติงานและกับความพึงพอใจในงาน และพยาบาลประจำการรับรู้ต่อลักษณะการสื่อสารมีความแตกต่างกันเมื่อจำแนกตามสังกัด และเมื่อจำแนกตามประสบการณ์การทำงาน แผนกที่ปฏิบัติงาน ประเภทหอผู้ป่วย การได้รับการอบรม ไม่มีความแตกต่างกัน

กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากสภาพการดำเนินงานขององค์การพยาบาลในปัจจุบัน ที่ต้องประสบกับปัญหาความไม่พึงพอใจในงานของบุคลากรพยาบาล การขาดติดต่อสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ และคุณภาพบริการไม่ตรงตามความต้องการของผู้รับบริการ ทำให้องค์การพยาบาลมีความจำเป็นต้องมีผู้บริหารที่มีภาวะผู้นำ สามารถบริหารงานองค์การได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยลักษณะผู้นำที่มีความเหมาะสมคือ ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงและภาวะผู้นำการแลกเปลี่ยนอันประกอบด้วย บารมี การกระตุ้นปัญญา การสร้างแรงบันดาลใจ การคำนึงถึงความ เป็นเอกบุคลิก การเสริมสร้างความสามารถผู้ใต้บังคับบัญชา การเสริมแรงทางบวกอย่างเหมาะสม และการเสริมแรงทางลบอย่างเหมาะสม เนื่องจากเป็นรูปแบบที่ผู้นำทำให้ความต้องการของผู้ตามสูงขึ้น มีความพยายามในการปฏิบัติงานมากขึ้นอันจะส่งผลให้องค์การเกิดประสิทธิผล ในด้านความพึงพอใจในงาน ความยึดมั่นผูกพันต่อองค์การ การติดต่อสื่อสาร การผลิตและบริการ และการรับรู้ต่อประสิทธิผลองค์การโดยรวม ดังกรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้คือ

กรอบแนวคิดในการวิจัย

